

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Bc. Monika Kováčová

Viktimizácia v domácom násilí z pohľadu obetí

**Victimization in domestic violence from the point
of view of victims**

Praha, 2019

Vedoucí práce: PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D.

Ďakujem mojej vedúcej práce, PhDr. Hedvike Boukalovej, PhD. za milý a ústretový prístup, za všetky podnety, rady a čas, ktorý mi venovala. Ďakujem patrí aj respondentom, ktorí boli ochotní sa so mnou podeliť o svoj príbeh.

Veľké ďakujem patrí aj všetkým mojim najbližším, za ich trpezlivosť, podporu a za to, že vo mňa a mne vždy veria, aj vtedy, keď na to sama zabudnem.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne, že som poctivo citovala všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia alebo k získaniu iného, či rovnakého titulu.

V Prahe dňa 22.7.2019

.....

Bc. Monika Kováčová

Abstrakt:

Práca sa sústreďuje na domáce násilie. Teoretická časť najskôr rozoberá definíciu a teórie súvisiace s domácim násilím, najznámejšie modely domáceho násilia a formy, ktoré násilie môže nadobúdať. Pozornosť je venovaná aj rizikovým faktorom pre viktimizáciu, citovej väzbe a diferenciacii self v súvislosti s násilím vo vzťahoch. Zmienené sú aj dôsledky a intervencia spolu s protektívnymi faktormi.

Empirická časť využíva kvalitatívnu metodológiu, skladá sa zo šiestich pološtruktúrovaných interview s obeťami partnerského násilia. Mapuje začiatok, priebeh a ukončovanie násilného vzťahu, spolu s dopadmi a protektívnymi faktormi a ďalšími charakteristikami. Zameranie je aj na primárnu rodinu a prípadný postraumatický rozvoj. Využitou metódou je zakotvená teória. Výsledky prinášajú pohľad na viaceré fenomény, ktoré sa týkajú obetí partnerského násilia.

Kľúčové slová: partnerské násilie, rizikové faktory, dopady, intervencia, protektívne faktory

Abstract:

This paper focuses on domestic violence. Theoretical part discusses the definition and theories on domestic violence, its most important models and forms. Other points of focus are risk factors, attachment and differentiation of self in the context of domestic violence. Consequences and interventions, including protective factors, are also mentioned.

The empirical part uses qualitative methodology, consists of six semi-structured interviews with the victims of intimate partner violence. It is primarily focused on beginnings, history and endings of the relationships, including consequences and protective factors and other characteristics. It deals also with primary family and posttraumatic growth. To achieve its goals, it applies the principles of grounded theory. The results show few phenomena, which concern the victims of intimate partner violence.

Key words: intimate partner violence, risk factors, consequences, intervention, protective factors

Obsah

Zoznam použitých skratiek.....	8
Úvod	9
1. Teórie a definície domáceho násilia.....	11
1.1 Domáce násilie v definíciách	11
1.2 Teórie domáceho násilia	13
1.2.1 Sociologické teórie domáceho násilia	13
1.2.2 Feministické teórie domáceho násilia.....	14
1.2.3 Psychologické teórie domáceho násilia	15
1.2.4 Multifaktorové prístupy	17
2. Modely domáceho násilia	18
2.1 Walkerovej model cyklu domáceho násilia.....	18
2.2 Teória rodinného systému	19
2.3 Duluthov model domáceho násilia	21
2.4 Súhrn	22
3. Formy a podoby domáceho násilia	23
3.1 Typológia domáceho násilia.....	25
3.1.1 Užitočnosť typológie	26
3.2 Priebeh a vývoj partnerského násilia	27
4. Rizikové faktory pre vznik násilia vo vzťahoch	30
4.1 Predchádzajúci zážitok násilia vo vzťahu a faktory podľa Duttonovho modelu	30
4.2 Faktory objavujúce sa v primárnej rodine a pred dovŕšením dospelosti.....	31
4.3 Vnímanie násilia v rodine	33
4.4 Faktory súvisiace s reviktimizáciou	34
4.5 Súhrn	37
5. Rola citovej väzby vo vzťahoch s násilím.....	38
5.1 Citová väzba v dospelosti – štvordielny model	41
5.2 Diferenciácia self podľa Bowena	43
6. Dôsledky partnerského násilia	45
7. Intervencia pri vzťahovom násilí	50
7.1 Protektívne faktory	51
7.2 Štádiá zmeny	52
7.3 Postraumatický rozvoj.....	53
Empirická časť	55
8. Výskumné otázky a ciele	55
8.1 Charakteristika výskumného súboru.....	55

8.2	Výskumné metódy	57
8.2.1	Zakotvená teória	57
8.2.2	Rozhovor	58
8.2.3	Dotazník difrenciácie self a citovej väzby.....	60
8.2.4	Pozorovanie.....	61
8.3	Postup zbierania dát	61
8.4	Etika výskumu	62
9.	Výsledky výskumu	64
9.1	Zakotvená teória a analýza rozhovorov	64
9.2	Súhrn odpovedí na výskumné otázky	86
10.	Diskusia	90
	Záver.....	98
	Zoznam literatúry.....	99
	Prílohy	110

Zoznam použitých skratiek

DN – domáce násilie

OO – ohrozená osoba

OSPOD – Orgán sociálne - právni ochrany detí

NO – násilná osoba

Úvod

Predkladaná práca sa bude zaoberať problematikou domáceho násilia, konkrétne násilím v intímnych vzťahoch medzi partnermi. I keď je v posledných rokoch domácemu násiliu venovaná stále väčšia pozornosť, ukazuje sa, že v spoločnosti aj napriek tomu chýba dostatočná osвета, ktorá by mohla pomôcť aj samotným ohrozeným osobám. Ani dnes nie je výnimkou, že domáce násilie zostáva len doma, za zatvorenými dverami. Obete prežívajú intenzívne pocity viny a hanby, ktoré im bránia sa s násilím niekomu zdôveriť, a teda aj vyhľadať pomoc. Odhodlanie k riešeniu situácie násilného vzťahu môže trvať aj niekoľko rokov.

Prevalencia domáceho násilia je podľa štatistík Svetovej zdravotníckej organizácie vysoká, uvádza sa, že skoro tretina žien za svoj život prežije nejakú formu partnerského násilia. Závažnosť tohto fenoménu sa ukazuje aj v percente žien, ktorých život je ukončený ich vlastným partnerom, ktoré je 38% (World Health Organization, 2017). Okrem týchto prevalencií je aj väčšina výskumov realizovaná pomocou ženských respondentiek. Problém sa ale týka samozrejme aj mužov, aj homosexuálnych párov. V predkladanej práci je však vzhľadom k tomuto faktu väčšina výskumov zameraná na ženské obeť partnerského násila.

K téme partnerského násilia ma priviedla moja práca na krízovej linke pre obeť trestných činov a domáceho násilia, a dobrovoľnícka činnosť v poradni Bílého kruhu bezpečí. Chcela som sa na túto problematiku pozrieť viac do hĺbky, komplexnejšie, a nie len v rámci krízovej intervencie. Pri práci a vypočutí mnohých príbehov domáceho násilia mi napadla otázka, prečo sa niektoré obeť doň dostávajú opakovane, či už s novým partnerom, prípadne sa neustále vracajú k tomu istému, násilnému partnerovi, a prečo iné obeť prežijú násilný vzťah len raz, znovu sa im táto skúsenosť neopakuje a aktuálne prežívajú nový zdravý partnerský vzťah. Napadlo mi, že pokiaľ by sa dala vyskúmať nejaká charakteristika, ktorá sa líši medzi týmito dvomi skupinami a spôsobuje spomínaný rozdiel, mohla by táto pomôcť obeť, ktoré majú väčší problém z cyklu násilných vzťahov vystúpiť.

Práca sa bude zaoberať definíciou domáceho násilia, pretože napriek obsiahlej literatúre, táto stále nie je jednoznačná. Je dôležité špecifikovať a vedieť, čo pod domácim násilím myslíme, jednak z právneho hľadiska, ale aj z hľadiska intervencie. Ďalej je pozornosť venovaná

teóriám, modelom a formám domáceho násilia, ktoré na základe špecifických charakteristík pomáhajú s predikciou násilného vzťahu, ale naznačujú aj vhodnú intervenciu.

Domáce násilie môže naberať rôzne podoby, ktoré budú stručne v práci zmienené. Dôležité sú aj rizikové faktory, ktoré poukazujú na väčšiu náchylnosť pre viktimizáciu v partnerskom násilí. Malá pozornosť je v literatúre venovaná protektívnym faktorom, preto budú v práci taktiež zmienené, spolu s intervenciou a potenciálnym postraumatickým rozvojom.

Empirická časť bude realizovaná pomocou rozhovorov s obeťami partnerského násilia. Rozhovor sa sústreďí na vývoj a priebeh násilného vzťahu, proces rozhodovania a ukončovania vzťahu. Dôležitou časťou sú reakcie respondentov na násilie a ich vnímanie a prežívanie vzťahu. Sústreďuje sa aj na možné rizikové faktory, dopady násilného vzťahu jednak krátkodobé, ale aj tie, ktoré môžu pretrvávať roky po ukončení vzťahu. Pozornosť je zameraná aj na aktuálne vnímanie partnerských vzťahov. Výskumné otázky sa sústreďovali aj na protektívne faktory, ktoré respondentom pomohli v násilnom vzťahu, ale aj po jeho ukončení.

1. Teórie a definície domáceho násilia

Pri práci s obetami domáceho násilia je dôležité disponovať aspoň primárnym porozumením teoretickým základom o tejto problematike. Teórie objasňujú stálosť, dynamiku, rozloženie a dôsledky, ktoré sa týkajú násilia v blízkych vzťahoch. Obsahujú v sebe výskumné poznatky, postupy a intervencie. Rôzne typy teórií, od globálnych, cez syntetické až po prepájajúce makro a mikro faktory, prinášajú informácie aj o biologických, individuálnych, skupinových a kultúrnych premenných. Pomáhajú nám porozumieť, prečo sú niektoré skupiny náchylnejšie na viktimizáciu. Pomáhajú klasifikovať správanie násilných osôb a pomocou toho predvídať ich správanie, v kombinácii s ďalšími faktormi (Buzawa, Buzawa, & Stark, 2017). Teórie identifikujú rôzne kľúčové premenné z hľadiska domáceho násilia. Od nich sa potom môže odvíjať aj konkrétne zaobchádzanie a intervencia ako ohrozených, tak aj násilných osôb.

1.1 Domáce násilie v definíciách

Jednoznačná definícia domáceho násilia (ďalej ako DN) je aj po viac ako troch desaťročiach stále problematická (Pikáľková, Podaná, & Buriánek, 2015). Pri vytváraní vymedzení môžeme pozorovať určitý vývoj. Prvé definície sa týkajú len fyzického násilia páchaného len na ženách mužmi (Gayford, 1975). Postupne je výskumne zisťované, že násilie páchajú aj ženy na mužoch a charakteristika problematiky je podľa toho upravovaná. V literatúre sa dokonca objavuje tvrdenie, že ženy páchajú násilie vo vzťahu rovnako často, ako muži (Straus, Gelles, & Steinmetz, 2006). Tento názor však nie je jednotný, Ševčík (2009) uvádza, že v 90-95% prípadov páchajú násilie muži voči ženám. Ďalšie výskumy prinášajú poznatky o tom, že násilie vo vzťahoch sa netýka len fyzického násilia, ale aj sexuálneho, emočného a psychického násilia a zneužívania (National Research Council, 1998).

V zahraničnej literatúre nie je zhoda ani v názvosloví, stretneme sa s názvami násilie voči ženám, domáce násilie a násilie medzi intímnymi partnermi, pod skratkou IPV - Intimate Partner Violence (Gelles, 2007).

Medzi prvé definície násilia na ženách patrí definícia v Deklarácii Spojených národov z roku 1993. Listina sa odvoláva na základné ľudské práva a slobodu, na rovnosť medzi mužmi a ženami. Podľa tejto listiny je *„násilie voči ženám akékoľvek genderovo podmienené násilie, ktoré vyústi, prípadne by mohlo vyústiť v psychické, sexuálne alebo fyzické ublíženie alebo*

utrpenie, vrátane vyhrážok takýmto správaním, nátlak alebo potlačovanie slobody, a to či sa odohráva na verejnosti, alebo v súkromnom živote.“ (United Nations, 1993, článok 1).

Rozšírená definícia násilia v rodine zaznela v roku 1998. Zaoberá sa násilím voči deťom, starším osobám a násilím medzi partnermi. Násilie medzi partnermi môže naberať fyzickú, sexuálnu, psychickú aj ekonomickú podobu, obmedzovanie slobody, vyhrážanie ublížením alebo zabitím (National Research Council, 1998). Univerzálne vymedzenie však stále neexistuje. Je to problematické z hľadiska výskumných štúdií, v ktorých sa definovanie DN líši. Tým môžu byť spôsobené medzery vo výskume, napriek tomu, ako dlho je DN v záujme odborníkov (Ruddle, Pina, & Vasquez, 2017).

V českej psychologickej literatúre je vymedzenie DN charakterizované naberaním rôznych podôb (fyzické, psychické, sexuálne) a týka sa vzťahov medzi všetkými členmi domácnosti, naprieč generáciami a vzťahmi (Ševčík, 2009). DN okrem násilia ako takého zahŕňa aj psychické či emocionálne deptanie, vyhrážky vo verbálnej aj neverbálnej podobe a môže sa v rodinách vyskytnúť bez ohľadu na socioekonomické, geografické, rasové, genderové a vekové charakteristiky (Ševčík & Špatenková, 2011). Jedná sa o dlhodobý jav, nejde o jednorazovú udalosť. Dôležité je podotknúť, že role ohrozenej osoby (ďalej ako OO) a násilnej osoby (ďalej ako NO) sa nevymieňajú, nevyváženosť vo vzťahu je trvalo prítomná. DN by sa nemalo zamieňať za hádky, akokoľvek dramatické (Kotková, 2014).

Pri vymedzení daného problému musíme zohľadniť aj právne hľadisko. Právna rovina je charakterizovaná v Trestnom zákone, §199 zákona č. 40/2009 Sb. „týrania osoby žijúcej v spoločnej domácnosti“. OO sa teda môže stať nie len rodinný príslušník, ale ktokoľvek, kto s NO žije pod jednou strechou. Zákon nás teda upozorňuje na častú interpretačnú chybu pri vymedzení DN – určujúcim kvalifikačným znakom je spoločné obydlie, a nie príbuzenský vzťah. Zákon taktiež pracuje s intenzitou násilia a dĺžkou trvania ako faktormi pri určovaní stupňa nebezpečnosti a vymedzenia rozsahu sankcie (Jelínek, 2009).

V práci budeme používať názvy násilie medzi partnermi a násilie vo vzťahu, vzhľadom na jej zameranie na partnerské násilie. Myslíme pod ním násilie medzi intímnymi partnermi, a to konkrétne násilie fyzické, psychické, ekonomické, sociálne aj sexuálne. Vzťah medzi partnermi môže byť manželský alebo partnerský, a partneri žijú spolu v jednej spoločnej domácnosti. Okrem toho sa jeho súčasťou môžu stať aj vyhrážky ublížením alebo zabitím,

ponižovanie, urážanie, vydieranie a obmedzovanie osobnej slobody a možnosti rozvoja osobnosti.

1.2 Teórie domáceho násilia

DN je vysvetľované v niekoľkých teóriách. Pre prehľadnosť ich môžeme rozdeliť do nasledujúcich kategórií, napriek tomu, že hranice medzi nimi nie sú úplne ostré :

- sociologické teórie,
- feministické teórie,
- psychologické teórie.

Tieto teórie by sme mohli nazvať ako jednofaktorové. DN sa zaoberajú aj multifaktorové prístupy (Ševčík & Špatenková, 2011).

1.2.1 Sociologické teórie domáceho násilia

Sociologické teórie vysvetľujú násilné správanie ako funkciu sociálnych štruktúr a menej sa zameriavajú na individuálnu patológiu (Lawson, 2012). Zaoberajú sa organizáciou rodinného života, ktorá ako taká vytvára pôdu pre vznik konfliktov a teda aj násilia. V centre záujmu je aj spoločnosť a jej tolerovanie násilia obecné. Tak môže byť násilie vnímané ako efektívna stratégia k dosahovaniu vlastných cieľov (Ševčík & Špatenková, 2011).

Situačné teórie / teórie napätia

Situačné teórie vysvetľujú existenciu násilia na základe dvoch hlavných faktorov. Prvým je štrukturálny stres a nedostatok vyrovnávacích mechanizmov v rodine, druhým faktorom sú normy zavedené v danej spoločnosti týkajúce sa násilia a využívania agresie. Napätie, v zahraničnej literatúre tzv. „strain“, vzniká nesúlalom medzi snahou dosiahnuť určité výsledky a aktuálnym stavom, zahŕňa aj stratu pozitívnych stimulov alebo kontakt s negatívnymi stimulmi. Možnosť ako znížiť rozpor je práve delikventné správanie (Pikálková, Podaná, & Buriánek, 2015). Stresory pochádzajú z rôznych oblastí života, napríklad z okolitého prostredia, z vlastného správania a jeho výsledkov alebo negatívnych životných udalostí. Navzájom sa kumulujú a rôzne prispievajú k angažovaniu sa v delikventnom správaní. Zvyšujú pravdepodobnosť výskytu negatívnych emócií, napr. hnevu a frustrácie. Tieto emócie vytvárajú tlak na nápravné správanie – a nižšia inhibícia a kriminálne správanie sú jednou z možností. Zločin je v tomto ponímaní teda redukčným

nástrojom napätia a zmierňuje negatívne emócie (Wemmers, Cyr, Chamberland, Lessard, Collin-Vézina, & Clément, 2018). Medzi stresormi sú rozdiely, a niektoré z nich sa spájajú s väčšou pravdepodobnosťou vyústenia v delikventné správanie. Takými sú tie, ktoré sú vnímané ako nespravodlivé, sú veľkého rozsahu, spojené s nízkou sociálnou kontrolou a zahŕňajú v sebe tlak alebo motiváciu smerom ku kriminálnemu správaniu (Agnew, 2001).

Teória zdrojov

Násilie je jedným z možných zdrojov, ktoré sú využívané na dosahovanie cieľov. Čím je väčší počet zdrojov na strane osoby – ekonomických, sociálnych, osobnostných – tým disponuje väčšou mocou. Takáto osoba nemá teda potrebu si moc dokazovať. Naopak, pokiaľ niekto nedisponuje dostatkom zmieňovaných zdrojov, zvyšuje sa u neho riziko využitia násilia a sily na získanie dominantnej pozície vo vzťahu. Násilie ako zdroj sa využije len v prípade, že sú ostatné zdroje vyčerpané (Goode, 1971).

Teória sociálnej výmeny

Násilie je v rodinách rozvíjané vtedy, keď zisky z neho prevyšujú cenu. Pod nákladmi môžeme rozumieť riziko, že bude vinník odhalený a potrestaný. Súkromný charakter domáceho násilia znižuje náklady vzhľadom na nedostatok vonkajšej kontroly. Ziskom je udržanie sociálnej kontroly a moci. Aby sa teda zamedzilo domácejmu násiliu, museli by zisky klesnúť – zamedziť propagácii násilia, ktoré zisky prináša a zvýšiť náklady – zavádzať prísnejšie právne a sociálne dôsledky (Lawson, 2012).

1.2.2 Feministické teórie domáceho násilia

Tieto teórie sa pozerajú na problém násilia medzi partnermi z pohľadu genderu, ktorý chápu ako centrálnu komponentu. Z tohto pohľadu vyplývajú aj názvy ako násilie voči ženám, zneužívanie manželiek, bitie manželiek (Lawson, 2012).

Zaoberajú sa patriarchálnym a matriarchálnym usporiadaním spoločnosti. Jeden prúd prezentuje spoločnosť ako **patriarchálnu**, kde ženy prijímajú podradnú a submisívnu rolu ako sociálne a biologické dedičstvo. To vedie u nich k takému správaniu, ktoré umožňuje, aby pretrvávalo násilie zo strany mužov. Rola ženy je v patriarchálnej spoločnosti byť manželkou a matkou, a na to, aby tieto role zvládla, sa musí vzdať slobody a asertivity. Patriarchálne hodnoty upevňujú a legitimizujú asymetrické pozície pohlaví (Ševčík & Špatenková, 2011).

Druhý spôsob na vysvetlenie domáceho násilia využíva pohľad na hodnoty spoločnosti ako **matriarchálne**. Pôvodné ľudské spoločenstvá boli vždy matriarchálne, zmena prichádza až s poľnohospodárskou revolúciou. Avšak s priemyselnou revolúciou sa postavenie žien opäť mení v ich prospech. V očiach detí je matka hlavnou postavou. V domácnosti drží hodnoty a normy v rukách žena. Aj muži sú teda vychovávaní ženami, a cítia tak voči nim závislosť, ale aj zlosť. Vzhľadom na sociálne normy je jednoduchšie vyjadriť rozpoltenosť voči partnerke než voči matke. Násilným správaním sa muž navyše chráni pred potrebou odovzdať sa žene. Násilie voči žene v psychodynamickom ponímaní nemá teda za cieľ ju ponížiť a degradovať, ale cieľom je trest voči symbolickej milovano-nenávidenej matke. Sociodynamicky je cieľom potrestať uchvatiteľov jeho ekonomických a sociálnych práv (Lesse, 1979).

Na feministické teórie nadväzujú **teórie genderu**. Tie sa na jednej strane prikláňajú k genderovej symetrii v zmysle, že muži aj ženy môžu byť rovnako vo vzťahu násilnými osobami. Na opačnej strane stoja názory genderovej asymetrie, ktoré tvrdia, že násilnými osobami sú len muži a to práve z dôvodu svojho pohlavia. Pokiaľ sa vo vzťahu dopustia násilia ženy, je to podľa teórie len v sebaobrane (Lawson, 2012).

1.2.3 Psychologické teórie domáceho násilia

Povahové rysy na strane NO a OO

Existujú viaceré psychologické teórie a výskumy, ktoré hľadajú vysvetlenie domáceho násilia pomocou určitých povahových vlastností na strane NO a OO, prípadne kombináciou týchto vlastností. Na strane *NO* to sú rysy ako hnev, impulzivita, slabá sebakontrola (Shorey, Brasfield, Febres, & Stuart, 2011). Ďalej je to kontrolujúce a antisociálne správanie, úzkosť a žiarlivosť. U mužov, aj u žien ako NO sa tieto charakteristiky nelišia (Moffitt, Caspi, Rutter, & Silva, 2001). Výskumy zistili, že muži dopúšťajúci sa násilia voči svojim partnerkám skórujú vysoko v dotazníkoch mapujúcich hraničnú poruchu osobnosti. Autori ich násilné správanie vysvetľujú vlastným neistým egom, pre zachovanie ktorého a udržanie vlastnej integrity sú muži závislí na vzťahu so svojimi partnerkami (Dutton & Starzomski, 1993). Vo výskumoch sa medzi NO objavuje aj zvýšená prevalencia narcistickej poruchy osobnosti, prípadne narcistných rysov. Jedná sa o jednotlivcov, ktorí majú ťažkosti so separáciou a individualizáciou, vo vzťahoch často hľadajú splynutie (Zosky, 1999). Nikdy však nebol identifikovaný jediný osobnostný rys, ktorý by komplexne a adekvátne vysvetlil násilné

správanie. Vo výskumoch sa ukazuje, že sa jedná o komplexnú konšteláciu predisponujúcich faktorov (Buzawa, Buzawa, & Stark, 2017).

U *OO* je prediktorom vyhýbavá citová väzba a hnev (Kuijpers, Knaap, & Winkel, 2012). Významnú rolu hrá aj prvý sexuálny styk. Osoby, ktoré majú prvý sexuálny styk pred 17 rokom života, častejšie zažívajú partnerské násilie. Tento fakt je prijateľnejší pri hlbšom náhľade do výskumu, pretože osoby, ktoré zažili prvý pohlavný styk pred 17 rokom života často uvádzali, že bol nedobrovoľný (Yoshihama & Horrocks, 2010). Výskumne sa potvrdila aj súvislosť medzi domácim násilím a psychiatrickou diagnózou (Panyayong, Tantirangsee, & Bogojan, 2018).

Teória sociálneho učenia

Jedná sa o klasickú teóriu, ktorá vysvetľuje, že deti sa učia násiliu pomocou pozorovania násilného správania a taktiež prostredníctvom fyzických trestov (Bandura, 1977). Teória je dôležitá z hľadiska často zmieňovaného medzigeneračného prenosu vzorcov správania z rodičov na deti. Chlapci vyrastajúci v rodine s DN majú v dospelosti vyššiu pravdepodobnosť, že sa budú sami dopúšťať násilia voči svojim partnerkám (Johnson, Ollus, & Nevala, 2008). Naučené agresívne správanie a jeho dôsledky sú vnímané ako funkčné a dokonca pozitívne, alternatívne jednanie jednotlivci nepoznajú, prípadne nie je pre nich atraktívne. Tento spôsob reagovania v určitých situáciách je osvedčený a zároveň, vzhľadom na to, že sa jednotlivci nenaučili zvládať svoje vlastné negatívne emócie a osvojiť si efektívne inhibičné vzorce, aj jediný možný (Pikálková, Podaná, & Buriánek, 2015).

Teória objektných vzťahov

Sústredí sa na mikroúroveň vzťahov a intrapsychické procesy, ktoré ovplyvňujú interpersonálne správanie v dospelosti. Snaží sa priniesť nový náhľad hlavne na to, prečo v niektorých pároch k DN dochádza a v iných nie. Rané významné vzťahy formujú trvalé psychologické vzory pre všetky budúce vzťahy, a sú dôležité v psychickom vývoji. Jednotlivci, ktorí sú v detstve svedkami alebo zažívajú DN tak vyrastajú v objektných vzťahoch s patologickými prvkami, ktoré môžu viesť k rozvoju patológie v primárnych vzťahoch. Medzi jednotlivcami dopúšťajúcimi sa násilia je väčšina takých, ktorí zažili v detstve násilie alebo emočné odmietnutie. Sklon k násiliu je teda dôsledkom nedostatku starostlivosti a nemožnosti vytvorenia istej a bezpečnej väzby v detstve (Zosky, 1999).

1.2.4 Multifaktorové prístupy

Už známym kauzálnym modelom je **Duttonov model**. Pracuje so štyrmi, navzájom sa prelínajúcimi oblasťami faktorov, ktoré by sa pri DN mali brať v úvahu (Lawson, 2012). Prvým je *makrosystémová rovina*. Označuje ňou široké kultúrne hodnoty a normy, ktoré vplývajú na všetky zvyšné tri zložky systému. Ako príklad uvádza Dutton (2006) patriarchálne usporiadanie spoločnosti, ktoré môže ovplyvniť vývoj individuálnych očakávaní ohľadom príslušnej úrovne právomoci vo vzťahoch medzi mužmi a ženami, a prirodzenosť sociálnych interakcií v rodine. Patriarchálne usporiadanie spoločnosti teda vytvára základ pre DN v rodinách.

Ďalšou je *exosystémová rovina*. Týka sa formálnych a neformálnych sociálnych štruktúr, ktoré narážajú na aktuálne nastavenie osoby. Tieto štruktúry potom vymedzujú, ovplyvňujú alebo determinujú správanie osoby v rôznych situáciách. Všetky sociálne skupiny prepájajú rodinu s väčším kultúrnym exosystémom. Pracovný stres, nezamestnanosť, nedostatok alebo dostatok sociálnej opory môžu zvyšovať, alebo naopak znižovať riziko DN.

Mikrosystémová rovina predstavuje samotnú rodinu alebo konkrétny kontext, v ktorom dochádza k partnerskému útoku. Interakčný vzorec páru, konfliktné témy, ktoré na pár vplývajú, spúšťače a dôsledky útoku (ako sa muž po útoku cíti, ako sa žena správa keď útok skončí), tvoria mikrosystémovú úroveň analýzy.

Ontogenetická rovina definuje, čo unikátny individuálny vývoj prináša do trojúrovňového sociálneho kontextu. Prostredníctvom skúmania interakcie medzi ontogenetickými faktormi a sociálnym kontextom môžeme spraviť predikcie o individuálnych vzorcoch správania. Na predikciu útoku sa využívajú faktory zo všetkých štyroch úrovní a ich interakcia (Dutton, 2006).

2. Modely domáceho násilia

Literatúra o DN popisuje tri hlavné modely : Walkerovej model cyklu domáceho násilia, teóriu rodinných systémov a Duluthov model kontroly a moci. Výskumne bolo zistené, že tieto modely sa zhodujú s tromi matematickými modelmi komplexných dynamických vzorov: periodická, chaotická a náhodná dynamika (Burge, Katerndahl, Wood, Becho, Ferrer, & Talamantes, 2016). Modely nám slúžia na bližšie pochopenie dynamiky násilia vo vzťahu, a naznačujú možný vývoj násilia. Sústreďujú sa aj na udržiavacie mechanizmy a nastieňujú možné intervencie, prípadne východiská z násilného vzťahu.

2.1 Walkerovej model cyklu domáceho násilia

Vo Walkerovej modeli sa násilie objavuje v cykloch, ktoré sa dajú predvídať. Cyklus sa skladá z troch odlišiteľných fáz. V periodickej dynamike sa útoky odohrávajú na pravidelnej predvídateľnej báze. Udalosti a výsledky spolu silno korelujú. Periodický systém je stabilný v čase a predvídateľne reaguje na intervencie (Burge et al., 2016). Podľa tejto teórie si cyklom prejde skoro každá žena, ktorá zažíva DN. Užitočnosť tohto konceptu spočíva aj v tom, že keď OO pomôžeme identifikovať tri fázy DN, je schopná tento cyklus prelomiť a dostať sa spod kontroly NO (Walker, 2017).

Cyklus väčšinou začína po období dvorenia, ktoré je opisované prežívaním veľkého záujmu a zamilovaného správania zo strany NO. Niektoré ženy opisujú, že toto správanie sa postupne premení na stalking a dohľad. V tomto čase ale už väčšinou žena urobila voči mužovi určitý záväzok a nemá energiu, a často ani nechce vzťah ukončiť. Okrem toho mnohé ženy zmieňujú, že hovorili samy sebe, že po svadbe bude muž pociťovať vo vzťahu viac istoty, a nebude mať tak potrebu nadmerného kontrolujúceho správania. Tento scenár však nastáva málokedy, a väčšinou začína cyklus násilia, a to v tretej fáze (Walker, 2017). Táto teória je založená na genderových teóriách partnerského násilia. Podľa tohto pohľadu je násilie charakterizované násilím zo strany len jedného partnera, iniciované mužom, s cieľom kontrolovať svoju ženu. Používa sa aj názov inštrumentálne násilie, pretože ho muž využíva na dosiahnutie špecifického cieľa (Knijpers, Knaap, & Winkel, 2011).

V prvej fáze dochádza k eskalovaniu tenzie a konfliktov prostredníctvom nenápadných aktov. NO prejavuje nespokojnosť a hostilitu, ale ešte nie v najväčšej intenzite. OO sa snaží NO uspokojiť a upokojiť. Robí to, čo si myslí, že ho poteší, alebo aspoň to, čo ho nevyprovokuje.

Často sa stane, že v malej miere uspeje, čo u OO posilňuje nereálny dojem kontroly nad situáciou. Stáva sa to súčasťou nepredvídateľnej nežiaducej odpovede, ktorá vytvára naučenú bezmocnosť u ohrozenej osoby (Walker, 2017).

V druhej fáze stále viac eskaluje tenzia, OO má stále väčší strach. Pod náporom stresu a vyčerpania ustupuje a vyhýba sa NO zo strachu, že by i nevedome vyvolala explóziu. NO sa o to viac, ako OO ustupuje, snaží priblížiť. V tejto fáze, v prípade, že nedôjde k žiadnej intervencii, dochádza k útoku. Fáza akútneho útoku končí, keď NO s útokom prestane. Je často spojená s prerušením intenzívnej fyzickej tenzie. Je to jeden z dôvodov, prečo násilie pokračuje – pretože pre NO funguje a prináša úľavu (Walker, 2017). Násilné útoky balancujú fázou tenzie, ktorá vytvára odstup a fázou „medových týždňov“, ktorá buduje opäťovne intimitu (Zosky, 1999).

Tretia fáza je charakteristická uzmierovaním, ospravedlňovaním a prejavovaním ľútosti a láskavosti, často sa objavujú sľuby a darčeky. V tomto bode aj NO môže veriť, že k útoku a násiliu už nedôjde. OO chce tiež týmto sľubom a možnej zmene veriť, a tak, minimálne v začiatkoch vzťahu, obnovuje svoju nádej, že sa NO naozaj zmení. Napriek tomu, že sa v tejto fáze nie vždy objavujú gestá spojené s láskou, a je to len obdobie bez tenzie a násilia, je táto fáza pre ženu aj v takomto prípade rovnako posilňujúca (Walker, 2017).

Menej známou teóriou zaoberajúcou sa DN, ktorá je príbuzná Walkerovej modelu, je Feldmanov model. Násilie vysvetľuje ako spôsob, ktorý slúži na reguláciu intimity a blízkosti v rámci vzťahu. Feldman (podľa Zosky 1999, s.7) popisuje cyklus vzťahového konfliktu vznikajúci a podporujúci zvládnutie nevedomej úzkosti, ktorá je vyvolaná narastajúcou blízkosťou. Konfliktné správanie slúži na zredukovanie úrovne intimity. Toto správanie však na druhej strane spôsobuje aj úzkosť z ohrozovania vzťahu. Tým sa znova vynára potreba intimity. Partnerský vzťah, v ktorom je prítomné násilie, sa preklápa v tomto cykle intenzívnych emócií. Preniká doň všadeprítomný pocit úzkosti (Zosky, 1999).

2.2 Teória rodinného systému

Teória rodinného systému vysvetľuje domáce násilie pomocou cirkulárnej kauzality – správanie jedného člena ovplyvňuje, a je ovplyvnené, všetkými ostatnými členmi rodiny (Bograd, 1984). Násilie chápe ako recipročnú interakčnú dynamiku s vlastnosťami

fungujúcimi pre zachovanie rovnováhy (Zosky, 1999). Dôležitým prvkom je pohľad na celý rodinný systém – na reakcie a správanie NO, ale aj zvyšných členov domácnosti. Aby došlo k zmene násilia v rodine, musí na sebe pracovať nie len osoba násilná, ale aj ohrozená. Je potrebné, aby sa zmenili vzorce správania u všetkých členov, pretože ktorékoľvek z nich môžu podporovať násilné správanie (Kotková, 2014).

Pri výskyte násilia medzi partnermi ho systémové formulácie vysvetľujú pomocou niektorého z problémov charakterizujúceho problémové manželstvo – zneužívanie návykových látok, viacnásobné straty, nezamestnanosť. Násilie môže byť taktiež znakom základnej a primárnejšej systemickej dysfunkcie – rozptýlených hraníc, štrukturálnej rigidity, uvoľnených pozitívnych spätných väzieb. Násilie sa tiež vysvetľuje pomocou abstraktnej definície ako homeostatický mechanizmus udržiavajúci systémové ekvilibrium. Vzťahové násilie však nie je len výsledkom iných problémov, ale samo taktiež vyvíja ohrozujúci a organizačný vplyv na manželský systém (Bogard, 1984).

To, ako rodina zvládne konflikt, ktorý je v rodinnom systéme neodvratný, je kľúčom k pochopeniu využitia násilia. Mnohé charakteristiky rodinnej štruktúry (napr. socializácia, čas strávený spoločne, úroveň stresu) ovplyvňujú potenciál vzniku násilia. Systémová teória počíta pri vysvetľovaní partnerského násilia s komplexnou kauzalitou problému, pretože jeden faktor lineárnej kauzality nemôže zachytiť komplexnosť sociálneho správania (Lawson, 2012).

Výskum sa sústreďuje na charakteristiky rodín, u ktorých sa predpokladá zvýšené alebo vysoké riziko výskytu násilia. Rodina je unikátna sociálna skupina, v ktorej je vysoký potenciál frustrácie, a teda aj násilia. Môže to byť výsledkom pridelovania rodinných povinností na základe pohlavia a veku, a nie na základe schopností a záujmu. Spoločenské trendy rodinnej štruktúry taktiež zvyšujú riziko domáceho násilia – vyššia sociálna izolácia rodín neutralizuje inhibičné a podporné prvky ako sú širšia rodina, susedia, členstvo vo väčšej komunite (Buzawa, Buzawa, & Stark, 2017).

Partnerské násilie sa v tomto kontexte chápe ako vzorec pokračujúcej interakcie odolný voči zmene. Prvý útok prichádza nečakane a OO ho väčšinou vníma ako ojedinelý incident. Jej prijatie NO napriek tomuto incidentu môže posilniť ich vzájomný záväzok. Násilie samo vytvára základ pre hnev a konflikty, ktoré zase zvyšujú pravdepodobnosť násilia. Teória

rodinného systému kladie dôraz na akciu a reakciu a zhoduje sa s modelom chaotickej dynamiky. V chaotickej dynamike sa správanie opakuje, ale jeho špecifický spôsob je nepredvídateľný. Podobne ako periodická dynamika, má svoje spúšťače a môžeme rozpoznať opakujúce sa vzorce správania, ale na rozdiel od nej je chaotická dynamika citlivá aj na malé zmeny a na intervencie nereaguje predvídateľne (Burge et al., 2016).

Teórií spadajúcich do tejto kategórie je veľmi veľa. Medzi hlavné by sme mohli zaradiť *komunikačnú a psychodynamickú teóriu rodinného systému*. Podľa komunikačnej teórie dysfunkčná komunikácia nastáva vtedy, keď je konfliktná správa doručená cez rozdielne komunikačné úrovne. Tento smer hľadá nápravu týchto nezrovnalostí a podporuje funkčnú komunikáciu. Psychodynamickí teoretici predpokladajú, že súčasné patologické správanie je spôsobené neschopnosťou precítiť zármutok z minulej straty. Jednotlivec sa teda snaží minulé situácie opakovať, aby sa vyhol zármutku nad ich stratou. Riešením je snaha podporovať zármutok a oslobodiť členov rodiny od úsilia definovať súčasných členov rodiny ako repliky signifikantných osôb z minulosti (Kaneko, 1984).

2.3 Duluthov model domáceho násillia

Tento model sa primárne využíva pri intervencii NO dopúšťajúcich sa partnerského násillia. Spolu s kognitívne behaviorálnou terapiou a zadržaním patrí medzi najčastejšie intervencie v USA a Kanade. Svoje korene má vo feministických a sociologických teóriách mužskej dominancie a kontroly. Popredný nástroj v tomto modeli je „koleso kontroly a moci“, ktoré vykresľuje, ako muži využívajú mužské privilégia, emočné a ekonomické zneužívanie, násillie, zastrašovanie a izoláciu na kontrolu žien. Model je však veľmi kritizovaný pre svoje úzke zameranie (nepracuje s intervenciou, ani s pármí, kde je vo vzťahu násilnou osobou žena, ani s homosexuálnymi pármí), nevedeckosť, využívanie modelu neprofesionálmi, neefektívnosť a nezahrňanie rizikových faktorov (Bohall, Bautista, & Musson, 2016). Problémové je, že je tento model stále využívaný ako jedna z hlavných intervencií, a to napriek tomu, že výskumy dokazujú jeho neefektívnosť (Herman, Rotunda, Williamson, & Vodanovich, 2014).

V teórii modelu je násillie vnímané ako jedno z viacerých možných správání slúžiacich na kontrolu partnera. Na rozdiel od cyklu DN vníma útoky ako neustále prítomnú silu v živote OO. Tento model využíva metaforu kolesa, ktoré znázorňuje osem spôsobov nefyzického

násilného správania : donucovanie, zastrasovanie, emočné zneužívanie, izolácia, odopieranie, využívanie detí, mužské privilégia, ekonomická kontrola. Fyzické násilie je súčasťou nepretržitého vzorca kontroly, jeho využitie je zriedkavé a náhodné. Útoky sú však posilnené inými ovládacími taktikami, ktoré sú konštantné. Tento model tak odpovedá náhodnej dynamike (Burge et al., 2016).

2.4 Súhrn

Podľa priebehu a frekvencie násilia, a taktiež dynamiky vo vzťahu je možné určiť model. Modely v spojení s typom odpovedajúcej dynamiky poskytujú užitočné informácie aj v rámci intervencie partnerského násilia. OO v periodickej dynamike, odpovedajúcej cyklu domáceho násilia označovali násilie ako predikovateľné a kontrolovateľné. Skupina v náhodnej dynamike, naopak, v súlade s Duluthovým modelom, vnímala násilie ako nepredvídateľné a mimo vlastnej kontroly. V tejto skupine sa najčastejšie vyskytujú verbálne útoky, čo súvisí s tvrdením v rámci modelu, že násilie je vo vzťahu stále prítomné. Chaotická skupina udávala v deň útoku vysoký stres, nízku manželskú blízkosť a zvýšené násilné správanie aj zo strany OO. Toto tvrdenie je znova v súlade s teóriou rodinného systému, podľa ktorej násilie vzniká na základe vzájomnej interakcie. V tejto skupine v porovnaní so zvyšnými dvomi bolo násilie najnižšej frekvencie a intenzity, a manželská spokojnosť dosahovala najvyššie čísla. Vykazovala taktiež najmenej stresu, hádok a pitia alkoholu (Burge et al., 2016).

3. Formy a podoby domáceho násilia

Ako sme spomínali na začiatku, partnerské násilie môže nadobúdať viaceré formy. Základné rozdelenie foriem násilia v intímnych vzťahoch je nasledovné. V nadchádzajúcom texte budú postupne rozobrané:

- fyzické násilie,
- sexuálne násilie,
- psychické násilie,
- ekonomické násilie.

Fyzické násilie môže mať podobu napr. hodenia akejkoľvek veci, ktorá má ublížiť, strkania a odstrkovania, udrenia päťou alebo niečím iným, čo má ublížiť, kopania, vlečenia či surového zbitia, škrtenia alebo pálenia, vyhrážania alebo napadnutia so strelnou zbraňou, nožom alebo inou zbraňou (Yoshihama & Horrocks, 2010). Ďalšími možnými podobami sú poškrabanie, fackovanie, zápasenie, štipanie, ťahanie za vlasy, topenie vo vani, polievanie nebezpečnými látkami, ako je benzín alebo kyselina, donútenie niečo zjesť / vypiť, požiť nejakú látku, nedovolenie jedenia / pitia a mnohé ďalšie (Dutton, 1992). Gelles (1979, podľa Zosky, 1999, s. 61) poukazuje aj na zmenu v násilí. Tá môže byť spojená s tehotenstvom, a prejavovaním väčšej žiarlivosti voči dieťaťu. Útoky voči žene sa zhoršujú v čase jej tehotenstva a presúvajú sa z oblasti tváre a hrudníku smerom na brucho.

Svoju rolu v útokoch hrá aj alkohol. Podľa výskumu v českom prostredí (Pikálková, Podaná, & Buriánek, 2015) požila NO v dobe incidentu alkohol vo viac ako polovici prípadov (54,1% u 1502 respondentiek).

Medzi formy *sexuálneho násilia* patrí fyzické nútenie k pohlavnému styku, napriek tomu že druhá osoba nechce, dovolenie pohlavného styku kvôli strachu z toho, čo by NO mohla urobiť, donútenie zapojiť sa do pokorujúceho alebo ponižujúceho sexuálneho aktu (Yoshihama & Horrocks, 2010). Patrí sem aj donútenie sledovania alebo používania pornografie (Kotková, 2014).

Psychické formy násilia vo vzťahu sú pravdepodobne najobsiahlejšou kategóriou a sprevádzajú ostatné formy násilia (Kotková, 2014). Sú prítomné v každom vzťahu, ktorý je zasiahnutý násilím. Majú mnoho foriem, Dutton (1992) ich delí do niekoľkých kategórií :

- Nátlak a hrozby. Patria sem hrozby, aby osoba urobila niečo, čo ublíži buď jej alebo niekomu jej blízkemu, vyhrážanie zabitím seba, alebo OO, alebo zabitím niekoho, kto je jej blízky, vyhrážanie ukončením vzťahu, vyhrážanie nahlásením na políciu, na úradoch.
- Zastrasovanie. Ničenie predmetov, ničenie majetku OO, ubližovanie domácim zvieratám, ukazovanie zbraní.
- Emocionálne zneužívanie. Urážanie, ponižovanie, používanie prezývok, snaha, aby sa OO cítila ako mentálne chorá, ponižovanie pomocou slov alebo gest, snaha vyvolať pocity viny, dopúšťanie sa mimomanželských afér, odopieranie sexuálneho styku.
- Izolácia. Kontrola toho, čo OO robí, číta, snaha obmedziť kontakt s inými ľuďmi, využívanie žiarlivosti na ospravedlnenie správania voči OO, zakazovanie používania telefónu, dopravy, vychádzania z domu.
- Zľahčovanie, odmietanie a obviňovanie. Zľahčovanie násilia a odmietanie znepokojenia ohľadom neho zo strany OO, popieranie toho, že k násiliu došlo, obviňovanie OO z násilia, prenesenie zodpovednosti za násilie na OO alebo niekoho iného.
- Využívanie detí na kontrolu OO. Snaha vyvolať pocity viny v OO kvôli deťom, vyhrážanie sa odobraním detí alebo tým, že im NO ublíži (Dutton, 1992).

Ekonomické násilie má podobu snahy zo strany NO aby si OO neudržala, alebo ani nenašla prácu, prípadne, aby nechodila do školy. Požaduje od nej, aby si peniaze musela pýtať. Naberá ďalšie podoby, ako je napríklad kontrola príjmov, branie peňazí, ktoré patria OO, kontrola toho, na čo peniaze používa, zadržiavanie informácií alebo prístupu k rodinným zdrojom, vyhodenie z auta počas jazdy alebo vyhodenie z domu (Dutton, 1992).

Zmienený výpočet jednotlivých foriem, aké môže násilie nadobúdať, je len výpočtom. Formy sa môžu rôzne prelínať, striedať a koexistovať nie len vo vzťahu, ale aj v jednom útoku. Pre porozumenie násiliu je, okrem iného, dôležité poznať históriu viktimizácie v danom vzťahu. Pomáha nám to vytvoriť a porozumieť kontextu, v ktorom určitá forma správania, napríklad kričanie, je využívaná na kontrolu a ovládanie OO. Kontrola nemusí vyplývať zo samotného správania NO, ako je napríklad zmienené kričanie, ale zo správania, ktoré je s ním

asociované. Záleží teda na nasledujúcich udalostiach, ktoré po kričaní prídu. Správanie spojené s konkrétnym násilným útokom môže zmeniť jeho samotný význam. Preto je dôležité myslieť na celý kontext situácie, vrátane histórie, dĺžky trvania, a nepodceňovať ju (Dutton, 1992). Násilie môže taktiež pokračovať aj po ukončení vzťahu vo forme *stalkingu*. Toto pokračujúce násilie aj po ukončení domáceho násilia nie je ojedinelý jav, zažije ho 28% žien (Buzawa, Buzawa, & Stark, 2017). Jedná sa o správanie v podobe obťažujúceho kontaktovania prostredníctvom sms správ, sociálnych sietí, ale aj vyhľadávanie osobného kontaktu. Správanie môže mať zamilovanú podobu, prosenie o odpustenie, sľubovanie nápravy, ale aj vyhrážajúcu a nenávistnú (Kotková, 2015). Správanie typu *stalkingu* začína častokrát ešte pred ukončením vzťahu. 50% žien zažilo vo vzťahu tzv. „proxy stalking“, v ktorom partner využíval ich rodinu, kamarátov či deti na získavanie informácií o partnerke. Tento typ násilia je málokedy oznamovaný polícii, a pritom sa jedná o silnú zbraň v DN a donucovacej kontrole. Okrem toho partnerský, alebo ex-partnerský *stalking* trvá dlhšie než *stalking* od neznámej osoby a spája sa s vyšším rizikom fyzického alebo sexuálneho násilia (Buzawa, Buzawa, & Stark, 2017).

3.1 Typológia domáceho násilia

Aby sme mohli lepšie porozumieť využívaniu násilia vo vzťahu, musíme pochopiť, akú hrá rolu v obecnej dynamike kontroly v danom vzťahu. Johnson (2008) rozlišuje štyri typy partnerského násilia, podľa toho, v akom rozsahu násilná a ohrozená osoba využívajú násilie na to, aby sa pokúsili získať kontrolu vo vzťahu.

Intímny terorizmus je forma, v ktorej NO využíva násilie na získanie plnej kontroly, a OO ju nevyužíva vôbec. Ide teda o absolútnu moc a kontrolu nad OO, ktorá je dlhotrvajúca a všeobecná. Napriek tomu, že jednotlivé akty násilia môžu byť krátkodobé a sledovať rôzne ciele, kontrola a moc presakuje do celého vzťahu neustále. Táto forma je veľmi podobná Duluthovmu modelu.

Násilný odpor nadväzuje na intímny terorizmus. NO je násilná a kontrolujúca, a násilie zo strany OO narastá v reakcii ako pokus o prebratie kontroly. OO je teda násilná, ale nie je kontrolujúca. Do akej podoby a ako rýchlo násilná odpoveď zo strany OO nastane, je rôzne. Môže sa jednať o automatickú reakciu na prvý útok, kedy sa OO bráni tiež fyzicky. Na druhej strane môže OO tak dlho znášať násilie, až v nej frustrácia narastie do takej miery, že po

dlhodobom násilí NO nakoniec zabije, pretože už nevidí nijaké iné východisko. Rovnako motivácia OO je rozdielna – môže veriť, že sa sama útokom ubráni, že NO prestane s násilím, keď sa bude brániť a pod.

Vzájomné násilné ovládanie je charakteristické tým, že obidvaja partneri využívajú násilie ako prostriedok na dosahovanie kontroly a moci vo vzťahu. Tento typ partnerského násilia je najmenej častý. Môže doň prerásť situačné partnerské násilie, alebo vzniknúť kombináciou intímneho terorizmu a násilného odporu – OO postupne začne využívať násilie na získanie nie len kontroly, ale aj moci vo vzťahu.

Situačné partnerské násilie je odlišné od predchádzajúcich troch v tom, že ani jeden z partnerov nesleduje násilím získanie moci. Násilie môžu využívať obidvaja. Je vyprovokované situáciou, vo vzťahu sú prítomné konflikty, ktoré môžu vyeskalovať k fyzickému útoku. Je najčastejším typom násilia vo vzťahu (Johnson, 2008). Násilie v tomto prípade môže byť produktom partnerského správania, a teda ten istý útočník by sa v inom vzťahu nemusel správať násilne (Buzawa, Buzawa, & Stark, 2017).

Rozlišovať medzi typom partnerského násilia je dôležité pre zvolenie adekvátnej pomoci. Prvým krokom je správne posúdenie prevalencie, nebezpečnosti a špecifického typu domáceho násilia. Nástrojmi na toto posúdenie sú individuálny rozhovor s oboma partnermi, screeningové metódy (napr. Woman Abuse Screening Tool, Partner Violence Screen) (Jacob, 2013). Spoločná terapia sa ukazuje viac efektívnu pri situačnom partnerskom násilí (Stith, Rosen, McCollum, & Thomsen, 2004). Pri zvyšných typoch, ktoré sú charakterizované vážnejšími ohrozujúcejšími útokmi, sa odporúča oddelená terapia kvôli bezpečnosti (Anderson, 2001).

3.1.1 Užitočnosť typológie

V praxi zostáva otázkou využiteľnosť typológií DN. Typológie sú užitočné pre sofistikovanejšie porozumenie DN ako heterogénnemu fenoménu. Potenciálne využitie spočíva vo vývoji lepších nástrojov na rozpoznanie rizika a na lepší screening rodín. Tak je možné zacieliť pomoc do rizikových rodín, a lepšie zaradiť NO do programov, tak aby boli zamerané na príčiny ich správania. Nedostatok zostáva v podceňovaní rizika a škatulkovaní NO. Odborníci poukazujú na to, že typológie sú príliš rigidné a nepočítajú so špecifickými

individuálnymi prípadmi, ktoré nezapadajú do nijakých kritérií. Okrem toho, DN je fenomén, ktorý sa dynamicky vyvíja a mení v čase, s čím typológie tiež nepracujú. Nie sú holistické a často postrádajú informácie o obetiach. Problém je taktiež so správnym používaním kritérií aj kvalifikovane školenými odborníkmi. Užitočnosť sa javí v pochopení, prečo niektoré NO recidivujú a iné nie, v informovaní OO o správaní NO. Odborníci sa zhodujú, že typológie by nemali byť využívané izolovane, mali by sa vždy vyhľadať aj ďalšie dostupné informácie, vrátane histórie vzťahu a NO, a informácie získané z priameho rozhovoru s NO a OO. Odborníci sa zhodujú, že pri vyhodnocovaní rizika, pripravenosti NO a OO na pomoc a zvolení správnych prvých krokov im viac ako teórie pomáha vlastná predchádzajúca skúsenosť, vedomosti a profesionálna intuícia (Boxall, Rosevear, & Payne, 2015).

Nedostatkom v Johnsonovej typológii je to, že neodlišuje kontrolu od násilia. Anderson (2008) vo výskume zistila, že ženy, ktoré vo vzťahu zažili vysoký stupeň kontroly, napriek tomu, že neboli obeťou fyzického násilia, trpeli závažnými zdravotnými problémami (depresívne symptómy, zneužívanie návykových látok). Typológia tieto ženy, ktoré nezažili fyzické násilie, nevníma ako obeť, napriek tomu, že zažili vysoký stupeň kontroly vo vzťahu, ktorý Johnson opisuje ako vzťahový terorizmus (Johnson, 2008). Na základe takýchto zistení vznikajú nové teórie donucovacej kontroly (coercive control) ako ústredného fenoménu v dynamike partnerského násilia (Stark, 2007). O'Neal, Tellis, & Spohn (2014) Johnsonovej teórii vytykajú, že nevenuje pozornosť sexuálnemu násiliu v kategórii situačného partnerského násilia. S týmto typom násilia pracuje len v intímnom terorizme. Autori tak spochybňujú Johnsonovu typológiu a jej užitočnosť.

3.2 Priebeh a vývoj partnerského násilia

Možný vývoj násilia medzi partnermi predstavuje Walkerovej model cyklu domáceho násilia. Zhoršovanie útokov a eskalácia násilia boli považované za definičné znaky. Dnes ich vnímame skôr ako faktory s vyšším rizikom pri posudzovaní nebezpečnosti násilia (Ševčík & Špatenková, 2011). Ako upozorňuje Gelles (2007), empirické dôkazy často dokazujú opak toho, čo predpokladáme. Podobne je to aj s eskalovaním násilia vo vzťahu. Pre toto tvrdenie sa nenašli dostatočné výskumné dôkazy. Domnienka vyplýva pravdepodobne z dát, ktoré sa zbierali od žien v azylových domoch – tie udávajú eskalovanie násilia až do bodu, kedy sa báli o bezpečnosť seba samých a svojich detí. Dáta z neklinickej populácie a mimo azylových domov však poukazujú na to, že sa násilie môže, ale nemusí zhoršovať (Gelles, 2007). NO je

možno rozdeliť do troch typov – s nízkym, stredným a vysokým rizikom. Podľa tohto typu sa potom líši aj frekvencia a intenzita násilia, kriminálna minulosť a psychopatológia. Pravdepodobnosť, že by jednotlivec prešiel z nízkeho do vysokého rizika, je malá (Cavanaugh & Gelles, 2005). Taktiež v situačnom partnerskom násilí podľa Johnsonovej typológie je menšia pravdepodobnosť eskalácie násilia, v porovnaní s intímnym terorizmom (O'Neal, Tellis, & Spohn, 2015).

OO, ktorá zažíva dlhodobé násilie, pociťuje veľký strach. Jednotlivci, ktorých sa to týka, však popisujú, že strach je pre nich síce na jednej strane obmedzením súvisiacim s násilím, ale zároveň aj prostriedkom, ako zvládnuť a ubrániť sa ohrozujúcemu prostrediu. Súčasťou strachu u žien zažívajúcich násilie je často aj odvaha. Ich prejavy odporu sú malé, a pre okolie často neviditeľné. Proces, pomocou ktorého sa niektorí dopracujú k realizácii odchodu je často chaotický a nelineárny. Zažívané vzťahové násilie spôsobuje chronický strach – je pociťovaný aj v období medzi útokmi. V situácii akútneho ohrozenia prežívajú, napriek opakovaniu, zaplavenie stresom, panikou a telesné reakcie spojené so šokom (trasenie, koktanie). V situácii aktuálneho násilia sa ženy často chovajú a rozmyšľajú racionálne, je to pre nich stratégia ako situáciu zvládnuť. Plný dopad násilia začnú väčšinou pociťovať až po odchode z násilného vzťahu, a takýto odklad je častým príznakom postraumatickej stresovej poruchy. OO potrebujú čas na to, aby boli schopné odporu voči násiliu. Bežne vyskúšajú najskôr rôzne stratégie, vrátane niekoľkých odchodov (Pain, 2014).

Podľa skúseností na základe práce so ženskými obeťami partnerského násilia autorka konštatuje, že pociťujú často vinu za zlyhanie v tom, že nevládli dokonale splniť všetky požiadavky partnera. Majú pocit, že fungovanie vzťahu a celej rodiny závisí od nich. Toto submisívne presvedčenie vedie k prílišnej poslušnosti, a aj následne bráni zotaveniu sa z násilného vzťahu (Expósito, 2011).

Partnerské násilie v rodine sa vždy nejakým spôsobom dotýka aj detí, ktoré žijú v násilnej domácnosti (Ševčík & Špatenková, 2011). Zanedbávanie detí a starších osôb je skôr dôsledkom nezodpovednosti a nezájmu, než zlomyseľnosti (National Research Council, 1998). Násilie voči deťom je odlišné ako partnerské násilie, ale obidve sú paralelné a často sa vyskytujú v jednej rodine. Násilie na ženách a deťoch sa prelína v štyroch oblastiach:

- svedectvo násilia na inom členovi rodiny – žena/dieťa trpí psychologickou traumou keď je svedkom násilia voči členovi rodiny;

- negatívne modelovanie rolí – vychádzajúce z teórie sociálneho učenia;
- ochrana a budúca viktimizácia – snaha ochrániť člena rodiny pred násilím zosilňuje agresiu zo strany násilnej osoby, ktorá môže byť následne nasmerovaná aj proti ochrancovi;
- presunutá agresia – keď rodičia zapoja deti do pomsty voči sebe navzájom, alebo keď zažitie partnerského násilia je presmerované ďalej v podobe násilia voči deťom (Namy, Carlson, O'Hara, Nakuti, Bukuluki, Lwanyaaga, Namakula, et al. 2017).

Psychologické donucovanie je súčasťou dynamiky moci v páre, a často býva dôvodom, ktorý drží partnerov pohromade. Využívaním stratégií averzívnej psychológie náhodne a premenlivo, spolu s obdobiami bez týchto averzívnych stimulov a ich nahradením príjemným a láskyplným správaním vytvára psychologickú závislosť, naučenú bezmocnosť a ďalšie škodlivé dopady pre obeť, ako napríklad postraumatickú stresovú poruchu (Walker, 2006).

4. Rizikové faktory pre vznik násilia vo vzťahoch

Prostredie každého jednotlivca vždy zahŕňa viaceré faktory, ktoré s ním rôzne interagujú a formujú ho. Preto ani na násilie vo vzťahu nemôžeme nahliadať ako na problém jediného rizikového faktoru, pomocou ktorého násilie budeme predikovať. Partnerské násilie je multifaktoriálny fenomén, preto ani pri hľadaní jeho príčin a rizikových faktorov sa nemôžeme uspokojiť s jedným konceptom, ale musíme brať v zreteľ viaceré koexistujúce možnosti (Spencer, Stith, & Cafferky, 2019). Riziko viktimizácie je určované zraniteľnosťou obeti. Miesto jednotnej definície tohto pojmu je výskum sústredený na rôzne faktory, ktoré sú jej príčinou. Môžu byť vnútorné, vonkajšie ale aj situačné. Ich analýza nám slúži pri zameraní prevencie a pomoci, nesmieme ich vnímať a využívať ako prenášanie viny na obeť (Čírtková, 2014).

4.1 Predchádzajúci zážitok násilia vo vzťahu a faktory podľa Duttonovho modelu

Metaanalýza zisťujúca rizikové faktory pre vznik fyzického násilia (Spencer, Stith, & Cafferky, 2019) za najrizikovejší faktor pre mužské aj ženské pohlavie označuje predchádzajúcu skúsenosť s partnerským násilím, s jeho rôznymi formami, s prežitím násilia na sebe, rovnako ako aj jeho konaním. Respondenti však uvádzali, že násilia sa dopúšťali len v sebaobrane. V analýze autori využívajú Duttonov koncept, jedná sa teda o faktor na úrovni mikrosystému, z ktorého pochádza aj najviac ďalších rizikových faktorov. Komunikačné schopnosti sú v negatívnom vzťahu k partnerskému násiliu. Schopnosť riešiť konflikty a prežitie traumy boli jediné mikrosystémové faktory, ktoré nesúviseli s DN. Štúdia sa zaoberala exosystémom, mikrosystémom a ontogenetickou rovinou. Faktory z ontogenetickej roviny mali stredný efekt, a z exosystémovej bol efekt malý, a to pre obidve pohlavia rovnako. Exosystémová rovina zahŕňala náboženstvo, manželský stav, dĺžku vzťahu, počet detí, úroveň vzdelania a zamestnanie (Spencer, Stith, & Cafferky, 2019). Rizikové faktory na strane OO a NO sa podľa spomínaných štúdií do určitej miery prekrývajú. Odlišné rizikové faktory u NO sú nízke sebavedomie, nízka úroveň vzdelania, hnev/hostilita, depresia a zneužívanie návykových látok (Schumacher, Feldbau-Kohn, Slep, & Heyman, 2001), napriek tomu, že sa tieto objavujú aj u OO, ale skôr ako dôsledky prežitého násilia (Ruddle, Pina, & Vasquez, 2017).

Viac rizikové faktory pre ženy sú alkoholizmus, zneužívanie v detstve, depresia a sexuálna viktimizácia v partnerskom násilí. Pre mužov bol v negatívnom vzťahu k DN vyšší vek. Štúdia porovnávala celkovo 28 rizikových faktorov pre mužov a ženy, a týchto päť bolo jediných, v ktorých sa medzi sebou pohlavia odlišovali. Z toho môžeme usudzovať, že rizikové faktory pre mužov a pre ženy sa viac podobajú, než že by boli rozdielne (Spencer, Stith, & Cafferky, 2019).

Ontogenetické faktory s najsilnejším efektom súviseli s mentálnym zdravím (postraumatická stresová porucha, depresia, strach, vyhrážky sebaublížením, hraničná porucha osobnosti a hnev). Prejavy na psychickom zdraví sú však často dôsledkom viktimizácie v partnerskom násilí. Je teda dôležité na ne myslieť v rámci liečby a pomoci. Niektoré významné rizikové faktory v tejto štúdii súvisia s existujúcimi teóriami DN. Napríklad kontrolujúce správanie NO a strach OO ako rizikový faktor pre ženskú viktimizáciu nachádza oporu vo feministických teóriách (Spencer, Stith, & Cafferky, 2019). Je jednou z diskutovaných príčin násillia v rodine - nerovnováha síl medzi obeťou a násilníkom, a využívanie násillia na kontrolu obeť (National Research Council, 1998). Podobne je v súlade s touto teóriou aj zistenie, že prežitie partnerského násillia v adolescentnom veku vedie u žien v nasledujúcich vzťahoch k viktimizácii, a u mužov k násilnému správaniu vo vzťahu (Levendosky, Huth-Bocks, & Semel, 2002).

4.2 Faktory objavujúce sa v primárnej rodine a pred dovŕšením dospelosti

Prediktormi pre násillie vo vzťahu sú aj tie, ktoré môžeme sledovať už v detskom a adolescentnom veku. Intervencia by sa teda mala na ne zamerať už v tomto období. Zneužívanie a problémy v primárnej rodine sú rizikovými faktormi pre páchanie aj viktimizáciu v partnerskom násilí (Costa, Kaestle, Walker, Curtis, Day, Toumbourou, & Miller, 2015). Toto zistenie je v súlade s teóriou napätia spomínanou v prvej kapitole (Agnew, 2001). Riziko je rovnaké u žien aj u mužov. V tejto štúdii sa problémy v primárnej rodine ukázali ako najsilnejší faktor (Costa et al., 2015). Výrazným rizikovým faktorom pre viktimizáciu v DN je sexuálne zneužívanie v detstve. Jednotlivci so sexuálnym zneužívaním v anamnéze sú navyše vo vyššom riziku reviktimizácie v DN (Griffing, Ragin, Morrison, Sage, Madry, & Primm, 2005). Osoby, ktoré boli v detstve vystavené sexuálnemu zneužitiu známou osobou majú vyššie riziko, že sa v dospelosti stanú obeťou domáceho násillia, pričom zneužívanie známou osobou je obecné častejšie v porovnaní s neznámou. Rolu hrá aj

frekvencia zneužívania. Tí, ktorí boli zneužívaniu vystavení viac ako dvakrát, majú vyššiu pravdepodobnosť, že sa stanú v neskoršom veku obeťou partnerského násillia v porovnaní s tými, ktorí boli zneužití raz alebo dvakrát (Yoshihama & Horrocks, 2010). Potvrďuje to zásadnosť uvažovania o násillí vo vzťahoch v globálnej a multifaktoriálnej rovine. Rolu hrajú aj protektívne faktory a resiliencia jednotlivca (Costa et al., 2015). Rané vystavenie násilliu je pravdepodobne najkonzistentnejším prediktorom partnerského násillia (Godbout, Dutton, Lussier, & Sabourin, 2009). Jednotlivé detaily nás upozorňujú, že pri skúmaní prediktorov pre viktimizáciu a páchanie DN je dôležité venovať pozornosť viacerým okolnostiam. V prípade zneužívania v detstve sa jedná napríklad o dĺžku zneužívania, počet opakovaní, blízkosť zneužívajúcej osoby, vek, protektívne faktory a podobne. Rizikové je aj agresívne správanie, odobranie z rodiny a poruchy správania, taktiež pitie alkoholu a zneužívanie ďalších návykových látok (Costa et al., 2015).

Zneužívanie v adolescencii zvyšuje pravdepodobnosť páchania fyzického násillia a verbálnej agresie vo vzťahu (Sunday, Kline, Labruna, Pelcovitz, Salzinger, & Kaplan, 2011), zneužívanie pred 13 rokom života zase zvyšuje pravdepodobnosť páchania násillia aj viktimizácie (Linder & Collins, 2005). Obecne sa teda štúdie zhodujú na tom, že prežitie násillia v adolescentnom vzťahu zvyšuje pravdepodobnosť páchania násillia aj viktimizácie vo vzťahoch následných (Cui, Ueno, Gordon, & Fincham, 2013).

Pri tomto výpočte je potreba zmieniť aj skúsenosť s DN v primárnej rodine. V súlade s teóriou sociálneho učenia sa táto okolnosť ukazuje v signifikantnom vzťahu k následnému partnerskému násilliu. Dôsledkom zážitku DN v detstve je zhoršené sociálne spracovanie a riešenie problémov, zhoršená emočná regulácia, dezorganizovaná emočná väzba, maladaptívne presvedčenia, postoje a implicitné teórie ospravedlňujúce násilné správanie, ruminačné tendencie. Všetky zmienené faktory sú teda rizikom pre rozvoj partnerského násillia v dospelom veku (Ruddle, Pina, & Vasquez, 2017). Svoju rolu zohráva aj vek dieťaťa, v ktorom prežije DN. Podľa vývojovej úrovne má určitú kapacitu na spracovanie a pochopenie situácie, a rozličné formy, ktorými sa prejavuje strach a úzkosť vyplývajúca z takéhoto prežitku. To, ako jednotlivec interpretuje svoje negatívne zážitky, môže byť vodičkom k tomu, či ich bude skôr internalizovať, alebo externalizovať, a teda či sa v dospelých vzťahoch bude správať ako OO alebo ako NO. Podľa štúdií je rozdiel v tom, ako chlapci a dievčatá reagujú na vystavenie násilliu. Chlapci častejšie preukazujú externalizované problémy, ako je agresia a hostilita. U dievčat naopak dochádza viac k internalizovaným

komplikáciám, ako sú depresie, úzkosti a somatické ťažkosti. Okrem pohlavia hrá svoju rolu aj typ násilia, jeho intenzita a dĺžka trvania (Holt, Buckley, & Whelan, 2008). Externalizácia problémov by mohla vysvetliť väčšie množstvo mužov, v porovnaní so ženami, prejavujúcich agresiu a násilie vo vzťahu (Ruddle, Pina, & Vasquez, 2017). V literatúre sa objavuje názor, že zážitok domáceho násilia v detskom veku je najsilnejší prediktor páchania partnerského násilia v dospelom veku (Mbilinyi, Logan-Greene, Neighbors, Walker, Roffman, & Zegree, 2012). Napriek silnej opore v literatúre pre vystavenie DN v primárnej rodine ako rizikovému faktoru sú štúdie, kde sa signifikantný vzťah nezistil (Yoshihama & Horrocks, 2010).

4.3 Vnímanie násilia v rodine

Jedným z vysvetlení výskytu DN v rodinách je to, že ženy a deti ho vnímajú ako adekvátne. Namy et al. (2017) vo svojej štúdií citujú výroky žien a detí, ktoré obecné racionalizovali, normalizovali a ospravedlňovali mužovo agresívne správanie. Vnímali ho buď ako prostriedok na nastolenie správnej disciplíny, prejav jeho maskulinity či právoplatné uplatnenie genderových noriem. Štúdia sa realizovala v Ugande v chudobnej štvrti, preto je potreba zdôrazniť kultúrne a socioekonomické špecifiká. Tieto výsledky však môžu viesť viac porozumenia do problematiky násilia v domácnostiach a jeho výraznej svetovej prevalencii. Podobne Ruddle, Pina, & Vasquez (2017) vo svojej práci rozoberajú implicitné teórie na strane NO. Tie si vytvárajú skreslené presvedčenia o svojom násilnom správaní a o obeti, ktoré im pomáhajú ospravedlniť a normalizovať svoje správanie. Stith, Smith, Penn, Ward, & Tritt (2004) okrem manželskej nespokojnosti a stresu na strane NO taktiež ako rizikový faktor zmieňujú ospravedlňovanie násilného správania a ideológiu o tradičných genderových rolách.

Treba však zdôrazniť, že menšie deti, ktoré majú stále egocentrické myslenie, môžu viniť seba samé za násilie medzi rodičmi. V rámci spracovania situácie si správanie násilného rodiča môžu racionalizovať a pripisovať ho alkoholu, stresu alebo zlému správaniu matky. Pomáha im to spracovať myšlienku, že ich (násilný) rodič je vlastne nie len nedokonalý, ale v skutočnosti zlý. Keď tieto nevhodné a nepresné presvedčenia nie sú nejakým spôsobom korigované, je u dieťaťa riziko, že ich využije ako odôvodnenie aj na vlastné správanie (Holt, Buckley, & Whelan, 2008). Vystavenie násiliu v detskom veku násilie normalizuje vo vnímaní jednotlivca, čo môže byť jedným z vysvetlení, prečo sa ho následne dopúšťajú.

Korekcia normatívneho nesprávneho vnímania násilia je tak rozumným a vhodným preventívnym cieľom (Mbilinyi et al., 2012).

4.4 Faktory súvisiace s reviktimizáciou

Rizikové faktory pre reviktimizáciu v partnerskom násilí sa v určitej miere prekrývajú s príčinami domáceho násilia. Sú to okolnosti ako zneužívanie v detstve, DN prítomné v primárnej rodine, roztržitá väzba, ktorá je plná strachu (Griffing et al., 2005), viera v tradičné mužské a ženské role (Foa, Cascardi, Zoellner, & Feeny, 2000),

Predchádzajúce traumatické zážitky

Jedno z vysvetlení vracania sa do násilného vzťahu môžeme hľadať v minulosti OO. Prežitie sexuálneho, psychického, fyzického zneužívania a zanedbávania v detstve je v odbornej literatúre významný prediktor pre reviktimizáciu v partnerskom násilí. Ukazuje sa tak pre mužov aj ženy, v niektorých výskumoch sú dopady pre mužov výraznejšie (DiLillo, Peugh, Walsh, Panuzio, Trask, & Evans, 2009). Tieto osoby sa dvakrát častejšie vracajú k násilnému partnerovi, a ako dôvod udávajú emočné pripútanie k nemu. Rolu zohráva aj ľútosť zo strany NO a jeho trápenie sa, ktoré prezentuje OO. V environmentálnych faktoroch (napr. financie, nátlak od okolia, strach z budúceho násilia) medzi obeťami sexuálneho zneužívania a tými, ktorí ho nezažili, rozdiel v ich udávaní ako dôvodu nebol (Griffing et al., 2005).

Disociácia

Prežitie zneužívania v detstve môže viesť k emočnému vyhýbaniu. Vyhýbavé stratégie, napríklad disociácia a popieranie v snahe vyhnúť sa traumatickým spomienkam, pocitom a myšlienkam, sú v dospelosti deštruktívne. Emočné uvedomovanie je kľúčové pri rozpoznaní signálov nebezpečnej situácie. Takže využívanie vyhýbavých stratégií na zvládnutie emócií môže viesť k problémom s rozpoznaním nebezpečných situácií a môžu viesť k podporovaniu cyklu násilia (Polusny & Follete, 1995). Dospelé romantické vzťahy môžu oživovať bolestivé emócie, a disociovanie sa od týchto emócií vedú k stiahnutiu a odstúpeniu od intimity a milujúceho správania, čo vedie k odcudzeniu a partnerskej nespokojnosti (Zamir & Lavee, 2014). Disociácia a popieranie sú v detstve adaptívne, pretože pomáhajú jednotlivcovi prežiť v násilnej rodine, vyhnúť sa bolesti, zahlcujúcim spomienkam a pocitom bezmocnosti (Blizard & Bluhm, 1994).

Neuvedomovanie si emócií sa v literatúre ukazuje ako dôležitý faktor pri opakovaní násilných vzťahov. Zároveň je uvedomovanie kľúčové pri riešení opakujúcej sa násilnej dynamiky. Jednotlivci sa môžu ochrániť prostredníctvom vedomého rozhodnutia neangažovať sa v násilných vzťahoch (Van der Kolk, 1989). Disociácia vysvetľuje nedostatky v pamäti, neschopnosť učiť sa zo skúsenosti, roztrieštené alebo čierno-biele vnímanie ľudí a slabý úsudok, postraumatická stresová porucha vysvetľuje vyhýbanie sa stimulom, ktoré vyvolávajú spomienky na traumu (Blizard & Bluhm, 1994). Oboje sa v literatúre objavujú ako rizikové faktory pre reviktimizáciu (Noll, Horowitz, Bonanno, Trickett, & Putnam, 2003; DePrince, 2005; Dietrich, 2007). Rizikovým faktorom je aj problém so správnym vyhodnotením nebezpečnosti situácie. Pokiaľ je jednotlivec na vzťahu nejakým spôsobom závislý, môže si vyvinúť obmedzenú kapacitu na vnímanie zneužívania. Pripustenie násillia by bolo pre neho vlastne kontraproduktívne. Neskôr sa môžu vyvinúť obecnjšie problémy s odhaľovaním násillia v sociálnych situáciách, čo zvyšuje riziko reviktimizácie (DePrince 2005). Uvedomovanie je dôležitým salutogénnym faktorom aj pri zotavovaní sa po traumatickej udalosti (Blizard & Bluhm, 1994).

Aj v tejto problematike je vhodné zvažovať genderové rozdiely. Ženy majú väčšiu pravdepodobnosť reviktimizácie, pričom sa líši podľa skúmaného typu reviktimizácie. Je u nich štyrikrát vyššia pravdepodobnosť nejakej formy reviktimizácie v medziľudských vzťahoch. Konkrétnejšie, v zmienenom výskume bola postraumatická stresová porucha prediktorom sexuálnej reviktimizácie u žien, kognitívne skreslenia týkajúce sa seba samého boli prediktorom u mužov. Zneužívanie návykových látok hrá rolu pri fyzickom násillí vo vzťahu voči ženám a somatoformá disociácia pri sexuálnom násillí a reviktimizácii vo vzťahu (Dietrich, 2007).

Pokračujúce násillie a strach

Ako uvádza Pain (2014), faktorov pre viacnásobné odchody je niekoľko: finančné dôvody, nátlak od sociálneho okolia k udržaniu vzťahu, strach z dopadov ukončenia vzťahu na deti, prípadne strach zo straty detí, a odôvodnený strach z ešte horšieho násillia. Pre mnohé OO násillie pokračuje aj po opustení násilnej osoby, vrátane fyzických a sexuálnych útokov, stalkingu. Niektoré prípady trvajú mnoho mesiacov, až roky. Kvôli pokračovaniu násillia strach nie len zostáva, ale môže dokonca zosilniť. Autorka zdôrazňuje ďalšie obavy a neistoty, ktorým musí OO po odchode z násilného vzťahu čeliť, ako napríklad bývanie,

financie, blaho detí. Tak je strach niekedy dôvodom návratu do násilného vzťahu, pretože sa javí ako viac kontrolovateľná a menej desivá možnosť.

Správanie OO

Jedným z dôsledkov partnerského násillia, ktorý sa následne stáva aj možným vysvetlením pre reviktimizáciu, je zvodné správanie, spojené s nízkym sebavedomím. Ženy sa vo vzťahu naučia manipulatívne-zvodnému správaniu, ktoré sa ukazuje ako efektívny prostriedok na zvládanie násillia. Avšak táto stratégia, ktorá je síce funkčná v násilnom vzťahu, je komplikáciou v normálnych vzťahoch. Dôsledkom toho je znížené sebavedomie a sebahodnotenie, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť, že sa žena ocitne znova v násilnom vzťahu. Žena vyhľadáva model vzťahu, ktorý spevňuje jej správanie, naučené tvárou v tvár agresii (Expósito, 2011).

Odlišný pohľad na viktimizáciu prináša štúdia od Kuijpersa, Knaapa a Winkela (2012), kde ako rizikový faktor pre výskyt DN vyšlo významne násilné správanie zo strany OO. Rovnako je aj na strane NO zvýšený recidivizmus korelovaný s intenzitou útokov od OO. Ukázala sa aj výrazne zvýšená pravdepodobnosť vzniku partnerského násillia v prípade udrenia zo strany partnerky, akokoľvek slabo (Buzawa, Buzawa, & Stark, 2017). Násillie zo strany OO voči partnerovi je jedným z faktorov udržiavajúcim cyklus reviktimizácie v ponímaní teórie vzájomného násillia (Stith et al., 2004). Faktory emočnej lability – hnev a násillie u obete upozorňujú, že emočné reakcie obidvoch partnerov sú dôležité pri uvažovaní o reviktimizácii (Kuijpers, Knaap, & Winkel, 2012).

Ekonomická závislosť a emočné puto

Vyšší psychologický záväzok k zachovaniu vzťahu v zmysle dĺžky trvania významne predikuje pravdepodobnosť v ňom zotrvať, a to aj napriek prítomnosti násillia. Podobne silným faktorom je ekonomická závislosť a nezamestnanosť (Strube & Barbour, 1983). Podľa výskumov ženy obecné podceňujú pravdepodobnosť, že sa vrátia do násilného vzťahu (Griffing, Ragin, Sage, Madry, Bingham, & Primm, 2002).

Emočné puto vzniká na základe blízkosti, ktorá poskytuje bezpečie, dokonca aj v ťaživých a neuspokojivých vzťahoch. Asi najlepšie prezentuje pripútanie intenzívna úzkosť pri separácii, a to aj z neuspokojivého vzťahu (Hazan & Shaver, 1994). Už v teórii od Bowlbyho (1973) sa stretneme s tvrdením, že separácia od vzťahovej osoby je jedným z viacerých

podnetov potenciálneho nebezpečenstva, a tak spúšťa strachovú reakciu, a zároveň na druhej strane, vzťahové správanie. Dĺžka vzťahu môže byť ovplyvnená aj vzťahovou históriou. Potom, čo sa vytvorí vzťahové puto, môže fungovať ako psychologické lano medzi dvomi ľuďmi, poskytujúc aspoň nejakú bezpečnosť a držiak dvoch jednotlivcov spolu bez ohľadu na to, či je to pre nich ešte príjemné. Úzkosť prameniaca z úvah alebo plánovania separácie môže aktivovať vzťahové správanie, ktoré jednotlivca udržuje stále vo vzťahu, ak neexistuje dostupná lepšia alternatíva (Hazan & Shaver, 1994).

4.5 Súhrn

Ako upozorňujú autori štúdie (Costa et al., 2015), väčšina výskumov je realizovaná na bežnej populácii, takže veľká časť respondentov zažíva situačné partnerské násilie. Chýbajú teda informácie o intímnom terorizme, ktorý sa vyskytuje menej často, a teda aj kompletný obraz dôležitých faktorov pre všetky typy DN. Za najrizikovejšie faktory môžeme považovať tie, ktoré sa vyskytujú už v detskom veku. Jedná o sexuálne zneužívanie a prítomnosť DN v primárnej rodine. Tieto okolnosti sa ukazujú ako závažné aj v prípade, že je im jednotlivec vystavený o niečo neskôr, a síce vo veku adolescencie. Faktorom so silnou predikčnou hodnotou naprieč rôznymi štúdiami je aj vlastný zážitok partnerského násillia. Predchádzajúca viktimizácia tak sama o sebe zvyšuje riziko reviktimizácie vo vzťahovom násillí.

5. Rola citovej väzby vo vzťahoch s násilím

Typ emočnej väzby má významný vplyv na život jednotlivca potom, čo nejakým spôsobom prežil domáce násilie vo svojej primárnej rodine (Levendosky, Huth-Bocks, & Semel, 2002). Deti vystavené DN budú rozvíjať s menšou pravdepodobnosťou istú citovú väzbu. Podľa typu väzby sa taktiež dá usudzovať na to, či dieťa ako vyrovnávaciu stratégiu po prežití DN v primárnej rodine zvolí internalizáciu alebo externalizáciu (Ruddle, Pina, & Vasquez, 2017). Vzťah s primárnou starajúcou sa osobou v detstve zohráva dôležitú úlohu, pretože môže pôsobiť ako protektívny faktor, pokiaľ sa jedná o istú citovú väzbu. Prostredníctvom vzťahu k nenásilnej primárnej osobe sa zmierňuje trauma a distress z násilia prítomného v rodine (Holt, Buckley, & Whelan, 2008). Ukazuje sa však, že tieto deti majú viac typ dezorganizovanej emočnej väzby, tzv. D typ. Deti s týmto typom prejavujú strach voči primárnej osobe, majú tendenciu zamrznúť alebo byť pri nej potichu. Vyhľadávajú väzbu s inými ľuďmi než s ich vzťahovou figúrou, a to aj napriek jej prítomnosti. Správajú sa protichodne – vyhľadávajú bezpečie s následným vyhýbaním sa primárnej osobe. Tento typ väzby sa rozvíja v chaotickom prostredí, ktoré zahŕňa strach, odmietnutie a nevyriešené traumy. Deti s týmto typom emočnej väzby budú s väčšou pravdepodobnosťou trpieť dlhodobými následkami súvisiacimi s DN v primárnej rodine (Ruddle, Pina, & Vasquez, 2017). Deti s dezorganizovanou citovou väzbou si nevyvinú koherentnú stratégiu na získanie potrebného uspokojenia a sú často vydesené prítomnosťou primárnej osoby, rovnako ako aj osoby spôsobujúcej násilie. Viktimizovaná primárna osoba je zdrojom uspokojenia aj strachu zároveň. Dieťa je neustále zahltené roztržitým stavom mysle primárnej osoby, čo prispieva k medzigeneračnému prenášaní vzorcov DN (McIntosh, 2002).

Vnútorne modely väzby sú prepojené medzi tou v detstve k primárnej osobe a neskôr k intímnej partnerovi v dospelosti. V ranej adolescencii sa väzba postupne začína prenášať od rodičov ku rovesníkom. Rodičia nikdy ako vzťahové osoby zo života nevymiznú, ale ich postavenie sa v porovnaní s rovesníkmi postupne prirodzene mení (Hazan & Shaver, 1994). Nie len deti, ale aj adolescenti, ktorí prežili DN v primárnej rodine, budú mať s menšou pravdepodobnosťou istú citovú väzbu a skôr u nich zistíme väzbu vyhýbavú. Naznačuje to, že títo jednotlivci nepocitujú dôveru v intímnych vzťahoch a sú ohľadom nich skôr pesimistickí. Internalizovali vzťahovú zraniteľnosť, ktorej boli svedkami vo svojej primárnej rodine. Avšak v tejto štúdií sa ukázalo, že bezpečnosť väzby nemala súvislosť so žiadnou podstatnou premennou súvisiacou s adolescentným vzťahom. Toto zistenie teda prináša poznatok, že

násilie v raných adolescentných vzťahoch nie je ovplyvnené internalizovaným modelom partnerského vzťahu. Možným vysvetlením je to, že adolescentné vzťahy sú prvými mimo rodinu a sú skôr experimentálne. Nedosahujú tak kvalitu a intenzitu vzťahového puta partnerských vzťahov v dospelosti, takže sú menej ovplyvnené typom citovej väzby (Levendosky, Huth-Bocks, & Semel, 2002).

V literatúre nájdeme aj štúdiu, ktorá prepája zážitok násilia v detstve s následným partnerským násilím na základe citovej väzby v dospelosti. Tieto rané zážitky pôsobia priamo aj nepriamo na násilie v dospelom partnerskom vzťahu prostredníctvom úzkosti z opustenia a vyhýbania sa intimite. Rodičovské násilie predstavuje zlyhanie vytvorenia vzťahovej osoby, ktorá by bola dostupná a spoľahlivá, pretože ich primárne potreby zostávajú často neuspokojené. Navyše sa tieto deti musia vyrovnávať s tým, že ich vzťahové osoby sú potenciálne zdrojom nebezpečenstva. Môžu vnímať kritické poznámky, násilie, hnev zo strany rodičov ako odmietnutie a zavrhnutie ich samotných. V týchto rodinách je aj nenásilný rodič často zahľtený rodinným násilným klíma a má tak menšiu kapacitu pozornosti, ktorú by mohol venovať dieťaťu. Taktiež býva v takomto prostredí problém s komunikáciou. Aj táto štúdia potvrdila, že násilie v primárnej rodine predpovedá rozvinutie neistej citovej väzby a následne partnerského násilia, a oboje vedie k manželskému distresu. Konkrétne sa jedná o úzkostnú a vyhýbavú väzbu, ktoré majú súvislosť so vzťahovým násilím. Vzťahová väzba je teda významnou sprostredkujúcou premennou medzi DN v primárnej rodine a partnerským násilím. Autori však nepopierajú aj priamy efekt DN v detstve na vzťahové násilie (Godbout, et al., 2009). Medzi rodičom a dieťaťom sa vytvára väzba, ktorá je podobná ako tá, ktorú si jednotlivci vytvorí so svojím intímny partnerom (Bartholomew & Horowitz, 1991). Podľa vzťahovej teórie môže byť vzťahové násilie extrémnou a deštruktívnou formou protestu voči partnerovi v kontexte vnímanej separácie a opustenia. Druhou možnosťou je deaktivujúca stratégia, naučená ako spôsob zvládania predchádzajúcich neúspešných pokusov vyhľadania blízkosti. Väčšinou sa využíva ako spôsob udržania odstupu od partnera, alebo ako odpoveď na partnerom vyvolaný strach a úzkosť (Allison, Bartholomew, Mayseless, & Dutton, 2008). Tak vzťah ženy s úzkostnou väzbou, ktorá má väčšiu potrebu fyzickej a emočnej blízkosti, a muža s vyhýbavou väzbou, ktorý sa naopak snaží získať väčší odstup, môže vyústiť v partnerské násilie zo strany muža ako stratégie úniku, keď pociťuje prílišnú blízkosť, až dotieravosť zo strany partnerky (Godbout et al., 2009).

Predchádzajúca psychologická viktimizácia od rodičov sa ukazuje ako najsilnejší prediktor pre vytvorenie úzkostnej väzby a psychického vzťahového násilia, a svedectvo psychického násilia medzi rodičmi je najsilnejším rizikovým faktorom pre vyhýbavú väzbu. Rozdiel medzi mužmi a ženami bol v predpokladoch pre fyzické násilie. U mužov sa jedná o sexuálne zneužívanie a psychickú viktimizáciu, a u žien svedectvo psychického domáceho násilia (Godbout et al., 2009).

Bez ohľadu na to, či sa štúdie zaoberali NO alebo OO, zhodne identifikovali súvislosť medzi partnerským násilím a úzkostnou citovou väzbou. Je ale dôležité sa zaoberať párom spoločne, ako ucelenou jednotkou, interakciou medzi nimi a ich väzbou, a nie len páchatelom a obeťou oddelene. Výskum sa zaoberal stratégiami regulovania blízkosti vzhľadom na vzťahovú väzbu. Odhalil dve takéto stratégie – prenasledovanie a dištancovanie sa. Násilie môže tiež slúžiť na zvýšenie alebo zníženie blízkosti voči partnerovi. Jednotlivci s ustarostenou väzbou majú tendenciu prenasledovať partnera v snahe získať väčšiu fyzickú a psychickú blízkosť. Má formy podpichovania, príľnavého správania, verbálneho a fyzického zneužívania. Odmietavá a ustrašená väzba využíva dištanc ako svoju hlavnú stratégiu na získanie väčšej vzdialenosti. Na dosiahnutie tohto cieľa využívajú aktívne aj pasívne správanie. Medzi pasívne patrí súhlas a ticho tvárou v tvár partnerovým požiadavkám, medzi aktívnejšie formy patrí fyzický odchod zo situácie a fyzické zneužívanie. Mnohí jednotlivci však využívajú obidve stratégie, podľa situácie. Partneri, ktorí striedajú približovanie a vyhýbanie sa budú pravdepodobne chronicky frustrovaní vo svojich citových vzťahoch. Ich vzťahové osoby budú ťažšie chápať a predpovedať ich správanie, a tým pádom sú takéto páry vo väčšom riziku výskytu násilia. Obaja partneri s vyhýbavou, alebo istou väzbou, majú menšiu pravdepodobnosť výskytu násilia. Naopak kombinácia vyhýbavej a ustarostenej citovej väzby je problematická, pretože má navzájom konfliktné väzbové stratégie, ktoré zabraňujú v uspokojení potrieb (Allison et al., 2008). K podobným výsledkom dospeli aj iné štúdie. Problémové je teda spojenie úzkostnej a vyhýbanej väzby, alebo dvoch úzkostných (Godbout et al., 2009).

Ďalšia štúdia sa zaoberala dvomi teóriami snažiacimi sa vysvetliť partnerské násilie. Prvou je genderová teória, ktorá ako príčinu reviktimizácie (okrem už spomínaných) vníma úzkostnú citovú väzbu. Druhá teória sa zaoberá vzájomným partnerským násilím, ktorá pri reviktimizácii hovorí o vyhýbavej citovej väzbe. Charakterizuje partnerské násilie ako emočnú reakciu na frustráciu vlastných intímnych potrieb (napr. vnímané rozpadanie alebo

ukončovanie vzťahu). Obidve teórie majú svoju oporu v literatúre. Autori v tejto štúdii zistili, že úzkostná väzba nemala spojitosť s reviktimizáciou. Naproti tomu, vyhýbavá väzba sa ukázala ako silný prediktor pre reviktimizáciu v partnerskom násilí. Autori predpokladajú, že typ väzby sa môže líšiť v prípade viktimizácie a reviktimizácie. V kombinácii s týmto faktom je silným prediktorom pre reviktimizáciu násilie a stredná až vysoká úroveň hnevu u OO (Kuijpers, Knaap, & Winkel, 2012).

5.1 Citová väzba v dospelosti – štvordielny model

Model citovej väzby v dospelosti je založený na dvoch hlavných dimenziách – úzkosť zo separácie a opustenia (*model seba*) a vyhýbanie sa blízkym vzťahom (*model druhých*). Model seba znázorňuje úroveň strachu zo vzťahového opustenia a odmietnutia, v kombinácii s nedostatkom vlastnej hodnoty. Zahŕňa strategickú hyperaktiváciu väzby, ktorá udržuje pozornosť smerom k signálom vzťahových hrozieb a na vyhľadávanie lásky a bezpečia. Model druhých znázorňuje stupeň emočného potlačenia, sebestačnosti a nepríjemnosti v prežívaní blízkosti, založené na očakávaní, že partner bude nedostupný a nepodporujúci. Zahŕňa strategickú deaktiváciu väzby na redukovanie negatívnych emočných stavov a zraniteľnosť voči odmietnutiu a potrebovaniu druhých. Model bol podporený aj empiricky (Batholomew & Horowitz, 1991).

V štvordielnom modeli (Obr. 1) sú popísané nasledujúce typy väzby :

- *istá* citová väzba predstavuje jednotlivcov s nízkou úzkosťou a vyhýbavosťou, jedná sa o pozitívny model seba a druhých. Mávajú vysoké sebavedomie a dobrú schopnosť vytvoriť a udržať blízke vzťahy;
- *vyhýbavá* citová väzba je sprevádzaná nízkou úzkosťou a vysokou vyhýbavosťou, a pozitívnym modelom seba a negatívnym druhých. Udržujú si pozitívny sebaobraz pomocou defenzívneho bagatelizovania vlastných väzbových potrieb a udržiavaním emočného odstupu od partnera;
- *ustarostení* jednotlivci majú vysokú úzkosť a nízke vyhýbanie, a teda negatívny model seba a pozitívny model druhých. Aktívne usilujú o získanie partnerovej podpory a uistenie o vlastnej hodnote;
- *ustrášenú* väzbu sprevádza vysoká úzkosť aj vysoká vyhýbavosť, negatívny model seba aj druhých. Po intimite túžia, ale zároveň sa jej obávajú, čo má základ v ich

vnímaní seba samých ako nehodných lásky. Snažia sa ochrániť pred opustením tým, že do vzťahov nevstupujú (Godbout et al., 2009).

Autori modelu upozorňujú, že bunky v riadkoch sa na seba podobajú viac (I. a II., a III. a IV.), než v diagonálach (Bartholomew & Horovitz, 1991).

MODEL SEBA		
(Závislosť)		
Pozitívna (Nízka)	Negatívna (Vysoká)	
MODEL DRUHÝCH (Vyhýbanie sa)	Bunka I. Istí Spokojný s intimitou a autonómiou	Bunka II. Ustarostení Ustarostení so vzťahmi
	Bunka IV. Vyhýbaví Odmietnutie citovej väzby Závislosť na druhých	Bunka III. Ustrašení Strach z citovej väzby Sociálne vyhýbaví

Obr. 1 Štyri dospelé štýly citovej väzby (Bartholomew & Horowitz, 1991)

Na meranie vzťahovej väzby vyvinuli Bartholomew & Horowitz (1991) dotazník s názvom Relationship Questionnaire. Skladá sa zo štyroch krátkych paragrafov, z ktorých si osoba vyberá popis, ktorý jej pripadá vzhľadom na svoje vlastné správanie najviac priliehavý. Tento dotazník je použitý aj vo výskumnej časti predkladanej práce. Zvolený bol kvôli svojej konštruktivej validite (Griffin & Bartholomew, 1994) a časovej nenáročnosti pre doplnenie pološtruktúrovaného rozhovoru.

5.2 Diferenciácia self podľa Bowena

Teória pracuje s pojmom diferenciácie, ktorým rozumie snahu o rovnováhu medzi autonómiou a investovaním do vzťahu. V rámci intrapsychickej úrovne je diferenciácia schopnosť rozlišovať myšlienky od emócií a zvoliť si, podľa ktorých konať (Skowron & Friedlander, 1998). Jednotlivci s dostatočne vyvinutou diferenciáciou majú aj dostatočne vyvinutý pocit Ja (self) na to, aby si dovolili investovať do vzťahu. Majú zodpovednosť za seba a nesnažia sa preberať (ne)zodpovednosť druhých. Naopak, jednotlivci s nízkou úrovňou diferenciácie majú aj slabý pocit Ja (self), a nie sú teda schopní si udržať individualitu a stabilný intímny vzťah (Kerr & Bowen, 1988). Títo jednotlivci taktiež horšie zvládajú stresové situácie a trpia tak viacerými psychickými a fyzickými symptómami (úzkosť, somatizácia, depresia, závislosti, psychózy). Diferenciácia self je teda schopnosť udržiavať autonómne myslenie a dosiahnuť jasný a súdržný pocit self v kontexte emočných vzťahov s dôležitými druhými. Má intrapsychickú komponentu – myslenie a cítenie, a interpersonálnu komponentu – nezávislosť a blízkosť (Skowron & Friedlander, 1998).

Individuálna úroveň diferenciácie pramení zo schopnosti zvládať úzkosť prostredníctvom emočnej regulácie a vyváženosti blízkosti a individuality vo vzťahu. Vzorce neadekvátneho zvládania úzkosti súvisia so vzťahovými procesmi v primárnej rodine. DN má negatívny vplyv na emočný vývoj dieťaťa, a práve DN je často symptómom slabých vzťahových procesov v rodine. Takže keď jednotlivec pochádza z rodiny, kde slabá regulácia úzkosti viedla k viktimizácii dieťaťa DN, či už bol svedok alebo priama obeť, v dospelosti budú títo jednotlivci s väčšou pravdepodobnosťou tiež trpieť slabou emočnou reguláciou a problémami v rámci vzťahovej blízkosti a individuálnosti. Inak povedané, deti z týchto rodín budú s väčšou pravdepodobnosťou trpieť slabou diferenciáciou. Môžu tak pokračovať v násilí vo vlastnom vzťahu. Slabá diferenciácia navyše môže viesť k chronickej úzkosti a taktiež často vedie k vzťahovému distresu (Priest, 2015). Súvislosť je aj so symptómami depresie, úzkosti, vnímaním stresu, sebavedomím a taktiež s resilienciou (Drake, 2011). Zlé zvládanie úzkosti môže taktiež vyústiť v splynutie s druhou osobou, alebo naopak odrezanie sa od nej. To potom vedie k neflexibilnému vzťahovému správaniu (Kerr & Bowen, 1988). V pôvodnom koncepte sa predpokladá, že vývoj diferenciácie self je približne v mladšej dospelosti z veľkej časti dokoknčené. V novších prácach sa stretáme s tvrdením, že dochádza k jej rozvoju počas celého života, obzvlášť pri zážitkoch nejakej zmeny, ako môže byť napríklad traumatická udalosť, alebo terapeutický proces (Drake, 2011).

Na meranie diferenciácie self bol vyvinutý dotazník, DSI – Differentiation of Self Inventory (Skowron & Friedlander, 1998) a jeho novšia verzia DSI-R (Skowron & Schmitt, 2003). Skladá sa zo 4 subškál so zameraním na dospelých (25 rokov a viac) a na ich blízke vzťahy, vrátane aktuálneho vzťahu s primárnou rodinou. Má 43 položiek, odpovedá sa na šesť bodovej Lickertovej škále (Skowron & Schmitt, 2003). V diplomovej práci bude využitá jej skrátená verzia (DSI-SF), skladajúca sa z 20 položiek, rovnako hodnotených na šesť bodovej Lickertovej škále. Skladá sa zo subškál emočná kontrola (EC), emočná reaktivita (ER), splynutie s druhými (FO), pozícia ja (IP). Bola zvolená kvôli svojej preukázanej konvergenčnej a kritériálnej validite a časovej nenáročnosti (Drake, 2011).

6. Dôsledky partnerského násillia

Pre zmiernenie dopadu vzťahového násillia na jeho obeť je dôležité pochopiť možné dôsledky, ktoré takýto vzťah mohol zanechať. Porozumenie nám umožňuje rozvíjať spôsoby liečby, ktoré môžu byť pre ohrozené osoby efektívnejšie (Karakurt, Smith, & Whiting, 2014). Dopady môžu byť rôzneho typu a rôznej závažnosti, v závislosti od druhu a intenzity násillia vo vzťahu, dĺžky trvania, osobnostných charakteristík OO a taktiež pohlavia. Závažnejšie formy násillia a zneužívania spôsobujú závažnejšie a dlhotrvajúcejšie dopady, a celkovo sa u nich dopady objavajú s väčšou pravdepodobnosťou (Ansara & Hindin, 2010).

Zaujímavým faktom je, že muži vo výskume udávali, že fyzická agresivita na nich nemala nijaký dopad, napriek tomu, že charakter a častosť sa u mužov a žien nelíšil (Ansara & Hindin, 2010).

Ekonomické dopady

Ekonomické problémy spojené s partnerským násillím sú dôležitou oblasťou, kde môžeme často pozorovať dopady. Nedostatok financií môže byť zároveň aj príčinou, prečo OO nemôže zo vzťahu odísť. NO často znemožňujú svojim partnerom pracovať, prípadne si doplniť vzdelanie (National Research Council, 1998), a aj pomocou tohto ich v násilnom vzťahu držia a prispievajú tak k nerovnomerne rozloženej moci. Nezamestnanosť alebo strata zamestnania je častým dôsledkom partnerského násillia. Rozsah, v ktorom NO ničia zamestnanosť partnera, môže byť extrémny. Nadmerne napríklad volajú svojim partnerom počas pracovnej doby, čím im znemožňujú sústrediť sa na prácu a byť v práci uvoľnený (Showalter, 2016). Ženy v partnerskom násillí sú častejšie nezamestnané, častejšie práce striedajú a majú nižšie príjmy v porovnaní so ženami, ktoré násillie nezažívajú. Práca a finančná nezávislosť sú zároveň prostriedkom umožňujúcim násilného partnera opustiť (Lloyd, 1997).

Možnosť získať vlastné finančné zdroje by ženám pomohli pri ukončení vzťahu, na druhej strane dopadom násillia je to, že nie sú schopné si prácu nájsť, prípadne udržať. Ekonomická kapacita žien je v dôsledku násillia znížená aj dlhé roky po ukončení vzťahu (Lindhorst, Oxford, & Gillmore, 2007). Násilné osoby rušia svojich partnerov pred, počas, aj po práci. Toto správanie znižuje pracovný výkon prostredníctvom absencií, únavy, odchádzania z práce a výpovede. Ženy, ktoré sa s násillím v práci zdôverili, získali formálnu aj neformálnu

podporu. Tá viedla ku krátkodobému udržaniu zamestnania, ale strach a problémy s bezpečnosťou znižovali snahu zamestnávateľov udržať si zamestnancov s týmto problémom. Jednalo sa konkrétne o výhražné telefonáty ako partnerke, tak aj iným zamestnancom a príchody NO na pracovisko. Toto zdôverenie sa však nie je automatické, mnohé ženy pociťujú hanbu a strach zo straty zamestnania, prípadne veria, že zvládnu situáciu samy aj bez pomoci z práce (Swanberg & Logan, 2005).

Sociálne dopady

Prežitie partnerského násillia, akéhokoľvek druhu, spôsobuje negatívne psychosociálne dopady, a to u mužov, aj u žien. Avšak u žien sú dopady, aspoň subjektívne, horšie. Dochádza k zmenám v medziľudskom fungovaní. U žien dochádza k problémom vo vzťahovosti smerom k mužom. Častými problémami, s ktorými sa obeť partnerského násillia potýkajú, sú obmedzovanie kontaktu s rodinou a kamarátmi (Ansara & Hindin, 2010), čo môže viesť ku strate blízkych kontaktov.

Psychické dôsledky a ďalšie zdravotné problémy

Psychické dopady násillia medzi partnermi na OO sú v literatúre dobre a hojne popísané. Medzi najčastejšie citované patrí postraumatická stresová porucha, ktorá zhoršuje ďalšie fyzické aj psychické príznaky (Taft, Vogt, Mechanic, & Resick, 2007), a samotná vedie k zdravotným problémom, ako sú problémy so spánkom a stravovaním, malé využívanie zdravotnej starostlivosti, nedodržovanie liečebného režimu a zneužívanie návykových látok (Schnurr & Green, 2004). Ďalej sú medzi dopadmi zmieňované úzkosť (Ratner, 1993), znížené sebavedomie (Expósito, 2011), depresívne príznaky až klinická depresia (Anderson, Saunders, Yoshihama, Bybee, & Sullivan, 2003), samovražedné myšlienky (Karakurt, Smith, & Whiting, 2014), sebanenávisť (Pain, 2014). Riziko samovraždy vzrastá spolu so vzrastajúcim násillím (Kavak, Aktürk, Özdemir, & Gültekin, 2018). Fyzické dôsledky sú dlhodobé, pretrvávajú dokonca aj po skončení partnerského násillia. Odrážajú sa v zlom zdravotnom stave, horšej kvalite života a častom využívaní zdravotníckych služieb. Častým dôsledkom sú zranenia hlavy, tváre, hrudníka a brucha. Medzi ďalšie dôsledky patria aj gynekologické problémy a oslabený imunitný systém (Campbell, 2002).

Postrauematická stresová porucha je tak výrazným dopadom, že Walker (2006) vyvinula jej podkategóriu, špeciálne pre prípady prežitia domáceho alebo partnerského násillia, tzv. *syndróm týranej ženy*. Symptómy sú:

- a) znovuprežívanie zneužívanlia a násillia, aj keď nie je prítomné,
- b) pokusy vyhnúť sa psychologickému dopadu násillia pomocou vyhýbanliu sa aktivitám, ľuďom, emóciám,
- c) vysoký stupeň arousalu a hypervigilancia,
- d) narušené sociálne vzťahy,
- e) skreslenie obrazu tela alebo iné somatické problémy,
- f) problémy v sexuálnej a intímnej oblasti.

Model sa nezaobera len príznakmi, ale spája v sebe feministický, traumatický a biopsychosociálny model. Posledný zdôrazňuje reakciu autonómneho nervového systému pri vyrovnávaní sa s traumatickými stresormi. Pretrvávajúca neurotransmitterová dysregulácia spôsobuje úzkosť, depresiu a vyhýbavé správanie. Okrem toho sa teória zaoberá dynamikou vzťahu, a pomáha pochopiť kontext, v ktorom žena prežíva násillie (Walker, 2006). Na tento syndróm nadväzuje gendrovo univerzálna kategória, *syndróm týranej osoby*. Prežitie partnerského násillia však automaticky neznamená jeho vznik. To, či sa syndróm u jednotlivca prejaví, závisí od typu a dĺžky trvania násillia, osobnosti a reakcií okolia (Čírtková, 2014).

Ďalšia štúdia sa sústredila na psychické partnerské násillie. Aj jeho dôsledkom sú mnohé fyzické zdravotné problémy, ako napr. artritída, chronická bolesť, migréna a iné bolesti hlavy, zažívacie problémy, koktanie (Coker, Smith, Bethea, King, & McKeown, 2000). Objavuje sa aj tvrdenie, že psychické zneužívanie môže mať omnoho horšie dopady na život, ako fyzické násillie (Beeble, Bybee, & Sullivan, 2010).

Udávaným dopadom je aj strach. V štúdii (Ansara & Hindin, 2010) bol najčastejšie spomínaným dopadom u žien, ktoré prežili najzávažnejší typ partnerského násillia. Tento fakt zdôrazňuje nutnosť zaistiť ženám, rovnako ako aj ich deťom, po prežití partnerského násillia bezpečie pomocou všetkých dostupných zdrojov.

Dopady súvisiace s reviktimizáciou

Následky, ich intenzita a trvanie sa líšia podľa času prežívania a závažnosti násillia, ktorému boli osoby vystavené. Zhoršujú ich aj sekundárne stresory (Anderson et al., 2003). Reviktimizácia v domácom násillí zvyšuje závislé, paranoidné a sebazničujúce rysy osobnosti

a celkové psychologické prispôsobenie v prípade, že je prítomná postraumatická stresová porucha. Výskumne sa dokonca ukázalo, že ženy, ktoré prežili jeden násilný vzťah, nepreukazovali viac psychopatológie ako kontrolná skupina bez násilia. Všetky tieto zistenia nás upozorňujú na to, že obeť partnerského násilia nie sú homogénnou skupinou (Coolidge & Anderson, 2002).

Minulé traumy zvyšujú riziko psychologických problémov (Foa et al., 2000). Pri neúspechoch v psychoterapii chronickej úzkostnej poruchy má podľa výskumu zmysel sa sústrediť na minulé zneužívanie a trauma v detstve, aj v minulých vzťahoch (Priest, 2015).

Sexuálne zneužitie v detstve zvyšuje náchylnosť na sexuálnu a fyzickú viktimizáciu v dospelosti a má kumulatívny efekt na symptómy postraumatickej stresovej poruchy spojené s aktuálnym traumatom. Jedným z možných vysvetlení tejto náchylnosti sú dysfunkčné interpersonálne schémy, ktoré ovplyvňujú vnímanie dôvery a bezpečnosti vo vzťahu a hodnotenie rizika. Symptómy nedoriešených traumatických stresorov (depresia, disociácia, úzkosť, zneužívanie návykových látok) môžu narušovať kognitívne hodnotenie rizika, alebo oslabovať schopnosť nepodľahnúť a brániť sa v danej situácii (Nishith, Mechanic, & Resick, 2000).

Dopady vyskytujúce sa už počas trvania vzťahu

Spomínané dôsledky prispievajú zároveň k udržiavaniu vzťahového násilia. Partnerské násilie a zhoršený psychický stav spolu interagujú v začarovanom kruhu. Násilie vedie k negatívnym psychickým dôsledkom, ktoré následne zvyšujú riziko reviktimizácie vytváraním presvedčenia, že nie je v ich silách zamedziť budúcemu násiliu. Ženy v tomto prípade môžu pociťovať nedostatok schopností na získanie zdrojov, ktoré by im pomohli situáciu zlepšiť. To pravdepodobne súvisí aj s ich resilienciou, ešte viac v prípade, že zažili viaceré vzťahy, v ktorých bolo násilie prítomné (Foa et al., 2000).

Ďalším dôsledkom je tzv. dvojité myslenie. V rámci racionalizácie a vyrovnaní sa s násilím si OO udržiajú protichodné myšlienky. Na jednej strane vedia, že zneužívanie je zlé, ale na druhej sa snažia túto myšlienku ignorovať a snažia sa, aby všetko fungovalo, alebo čiastočne, prípadne celkovo prijímajú ospravedlnenie násilia zo strany NO. Chronický strach, ktorým obeť partnerského násilia často trpia, posilňuje tendenciu dvojitého myslenia. Je to spôsob, ako sa vyrovnáť so stresom, zvládať situáciu a bežný chod domácnosti kvôli sebe, a hlavne

kvôli deťom, ako sa vyhnúť alebo zvládnuť zneužívanie a taktiež spôsob, ako udržať partnerské násilie skryté pred okolím (Pain, 2014).

Závažnosť násilia medzi partnermi ukazuje aj fakt, že okrem ostatných závažných dopadov, či už ekonomických, sociálnych, fyzických a psychických, môže skončiť aj fatálne, teda smrťou (Ellsberg & Heise, 2005). Podľa štúdie z roku 1999, v 57% prípadov zavraždených žien bol páchateľom ich intímny partner / manžel (Brock & Stenzel, 1999).

7. Intervencia pri vzťahovom násilí

Vo výskumoch je nedostatok podpory pre efektívnosť intervenčných programov pre NO aj OO (Stover, Meadows, & Kaufman, 2009).

Nezhoda v rámci intervencie pri partnerskom násilí panuje v otázke párového poradenstva. Obvyklým postupom je párové poradenstvo v týchto prípadoch automaticky odmietat'. Dôvodom je základný princíp párového poradenstva, a síce, že problém je výsledkom fungovania rodinného systému, a nemôže byť spôsobený činmi jednej strany dyády. Toto tvrdenie je v rozpore s vnímaním násilia skrz teóriu, ktorá ho vysvetľuje ako mužské spoločenské privilégium a využívanie donucovacej kontroly. S tým je spojená aj obava z obviňovania OO. Neexistuje však žiadny dôkaz, ktorý by podporoval tvrdenie, že vstup do párového poradenstva zhoršuje alebo zvyšuje násilie voči OO (Gelles, 2007). Existujú však dôkazy, že párové poradenstvo môže byť užitočné pre určité páry za určitých okolností (Stith et al., 2004).

V zahraničí je u NO rozšírená intervencia založená na Duluthovom modeli. Program sa skladá z identifikácie správania, ktoré je mužmi využívané na kontrolu a moc, prezentujú sa iné možnosti ako dominancia a kontrola, zmeny v správaní a postojoch, konfrontuje sa popieranie násilného správania. Ako ekvivalent kolesa kontroly a moci sa využíva koleso rovnosti. Viac ako jedna tretina osôb, ktorá podstúpi kompletný program založený na tomto modeli, však recidivuje. Rozdiel v recidíve medzi tými, ktorý program dokončia a tými, ktorí z neho vystúpia, nie je signifikantný (Herman et al., 2014). Pre doplnenie je potrebné zmieniť, že efekt medzi tromi najpoužívanějšími intervenciami u násilných osôb (skupinová kognitívne-behaviorálna terapia, zadržanie a Duluthov model) sa veľmi nelíši. Všetky stratégie dosahujú podobného (ne)úspechu – jedna tretina páchatel'ov do šiestich mesiacov zrecidivuje. Nedostatkom intervenčných programov je aj to, že nezohľadňujú, a teda ani nepracujú s poruchami osobnosti, traumami, zneužívaním návykových látok a pod., ktoré sa u NO často vyskytujú (Stover, Meadows, & Kaufman, 2009).

Ošetrovanie OO spočíva väčšinou v obhajobe a poradenstve pomáhajúcich pri odchode z násilného vzťahu, v spolupráci s azylovými domami (Stover, Meadows, & Kaufman, 2009).

7.1 Protektívne faktory

Vo výskume je veľká pozornosť venovaná rôznym príčinám partnerského násillia, ale menej sa vie o faktoroch, ktoré súvisia s resilienciou (odolnosťou) v tomto kontexte (Howell, Thurston, Schwartz, Jamison, & Hasselle, 2018). Výskum protektívnych faktorov aj v kontexte reviktimizácie zaostáva (Zamir & Lavee, 2014).

Ako sme spomínali vyššie, jedným z najsilnejších protektívnych faktorov je istá citová väzba k primárnej osobe. Okrem tohto vzťahu pôsobia protektívne aj ďalšie vzťahy, so širšou rodinou, a neskôr aj kamarátmi. Pomáhajú so zmiernením dopadov stresu, jeho prevenciou a celkovo poskytujú podporu a oporu. Sebavedomie je dôležitou zložkou resilience, a teda aj zvládnutia DN. Dieťaťu poskytuje základ pre rozvinutie funkčných copingových stratégií. V spojení s vnútorným miestom kontroly (locus of control) prispieva k zvládaniu situácie. Napriek tomu, že je sebavedomie často znížené kvôli DN, môže byť stále funkčným protektívnym faktorom. Jednotlivec môže využiť svoje sebavedomie v inej oblasti, v ktorej je úspešný (napríklad škola, práca) a sústrediť sa na jeho budovanie prostredníctvom nej (Holt, Buckley, & Whelan, 2008).

Protektívnym faktorom pre deti z rodín, kde sa vyskytuje DN, je zdravé materské psychologické fungovanie a efektívne rodičovstvo. Rodičovský stres je naopak faktor zvyšujúci zraniteľnosť. Spolu so sociálnou podporou fungujú tieto prvky ochranné aj pre adolescentné fungovanie (Levendosky, Huth-Bocks, & Semel, 2002).

Ženy, potom čo zažijú partnerské násillie, sú schopné využívať viaceré faktory, a to *externé* aj *interné*, na podporenie vlastnej odolnosti. Internými faktormi sú fyzická aktivita, znovuoobjavenie seba samej, altruizmus, kontrola nad vlastným životom, spiritualita, zmysel pre humor, optimizmus, plány a ciele. Externé faktory sú bývanie a neformálna a formálna sociálna opora. Môžu sa u jednotlivých žien líšiť, a niektoré z nich podporujú zase ďalšie pri budovaní resilience. Okrem toho, ženy po zotavení sa z násillia využívajú interné faktory vo väčšej miere. Môže to naznačovať, že zo začiatku sú využívané najskôr externé faktory, a až neskôr sú schopné mobilizovať osobné zdroje (López-Fuentes & Calvete, 2015). Pre zotavenie, osobný rozvoj a resilienciu sa vo viacerých štúdiách ukazujú ako dôležité sociálna a duchovná podpora. Obete DN zdôrazňujú potrebnosť bezpečných vzťahov a formálnu aj neformálnu sociálnu oporu (Anderson, Renner, & Danis, 2012). Duchovnosť ponúka

vnímanie stability a útechy pri znášaní násilia, čo môže viesť k zvyšovaniu odolnosti. Vyššiu odolnosť taktiež prináša aj vyššia úroveň dosiahnutého vzdelania. Kognitívne zdroje pravdepodobne pomáhajú pri znižovaní stresu. Nižšie vzdelanie naopak poskytuje menej stratégií pre zvládanie nepriaznivých situácií (Howell et al., 2018).

Ďalším protektívnym faktorom v literatúre je psychologické zmýšľanie (psychological mindedness). Je to schopnosť ktorá umožňuje reflexiu motívov a psychologických procesov, je spojená so sebauvedomovaním a bdelosťou, adaptívnymi obrannými mechanizmami, vyššiu self-efficacy, pocit spôsobilosti a lepšie zvládanie stresu. Štúdia prepojila zneužívanie v detstve a partnerské násilie. Autori zistili, že ženy, ktoré majú nižšie psychologické zmýšľanie a prežili v detstve zneužívanie, sú viac ohrozené partnerským násilím. Ženy s vyšším rozmyšľaním tohto typu sa obeťami DN stávali menej často. Psychologické zmýšľanie umožňuje väčšiu sebareflexiu a znamená lepšie interpersonálne schopnosti, a je tak protektívnym faktorom aj voči reviktimázii v partnerskom násilí (Zamir & Lavee, 2014).

7.2 Štádiá zmeny

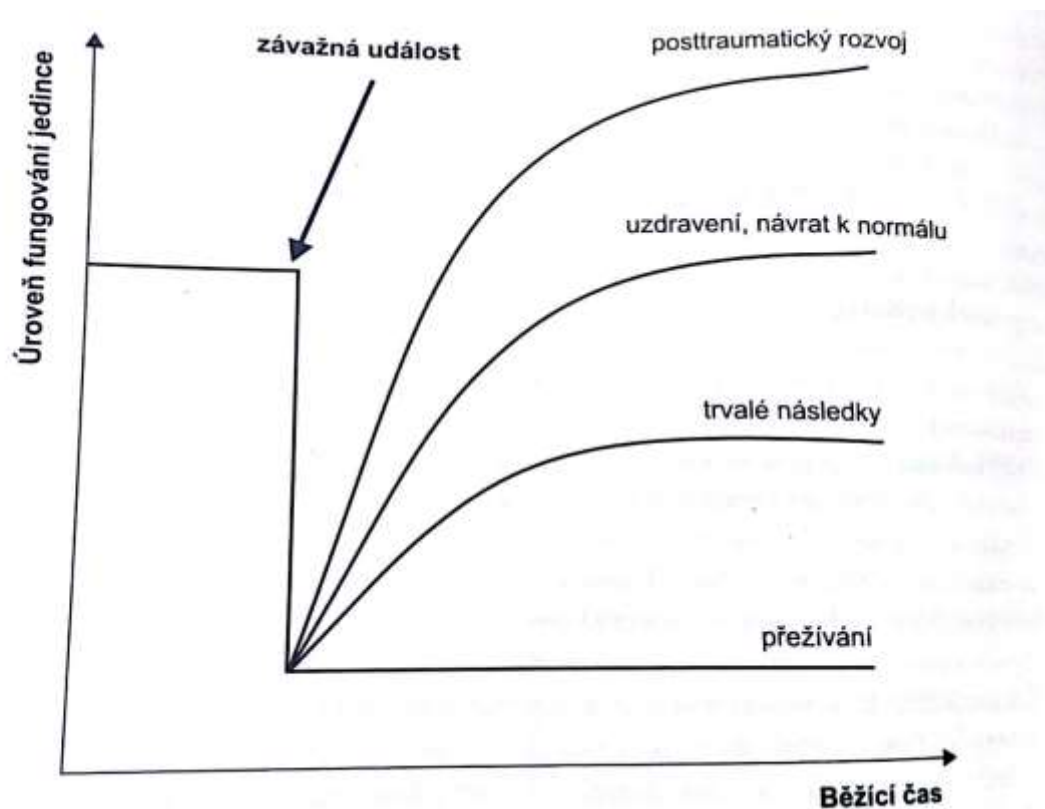
Pomoc obetiam domáceho násilia by sa mala odlišovať podľa toho, v akom štádiu sa práve nachádzajú. Výskum zaoberajúci sa potrebami žien v azylovom dome navrhuje rozdelenie do troch kategórií: pripravené na zmenu, sústredené na negatívne symptómy a sústredené na pocity viny a sebaobviňovanie. Rozdielnosť spočíva v aspektoch násilia, na ktoré sa sústreďujú (Karakurt, Smith, & Whiting, 2014). Zaujímavá paralela vyplývajúca z tohto výskumu je súvislosť spomínaných kategórií s Trans-teoretickým modelom zmeny. *Prekontemplančné* štádium je charakterizované nedostatkom uvedomovania problému a žiadnou snahou o zmenu. *Kontemplačné* štádium už v sebe zahŕňa porozumenie problému a uvažovanie o jeho vyriešení. *Zvažujú sa pre a proti*, zisky a náklady. *Pripravné* štádium v sebe zahŕňa rozhodnutie pre zmenu, a prípadne aj malé kroky smerom k nej. *Akčné* štádium predstavuje zmenu v správaní, skúsenostiach a prostredí prekonávajúcu ich problémy. Posledné štádium je *udržiavacie*. Jednotlivé štádiá reprezentujú časový úsek a súbor úloh, ktoré je potrebné splniť na presunutie sa do ďalšieho štádia. Čas, ktorý je potrebný na jednotlivé úseky je individuálny, ale práca, ktorá sa v každom štádiu musí splniť, je rovnaká (Norcross, Krebs, & Prochaska, 2011).

Ženy v partnerskom násilí majú zo začiatku tendenciu nevidieť problém, prípadne ho nedefinovať správne. Obviňujú seba, zodpovednosť nepripisujú NO. Môžu podceňovať vážnosť situácie. Tieto pocity sú paralelne s prekontemplačným štádiom. Postupne si začínajú uvedomovať negatívne symptómy, ktoré prežívajú. Rozmýšľajú, ako si vybudovať sociálnu a emočnú podporu a finančné zaistenie, aby boli schopné násilný vzťah ukončiť. Kontemplačná fáza môže trvať dlho, pretože ženy zvažujú pre a proti stále dokola, čo ich môže miasť a zosilňovať ambivalentné pocity (Karakurt, Smith, & Whiting, 2014). Kvôli týmto pochybnostiam v kombinácii s nedostatkom zdrojov a odporúčaní môže byť uskutočnenie zmeny pre OO ešte náročnejšie (Griffings et al., 2002). V prípravnom štádiu už majú ženy jednoznačný zámer zmenu uskutočniť (Karakurt, Smith, & Whiting, 2014).

7.3 Postraumatický rozvoj

Po traumatickej udalosti sa u niektorých jednotlivcov môžeme stretnúť s postraumatickým rozvojom. Definuje sa ako významná pozitívna zmena, a to vnútorná, v kognitívnom a emočnom zmysle, a vonkajšia, teda v behaviorálnom zmysle (Mareš, 2012). V tomto kontexte treba zdôrazniť, že traumatická udalosť nie je vnímaná ako žiaduca. Bolesť či distress nezmizne ani v prípade, kedy je prítomný rozvoj. Ani vnímanie traumy, straty či krízy sa nestane prijateľné. Avšak, zážitok rastu je vnímaný ako pozitívny, pozitívne je dobro, ktoré vzíde z nutnosti čeliť negatívnym zážitkom (Tedeschi & Calhoun, 2004). Pri určení, či k rozvoju došlo, je kľúčové vnímanie jednotlivca. Dochádza k rozpadu jeho sveta, hovorí o svojom živote predtým a potom, zmena je viditeľná aj v správaní (Mareš, 2012).

Postraumatický rozvoj je jedným z možných dopadov traumatickej udalosti (Obr. 2). Jedná sa o rozvoj osobnosti v mnohých oblastiach, ako napr. väčšia hrdosť na seba, uvedomovanie svojich limitov a odklon od materiálnych hodnôt, snaha definovať samého seba a svoje ciele a hodnoty, rozvoj spirituality, vyššia sebakontrola, trpezlivosť a zodpovednosť, vyššia sociálna súdržnosť. Osobnosť sa rozvíja, mení k lepšiemu, bohatšie sa štruktúruje mnoho osobnostných dimenzií. Oblasti rozvoja osobnosti sú sociokultúrne podmienené.

Obr. 2: Dôsledky prežitého traumatického zážitku (Mareš, 2012, s.22)

O'Leary (1998) navrhuje reakcie jednotlivca na záťažovú situáciu nasledovne:

- jednotlivec buď *rezignuje*, takže svoje úsilie vzdáva a nie je schopný fungovať;
- *prežíva*, takže pokračuje vo fungovaní, ale v obmedzenej miere;
- *zotaví sa*, takže sa vráti na úroveň pred záťažovou situáciou;
- alebo *prosperuje*, teda rastie a dostáva sa na vyššiu úroveň psychosociálneho fungovania, než v akej bol predtým. Deje sa tak prostredníctvom interakčného procesu konfrontovania a zvládania výzvy, a je viditeľný na emočnej, kognitívnej a behaviorálnej rovine.

Empirická časť

8. Výskumné otázky a ciele

Cieľom výskumu diplomovej práce bolo zachytiť významné psychosociálne aspekty násilného vzťahu z pohľadu obetí, ich reakcie na násilie a pociťované dopady. Sústreďenie je jednak na priebeh udalostí, ako aj na prežívanie a vnímanie udalostí v ich priebehu a po ich skončení z pohľadu respondentov. Výskum mapuje začiatok, vývoj, ukončovanie a dopady násilného vzťahu, prípadne vzťahov, ktoré respondenti prežili. Zaoberá sa dopadmi krátkodobými aj dlhodobými, taktiež tými, ktoré odozneli, a tými, ktoré pretrvávajú aj po skončení násilného vzťahu. Pozornosť bola venovaná aj oblasti primárnej rodiny u respondentov, ako aj ich partnerov, prvým partnerským vzťahom, citovej väzbe a diferenciacii self. Výskumná časť sa venuje aj protektívnym faktorom a prípadnému postraumatickému rozvoju.

Výskumnými otázkami sú:

1. Aké typy násilného vzťahu respondenti zažili ?
2. Aké boli a sú dopady partnerského násillia?
3. Ktoré protektívne faktory sa podľa respondentov ukázali ako dôležité?
4. Aké rizikové faktory pre vznik partnerského násillia sa objavovali u respondentov?

8.1 Charakteristika výskumného súboru

Výskumná vzorka bola získaná metódou zámerného (účelového) výberu – cez inštitúcie a prostým výberom. Kritériom pre výber respondentov bolo prežitie aspoň jedného násilného vzťahu. Cieľom bolo získať respondentov, ktorý odišli z násilného vzťahu pred dlhšou dobou a zvládli túto skúsenosť prekonať, spracovať, rovnako ako aj respondentov, ktorí násilný vzťah ukončili nedávno, prípadne ešte neukončili.

Respondenti boli získaní nasledujúcim spôsobom:

- cez známych autorky práce – 1 respondentka a 1 respondent,
- oslovením azylového domu – 3 respondentky,
- cez sociálne siete – 1 respondentka.

Oslovenie cez známych autorky práce prebiehalo pomocou rozhovoru o diplomovej práci, kedy známi ponúkli, že sa spýtajú svojich blízkych osôb, o ktorých vedeli, že túto skúsenosť

majú, či by prípadne s rozhovorom súhlasili. Po ich súhlase mi následne známi zaslali kontakt na respondentov, ktorých som potom oslovila priamo pomocou emailu.

Pomocou oslovovania cez sociálnu sieť, Facebook, sa do výskumu prihlásili 2 respondentky. Jedna svoju účasť deň pred rozhovorom zrušila z dôvodom vystúpenia svojej dcéry.

Respondentky z azylového domu boli oslovené prostredníctvom vedúcej azylového domu, ktorá im ponúkla účasť vo výskume. Všetky respondentky súhlasili a rozhovory sa odohrávali v azylovom dome.

Výskumu sa zúčastnilo celkovo 6 respondentov.

Respondentky a respondent sú vo vekovom rozpätí od 21 do 51 rokov (21, 29, 40, 42, 46, 51). Dosiahnuté vzdelanie je taktiež rôznorodé (základoškolské, stredoškolské s maturitou, stredná odborná škola, vysokoškolské vzdelanie).

Jedna respondentka je druhýkrát vydaná, zvyšné respondentky a respondent aktuálne nemajú partnerský vzťah, pričom ešte ďalšia z nich je rozvedená. Počet detí sú 4 u jednej respondentky, 2 u troch respondentiek, jedno dieťa má jedna respondentka a respondent deti nemá.

Trvanie násilného vzťahu u respondentov bolo rôzne. Respondentka ktorá zažila dva násilné vzťahy bola v prvom 14 rokov, v druhom 4 roky, nadväzovali na seba po 2 mesiacoch. Druhý vzťah ukončila pred 5,5 rokmi. Respondent tiež prežil dva násilné vzťahy, prvý trval pol roka, druhý 3 roky, nasledovali po sebe v odstupe týždňov. Druhý vzťah respondent nepovažuje za ukončený, vníma puto medzi sebou a partnerkou dodnes. Technicky ukončenie ale datuje tým, ako si partnerka našla nového partnera, a teda pred 9 mesiacmi. Ďalšia respondentka bola s partnerom 8 rokov, vzťah ukončila približne pred 4 mesiacmi. Ďalšia respondentka bola s partnerom tiež 8 rokov, a vzťah ukončila pred 3 mesiacmi. Respondentka, ktorá zažila násilný vzťah pred 25 rokmi v ňom bola 11 rokov, samotné násilie v ňom trvalo 5 rokov. Ďalšia respondentka bola vo vzťahu rok a pol, ukončila ho pred 7 rokmi.

Dve respondentky vyrastali v úplnej rodine, tri respondentky a respondent zažili v detstve rozchod rodičov.

U respondentiek a respondenta sa objavujú rôzne zdravotné problémy. Jedna respondentka trpí ťažkou epilepsiou, jedna respondentka má problémy s tráviacim systémom a kĺbami, u ďalšej respondentky sa prejavovali problémy hlavne pri druhom tehotenstve, u respondenta dochádzalo k zneužívaniu návykových látok a sebepoškodzovaniu.

8.2 Výskumné metódy

Vo výskume budeme používať kvalitatívnu metodológiu. Kvalitatívny výskum nám umožňuje v jednotlivých prípadoch získať hĺbkový popis, súčasťou je ich podrobné porovnávanie a sledovanie ich vývoja. Môžeme taktiež získať informáciu, prečo sa konkrétny fenomén objavil (Hendl, 2016). Pri kvalitatívnom výskume nehovoríme o zbere dát, ale o tvorbe dát. Tento názov poukazuje na aktívnu spoluúčasť výskumníka pri zbere dát a jeho dopad na kvalitu nazbieraných dát. Interview je najvýhodnejšou metódou pri získavaní kvalitatívnych dát. Okrem samotného rozhovoru v sebe zahŕňa aj metódu pozorovania. Interview je rozhovor, ktorý sleduje určitý cieľ - je teda moderovaný a robí sa za účelom výskumnej štúdie (Miovský, 2006). V práci sme využili pološtruktúrované interview.

8.2.1 Zakotvená teória

Dáta sú získavané prostredníctvom rozhovorov, pozorovania a zhromažďovaním dokumentov. Na začiatku výskumník disponuje prvotnými základnými konceptami a predstavami o danom probléme. Jednotlivé prípady sú porovnávané, zachycuje sa rozmanitosť javov pomocou kategórií, identifikujú sa prebiehajúce procesy, zdokonaľujú sa kategorizačné systémy a integrujú sa poznatky. Na záver sa empirické tvrdenia zovšeobecňujú a formulujú sa nové hypotézy (Hendl, 2016).

Daná metodológia bola v práci pre skúmanie problému zvolená z dôvodu kontextovosti javov, ich priebehu a rozmanitosti medzi jednotlivými respondentami. Umožňuje nám sledovať vývoj fenoménu a taktiež poskytnúť podrobné informácie, prečo sa fenomén objavil (Hendl, 2016).

Proces kódovania slúži k rozkrytiu dát a k ich interpretácii, konceptualizácii a novej integrácii. Využívame tri typy kódovania :

- Otvorené kódovanie : využíva sa pri prvej práci s dátami, odhaľujeme témy, ktoré v texte lokalizujeme a označujeme.
- Axiálne kódovanie: uvažujeme o príčinách a dôsledkoch, stratégiách a procesoch a tvoríme osy, ktorými prepojujeme jednotlivé kategórie. Sústreďujeme sa na kombináciu znakov v jednotlivých kategóriách.
- Selektívne kódovanie : identifikujeme hlavné myšlienky a kategórie a integrujeme ich do výsledkov (Hendl, 2016).

8.2.2 Rozhovor

Použitou výskumnou metódou bol rozhovor, vo forme pološtruktúrovaného interview. Pre tento účel bola zostavená osa rozhovoru, ktorá bola využitá pri každom rozhovore. Otázky boli konzultované s vedúcou práce a odvíjali sa hlavne od teoretickej časti predkladanej práce.

Pološtruktúrované interview umožňovalo, podľa obsahu jednotlivých rozhovorov, dopýtať sa na ďalšie otázky, ktoré sa javili dôležité. Umožňovalo taktiež hlbší rozhovor nad jednotlivými oblasťami, ktoré boli dôležité buď pre respondentov, alebo pre danú problematiku. Vďaka nemu však bolo možné naplniť jednotlivé kategórie, ktoré sa v téme partnerského násillia javia ako dôležité.

Osa rozhovoru:

Adolescentní vztahy

V jakém věku jste prožila první partnerský vztah? Jak jste se seznámili, jak probíhal? Byl něčím specifický?

Jak vypadaly Vaše kamarádské vztahy? Kolik jich bylo? Jste v kontaktu s někým do dnešního dne? Jak jste se ve vztazích cítila?

Násilný vztah

Kdy a jak jste se s partnerem seznámili? Jak to mezi Vámi vypadalo na začátku vztahu? Co bylo na začátku vztahu hezké, co fungovalo, na co vzpomínáte? Jak se k Vám partner choval? Jak dlouho vztah trval?

Jak probíhala komunikace mezi Vámi? Jak vypadal Váš běžný den, udržování chodu domácnosti ...?

Co bylo to, co Vás přimělo uvažovat, že něco není v pořádku? Kdy to bylo? Kdy a jak začalo docházet ve vztahu k násilí? Jak vypadaly první útoky? Jaké formy násilí se ve vztahu objevovaly? Co bylo nejhorší z toho, co se stalo? Co Vás zasáhlo nejvíc? Máte pocit, že násilí eskalovalo, tedy že se situace zhoršovala? Jak vypadala komunikace a spolužití s partnerem těsně před útokem? Tušila jste, že se útok blíží? Jak se partner choval těsně po útoku? Jak se choval v následující dny?

Jaká byla Vaše reakce na násilí? Dařilo se Vám si ve vztahu udržet svoje názory, koníčky, vztahy? Dopustila jste se někdy násilí vůči partnerovi i Vy, v jakékoliv podobě, například v sebeobraně?

Kdo byl hlavním aktérem při udobřování? Jak dlouho usmiřování trvalo? Jak dlouho bylo ve vztahu přítomné napětí? Jak na Vás doléhal nesoulad ve vztahu? Zkuste mi co nejvíc popsat, jak na Vás dopadala kritika, hádky. Jak jste si přála, aby vztah fungoval? Máte dojem, že jste si byli ve vztahu blízcí? Jak jste vnímala tuhle blízkost, byla pro Vás příjemná?

Máte s partnerem děti? Jaký má vztah a jak se chová partner/manžel k dětem? Souvisely nějak děti s Vaším odchodem, případně setrváním ve vztahu?

Jak se partner chová na pracovišti, ke své primární rodině, kamarádům .. ?

Jak probíhalo rozhodování ze vztahu odejít? Jak dlouho trvalo, jaké myšlenky a pocity jej provázely, dospěla jste k rozhodnutí sama, co Vás k tomu nejvíc pobízelo? Co Vás od toho naopak odrazovalo? Jak probíhal samotný odchod? Jak jste se pak cítila první dny?

Probíhala nějaká forma násilí, včetně stalkingu (pronásledování) i po odchodu/ukončení vztahu?

Zažila jste vícere násilné vztahy? Můžete mi je přiblížit, popsat podobně jako první násilný vztah?

Sociální opora a další protektivní faktory

Pomáhal Vám někdo v době trvání násilného vztahu? Jestli ano, kdo to byl? Případně, měla jste nějaký koníček, rituál, věc nebo opatření, které Vám pomáhalo? Je ještě něco, co Vám pomáhalo situaci zvládnout? A co Vám pomáhá dnes? Máte nějaké koníčky, věnujete se duchovní činnosti?

Svěřila jste se o násilí někomu ze svého okolí? Jak na sdělení reagovali? Byli Vám oporou, jak se to projevovalo?

Řešila jste svou zkušenost s nějakým odborníkem? Jak probíhal tento kontakt, bylo to pro Vás užitečné? Bylo něco, co Vám nevyhovovalo? A něco, co Vám naopak pomohlo?

Napadá Vás něco, co by se mohlo, nebo mělo změnit ze strany odborníků? Je něco, co by v té situaci pomohlo Vám? Je něco, co by se mělo změnit v společnosti, v osvětě ohledně partnerského násilí?

Pociťované dopady násilí

Do jakých oblastí života Vám násilí zasahovalo? (pracovní, sociální, osobní ..) Můžete mi prosím zkusit popsat, jak se to projevovalo?

Jaký máte vztah Vy a váš ex-partner/manžel k návykovým látkám (cigarety, alkohol, drogy)?

Je v něčem odlišný v porovnání s dobou, kdy jste byla v násilném vztahu?

Jaký máte aktuálně vztah k ex-partnerovi/manželovi? Jak to dnes vnímáte? Došlo k nějaké změně? Jak se Vám dnes o tom mluví, zmiňujete to mezi svými blízkými?

Prožívala jste někdy pocity viny nebo studu kvůli násilí?

Pocítujete nějaké dopady násilného vztahu? Jestli ano, kdy se začaly projevovat? Můžete mi to přiblížit, o jaké konkrétně se jedná (např. zdravotní, psychické problémy, ekonomické dopady, problémy ve vztazích, v zaměstnání apod.). Jsou nějaké dopady, které již odezněly, ale v rámci násilného vztahu/krátce po odchodu z něj jste je pocítovala? Vnímáte něco jako přínos ze zkušenosti s partnerským násilím? Změnilo to u Vás něco?

Jak navazujete vztahy dnes? Pocítujete něco jako překážku? V čem naopak vidíte svoji silnou stránku, něco, co překážkou nebývá? Jak vnímáte partnerské vztahy po své zkušenosti?

Máte dnes nějaký další partnerský vztah? Jak probíhalo seznámení, jak dlouho již vztah trvá? Co je v tomhle vztahu jiné? Jak vypadá Vaše komunikace, běžný den, chod domácnosti apod.? Jste si s partnerem blízcí? Jak vnímáte Vaši blízkost, je Vám příjemná? Svěřila jste se partnerovi se svou předchozí zkušeností s násilným vztahem? Je pro Vás oporou?

Primární rodina

Jaký byl vztah mezi Vašimi rodiči? Docházelo mezi nimi k nějakému násilí? Jestli ano, byla jste toho svědkem? Kdy jste se dozvěděla, že se něco takového děje?

Jak se rodiče chovali k Vám, případně k sourozencům? Jaký s nimi máte vztah dnes, jste spolu v kontaktu?

Nestalo se Vám v dětství něco špatného, neublížil Vám někdo, nezneužíval Vás někdo?

Vyskytovala se nějaká podoba domácího násilí v primární rodině partnera?

Sociodemografické údaje

-věk, rodinný stav, vzdělání, zaměstnání, sourozenci, vzdělání a práce rodičů, počet dětí

-zdravotní anamnéza (dopady násilí)

Je ještě něco, co Vás napadlo, co by bylo potřeba zmínit, co je ještě třeba doplnit?

8.2.3 Dotazník diferenciacie self a citovej väzby

Ako doplňujúce metódy boli využité dva dotazníky. Dôvodom použitia bolo prehĺbenie analýzy a porozumenie súvislostiam, na ktoré sú dotazníky zamerané. Obidvoje sa v kontexte partnerského násillia podľa literatúry javia ako dôležité. Obidva sú krátkeho rozsahu, vyplnenie respondentom trvalo pár minút. Ani jeden nie je štandardizovaný na našu

populáciu, budú teda vyhodnocované kvalitatívne. Dotazník diferenciácie self (Drake, 2011), skrátenú verziu, som prekladala do českého jazyka. Následne prebehlo skontrolovanie českého prekladu, ktorý prekladala ďalšia osoba s úrovňou angličtiny B2 naspäť do anglického jazyka. Na základe spätného prekladu boli poupravené 2 výroky, aby sa čo najviac zachovala autentičnosť zmieňovaného dotazníka.

Dotazník citovej väzby bol využívaný v diplomovej práci (Kodytková, 2009), v ktorej prebehol aj jeho spätný preklad. Po konzultácii s vedúcou práce som využila preloženú verziu dotazníka z diplomovej práce.

8.2.4 Pozorovanie

Sekundárna metóda, ktorá je pri rozhovore dôležitá a taktiež bola využitá v predkladanom výskume, je priame pozorovanie. Účelom bolo zachytiť hlavne neverbálny prejav a paralingvistické prejavy pri rozhovore. Pozorovanie bolo neštruktúrované, zúčastnené.

8.3 Postup zbierania dát

Dáta boli zbierané v priebehu mesiacov máj a jún v roku 2019. Zber dát prebiehal prostredníctvom pološtruktúrovaného interview spolu s pozorovaním. Využité boli aj dva dotazníky, a to na diferenciáciu self a na citovú väzbu v dospelosti. Všetci respondenti boli českej národnosti, preto boli všetky podklady k rozhovoru (osa rozhovoru, dotazníky) v českom jazyku.

Osa rozhovoru bola 3 respondentom, s ktorými som komunikovala cez email a facebook, zaslaná vopred. Respondenti boli uistení o možnosti si účasť na výskume rozmyslieť. Respondentky z azylového domu osu rozhovoru vopred nedostali. Bola zaslaná vedúcej azylového domu, ale k respondentkám sa nedostala. Tým som na začiatku rozhovoru osu ukázala, dala som im čas na jej preštudovanie a možnosť si rozhovor rozmyslieť. Z respondentov z rozhovoru nakoniec nikto neodstúpil.

Na začiatku rozhovorov som sa krátko predstavila, vysvetlila som účel nášho stretnutia, informovala som ich o ich anonymite a spôsobe zachádzania s dátami. Respondenti boli znova informovaní o tom si svoju účasť keďkoľvek rozmyslieť, a o tom, že na otázky, ktoré im budú nepríjemné, odpovedať nemusia. Zmienená bola aj možnosť si v priebehu rozhovoru

spraviť prestávku, taktiež v prípade náročnosti rozhovoru ho úplne prerušiť a dokončiť v iný termín. Respondentom som vysvetlila, že osa rozhovoru je len nástin tém a neznamená prísnu štruktúru. Uistila som ich, že je možnosť rozprávať o čomkoľvek, čo im samotným príde dôležité. Na konci rozhovoru som každému respondentovi dala priestor na ich otázky. Ponúkla som aj možnosť kontaktu, v prípade že by u respondentov niečo doznievalo, objavilo sa niečo nové. Taktiež som ponúkla možnosť krízovej intervencie, v ktorej mám výcvik a pracujem na krízovej linke. Kontakt na mňa 3 respondenti už mali, v azylovom dome oň mala záujem jedna respondentka. Ponúkla som aj možnosť diplomovú prácu zaslať, záujem prejavila jedna respondentka a respondent a vedúca azylového domu. Na záver som respondentom poďakovala za ich čas a ochotu so mnou zdieľať svoj príbeh.

Rozhovory trvali približne 3 hodiny. Jediný rozhovor s respondentom sa odohrával na dvakrát, pričom prvé stretnutie trvalo približne dve hodiny a prebiehalo v kaviarni, a pokračovanie rozhovoru sa uskutočnilo cez videohovor pomocou Skype a trvalo 2,5 hodiny. Tri rozhovory sa odohrávali v azylovom dome, jeden rozhovor sa odohrával u respondentky doma a jeden rozhovor v kaviarni v obchodnom centre. Zo všetkých rozhovorov som robila zvukový záznam, okrem jedného, kedy respondentka nahrávanie odmietla, pretože jej to nie je príjemné. V tomto prípade som si robila počas rozhovoru poznámky do notebooku, ktoré som po rozhovore respondentke ukázala. Pri dvoch rozhovoroch bolo prítomné dieťa respondentky, zvyšné rozhovory boli individuálne.

S prepisom rozhovorov mi pomáhali dve študentky, pričom jedna prepísala jeden rozhovor celý, a druhá polovicu z jedného, zvyšné rozhovory som podľa nahrávok prepisovala sama. Študentky podpísali mlčanlivosť, a respondentky poskytli ústny súhlas s prepisom treťou osobou zaviazanou mlčanlivosťou. Kompletný prepis rozhovorov nie je uvádzaný v prílohe kvôli ochrane respondentov. Bez osobných údajov je možné zaslať na vyžiadanie prepis rozhovorov od autorky práce.

8.4 Etika výskumu

V každom výskume je vždy dôležité zohľadniť etické hľadisko. Základným prístupom vo výskume by malo byť hlavne nepoškodiť respondenta. V tomto výskume som sa snažila o dodržanie výskumnej etiky tak, ako je následne popísané.

Všetci respondenti boli plnoletý. Každý z účastníkov podpísal informovaný súhlas, a taktiež zdelil súhlas slovne. Každý z respondentov bol opýtaný, či si rozhovor môžem nahrávať a bol mu vysvetlený účel. Jedna respondentka nahrávanie odmietla, takže dochádzalo k písaniu rozhovoru počas jeho vedenia do notebooku.

V prvom kroku bola respondentom zaslaná vopred osa rozhovoru, aby mali možnosť si svoju účasť opätovne zvážiť a prípadne rozmyslieť. V prípade klientok z azylového domu, ku ktorým sa osa rozhovoru nedostala, som na začiatku nášho stretnutia venovala čas tomu, aby si ju stihli prečítať a svoju účasť si znova premyslieť. Verbalizovaná bola znova aj možnosť z výskumu kedykoľvek vystúpiť, a to aj počas rozhovoru, prípadne aj po ňom, taktiež možnosť nezodpovedať nepríjemné, citlivé otázky a kedykoľvek si požiadať o prestávku. Počas rozhovoru som si pýtala povolenie na otázky v prípade citlivejších tém a náročných prežitkov. Na konci rozhovoru som sa snažila respondentov ošetriť, nechala som im priestor na zdelenie čohokoľvek, čo by ešte potrebovali a následne im bola ponúknutá možnosť ma kontaktovať a prípadnej krízovej intervencie.

Ochrana respondentov je zaistená aj ich anonymitou, v práci nie sú zmieňované ich mená, ani mená ich detí a ani mestá, ktoré sa v rozhovoroch objavovali. Kompletný prepis rozhovorov taktiež nebude zverejnený kvôli ochrane respondentov. V prípade vyžiadania je možné prepis rozhovorov zaslať vedúcej práce a oponentovi, s čím boli respondenti oboznámení a súhlasili. Rovnako nebudú zverejnené informované súhlasy respondentov, pretože obsahujú ich mená. V prílohe je zverejnená šablóna informovaného súhlasu.

9. Výsledky výskumu

9.1 Zakotvená teória a analýza rozhovorov

Na analýzu výskumných otázok bola využitá metóda zakotvenej teórie. Okrem výskumných otázok sa v rozhovoroch objavili aj ďalšie zaujímavé kategórie, ktoré sú rozobrané nižšie.

Prvé partnerské vzťahy

Prvé vzťahy u respondentov začínali v adolescentnom veku. U jednej respondentky a u respondenta bol prvý vzťah násilný, pričom obidvaja prežili násilné vzťahy dva. Jedna respondentka o prvých vzťahoch hovoriť nechcela, ale neboli ničím nepríjemné, ani zvláštne. U dvoch respondentiek bol prvý vzťah spojený so sklamaním. U jednej respondentky došlo k rozvodu a druhá sa dozvedela, že partner je ženatý, bol o 10 rokov starší.

Druhy násilia

U každého z respondentov sa objavilo fyzické násilie. U troch respondentiek sa prejavovalo aj ekonomické násilie, ich partneri im peniaze brali násilne, prípadne peniaze kradli im, alebo rodine. Prítomné bolo aj sociálne násilie, to sa nevyskytovalo len u jednej respondentky. Psychické násilie bolo prvým, ktoré sa vo vzťahoch začalo objavovať, zhoršovalo sa a postupne doprevádzalo fyzické útoky. Vo vzťahoch bola prítomná izolácia, žiarlivosť, nevera zo strany partnera (sa priamo strala u 5 respondentov, u jednej respondentky bol partner ženatý s inou ženou a zatajil jej to), kontrola. Sexuálne násilie nespomenuli dve respondentky.

Útoky boli väčšinou zmiešaného charakteru: „*Dělal, co ho napadlo. Jednou mi ve spaní ostříhal půlku hlavy, na holiče jsem neměla, hledala jsem po městě kamarádku, která by mě ostříhala.*“

U respondenta bolo najvýraznejšie emočné násilie, v prvom vzťahu sa jednalo o sexuálne násilie: „*Když se identifikovala, jako že je nymfomanka, rostlo v ní postupně takový napětí a snažila se o všechno možný. Ale já jsem to furt necejtíl jako takovou flow, přišlo mi to hrozně nucený. Já nevím, já jsem se, i z dnešního pohledu se cítím, jako že jsem byl znásilňovanej. A potom jí nejvíc štválo, když prostě už jsem nemohl, nebo se mi prostě nepostavil, tak byla prostě moc, hrozně na mě tlačila a nesnažila se mě vnímat, a přišlo mi, že mě vůbec nevnímá.*“

Násilie voči deťom sa prejavovalo v prípade dvoch respondentiek.

Začiatok násilného vzťahu

Väčšina respondentov na začiatku prežívala pekné chvíle, partneri im prišli strajúci sa : „*Nosil mi snídani do postele. A hlavne keď bol v práci, tak mi zařídil, aby mi spolubydlíci přinesl snídani do postele,*“, příjemní, slušní, vtipní, empatické, schopní a nosili im malé darčeky: „*Ze začátku se mi líbilo, že si mě hlídal, že mě má rád, dává na mě pozor, stará se o mě, všude se mnou chodil, kyticky, na procházku. Nikdy předtím jsem to nezažila, tak mi to přišlo příjemný.*“

Iné vzťahy začali naopak z nutnosti: „*Protože jsem měla pocit, že mi ujždí vlak. Bylo mi 33 let a měla jsem rozjetou kariéru, měla jsem peníze, ale jediné, co mi chybělo, byla ta rodina. Hrozně jsem si přála někoho potkat a mít s ním tu rodinu. A to byl první chlap, který mi řekl, že tu rodinu se mnou chce mít.*“, alebo kvôli spoločnému pocitu ublíženia z bývalých vzťahov: „*Byli jsme jako taková vyvrhelová, co byli mimo tu společnost, protože nám ta společnost ublížila, že jsme se jí stranili a v zásadě jsme měli útěchu jeden v druhém, a to bylo hezký.*“

Respondenti však uvádzali, že už na začiatku boli **signály** toho, že niečo nie je v poriadku. Najčastejšie sa jednalo o to, že ich partner strážil, mal majetnicke sklony, snažil sa ich odrezat' od okolia, vyžadoval ich plnú pozornosť. Taktiež sa objavoval nesúhlas zo strany rodičov respondentov: „*Když to vidím teď zpětně, tak samozřejmě teď to vidím, že tam ty signály byly. Byl takovej ten majetnickej, jako: „kam bys chodila“, „se mnou je ti dobře“, „já tě mám rád“, „musíš se o mě postarat.*“ A takový ten majetnický způsob, kdy se mě snažil izolovat od toho okolí. To dokládal tím, že to je vlastně ta láska.“ U respondentiek sa objavovala aj kontrola: „*Ze začátku se mnou chodil i na záchod, abych mu někam neušla, že mě má tak strašně rád, že tam musí se mnou.*“ Uvedomenie prišlo až neskôr (je rozpracované nižšie v texte): „*Ale na začátku to člověk nepoznal, zvlášť když byl zamilovaný.*“

Dvaja respondenti uviedli, že násilie bolo vo vzťahu prítomné od začiatku, a obidvaja pociťovali **nestabilitu vzťahu**: „*Pořád vlastně v tom byla ta toxicita toho vztahu - že to byl roller coaster¹.*“ a „*Ty konflikty tam byly neustále, že to tam bylo, neustále to tam narůstalo. Bylo to nahoru dolů, nahoru dolů, nahoru dolů.*“ Pocity horskej dráhy spomínali v rozhovoroch aj ďalší respondenti, boli pre nich vyčerpávajúce a označili ich aj v dotazníku diferenciácie self vysokými hodnotami. Dve respondentky, ktoré majú násilný vzťah dlhšie za sebou, vyplňali dotazník diferenciácie self dvakrát (počas násilného vzťahu a v súčasnosti) a nastal u nich výrazný posun aj v tejto položke – zo skóre maximálne platí na vôbec neplatí. Nestabilita vzťahu súvisela aj s tým, že respondenti neboli schopní predvídať útoky. Uvádzali,

¹ Z anglického jazyka – horská dráha.

že vždy záležalo na náladе partnera, ktorá sa mohla zo dna na deň zmeniť a závisela aj od vonkajších okolností.

Vývoj násilia vo vzťahu

Prvé fyzické útoky sa v niektorých vzťahoch objavovali pri vystupňovaní žiarlivosti. Už pred ním sa objavovalo **žiarlivé správanie**, obviňovanie z nevery: „*On v noci většinou chodil a svítil na mě baterkou a budil mě ze spaní, prostě abych něco přiznala. A já: nemám co přiznat. A on: řekni mi, jestli někoho máš.*“ Stupňovanie bolo prítomné aj v podozrievavom správaní, ktoré prerástlo do izolácie: „*Začal všude vidět nějaké milence, ve skříni, pod postelí. Ve finále jsem chodila jenom do obchodu, s dětma do školy a do knihovny.*“ Žiarlivosť bola obracaná aj voči deťom. V týchto prípadoch bolo násilie páchané aj na nich: „*On útočil i na toho kluka staršího, toho malýho ne, jakože ten byl jeho, ten starší byl jako dědovo, protože on fakt k němu měl hezkej vztah k dědovi, jak na něj byl odmalička nafixovanej. A můj tatínek ho taky miloval, no, takže on na něj asi i žárlil.*“ U dvoch respondentiek súvisela žiarlivosť s prvým fyzickým útokom:

„*Já jsem přišla z toho obchodu a on mě právě rovnou zmlátil. A já nevěděla vůbec proč, a když jsem na něj furt ječela, jako co jsem udělala, a on: ty nevíš, co si udělala? Takže s kamarádem si to taky jako rozdáváš?*“

„*Protože kamarád furt že mě chce. Já jsem mu říkala, že ho nechci, ale pak mi dal pusu a já jsem ho nestačila odstrčit a přítel šel ze záchoda. Tak mi dal facku a začali jsme se hádat, a aujvajs. A začeli jsme po sobě házet všechno, co šlo. Pak jsem dostala jednu pěstí. To jsme se hádali asi 3 hodiny.*“

U jednej respondentky sa násilie objavilo až po narodení syna, kedy začala dostávať aj veľké epileptické záchvaty: „*Nebyl problém, prostě všechno se změnilo, až když se narodil syn, a já jsem s ním zůstala doma. Já jsem začala mít epileptický záchvaty, starala jsem se o malýho, v podstatě tím pádem jsme se i jako odcizili, že jsme se jakoby intimně nestýkali ... No, tak to bylo další. Tím, že jsem nechodila do práce, tak vlastně co se týče všech těch financí a toho všeho, to bylo na něm ... Takže tohleto si myslím, že byla taková kombinace ... spousta, do toho mé zdravotní problémy, který byly jako velký. To si myslím, že to by hnedka, jako aby to vůbec někdo ustál.*“ **Finančné problémy** zhoršili násilie aj u ďalších troch respondentiek. Narodenie prvého dieťaťa zhoršilo násilie aj u ďalšej respondentky, kde sa partner choval agresívne potom aj voči obidvom synom.

U respondentov **násilie postupne eskalovalo**, začínalo vždy verbálnymi urážkami, kritikou, výčitkami a prerástlo do fyzického násilia: „*Tak první útoky byly ze začátku verbální. A pak*

docházelo k tomu, že do mě strkal. Nechci říct, že mlátil, on to dělal tak chytře, aby to na mně nebylo vidět. Kousal mě.“ Zhoršovanie násilia bolo postupné, pomalé a nenápadné, ale intenzívne: „Já vím, že to zní blbě, ale on si na to člověk zvykne, protože on do vás ten někdo hustí od rána do večera, pořád ty samý slova, ne že jakoby člověk by to vypouštěl jedním uchem tam a druhým uchem tam, ale jakoby nějak si člověk na to jako zvykne a je to v takovém blbým slova smyslu, protože když vám to říká někdo pořád každý den tolikrát dokola, tak i když tomu nechcete věřit, tak do toho podvědomí se to prostě nějak dostane, nějak to funguje.“ Správanie partnera ich postupne zahlcovalo, až ich pohltilo: „On mi přerostl, já jsem to pak nazvala jak ten džin z láhve - až ho vypustíš, tak najednou už se neubráníš. Už přeroste, přebují to a už fakt se s tím pak nedá nic dělat.“

Stupňovanie bolo nie len vo forme útokov, ale aj v ich častosti a intenzite: „*Ono se to skracovalo, ty intervaly, že dřív to vydržel. Třeba, po druhý to bylo, nevím, až za 2 měsíce třeba. Že zase si našel nějakou záminku. No a pak už to bylo ke konci pomalu obden.*“ Zhoršovali sa aj verbálne útoky: „*Vlastně ono i to slovní se stupňovalo. Když to jakoby jako zesměšňování, ponižování, tak pak to byly takový věty, jako že třeba že mě umlátí, že mě vyhodí z okna a takový věci.*“ U jednej respondentky boli útoky vždy spojené s partnerovým dojazdom po užití pervitínu, vo frekvencii raz za pol roka – za rok : „*Právě to, jak říkaj, má to každá holka jinak. Jednou za půl roku, za rok, ale stálo to za to. On je prostě úplně normální, ale prostě jednou za čas má zkrat.*“

Alkohol súvisel s násilím, rovnako ako s jeho zhoršovaním v troch vzťahoch: „*Normálně jsme se bavili. Když pil, musela jsem s ním sedět na gauči nebo u stolu. Pouštěl muziku, bavili jsme se o různých věcech. Pak se to zvrhlo. Kdybych tam neseseděla, dostala bych hned. Někdy se opil do plných, a šel spát, ale musela jsem tam s ním sedět. Když nepil, tak se choval lhostejně, ale alespoň byl klid.*“ U jedného partnera respondentky bola prítomná závislosť na automatoch.

U respondenta bol vývoj rozdielny, násilie bolo hlavne emočné a prítomné od začiatku. K fyzickému násiliu dochádzalo, ale respondent uviedol, že to pre neho nebolo až tak zraňujúce. Zároveň viackrát uviedol, že násilie bolo recipročné, vo vzťahu bol prítomný boj o moc: „*Já jsem se zase dostal do nějaký nálady, že jsem byl jakoby povznesenej nad věc, možná mě jako i těšilo, nevím, jakou moc jsem v tu chvíli nad ní měl. Že prostě stačilo jí tohle říct a jak jí to ovlivnilo vnímání, nebo jak se cítila. A ona chtěla mít asi taky nějakou moc, ale nemohla ji mít, takže si to musela kompenzovat nějak tím násilím ... Prostě se na mě vrhla, když to tak řeknu. A museli ji vždycky odnést, nebo odtrhnout, nebo jsem se jí prostě jenom vysmál. Ale bylo to docela nepříjemný; mám ještě jízvu pod okem, když mě škrábla nechtem.*“

Posledné útoky v každom vzťahu súviseli s odchodom a s ukočením vzťahu: „*Gradovalo to tím, že jsme bydleli dál od města, po odjezdu posledního autobusu mě vyhodil z bytu, jdi si kam chceš. Kamarádka ve městě mi nechávala otevřený sklep s dekou, abych tam mohla přespat. 2-3x týdně jsem šlapala ke kamarádce do sklepa. To už se nedalo, to už bylo moc.*“ Štyri respondentky sa po poslednom útoku obrátili na pomoc polície. Trestné oznámenie podali tri respondentky.

Najhorší zážitek

Niektoré respondentky hodnotili psychické násilie ako najhoršie zo všetkého, čo sa stalo. Jednalo sa hlavne o manipuláciu a citové vydieranie. Respondentky uvádzali aj bezmoc, vyčerpanie. Nevedeli, ako situáciu zmeniť, čím viac sa snažili, tým to bolo horšie: „*Nevěděla jsem, jak to změnit k lepšímu, neviděla jsem řešení. Já se snažím víc, a čím víc se snažím, je to snad horší. Co s tím?*“ Pre ďalšiu respondentku bol najhorší zážitok fyzického a psychického násilia, kedy ju chcel manžel vyhodit' z okna: „*Pro mě nejhorší bylo to, jak mě střískal tak, že mě skopal úplně - jako do břicha, do nohou, po hlavě, prostě. To bylo, to jsem se nestačila bránit. I mě držel, jako otevřel okno – my jsme bydleli ve 2.patře - a normálně okno u koupelny otevřel a cpal mě ven, jakože mě vyhodí. A: radši ti budu nsoit kytíčky na hrob, než že by tě měl mít někdo jinej. A skoč, a skoč.*“ Podobný zážitok mala aj ďalšia respondentka: „*...a začal tam chodit s kuchyňským nožem a začal mi říkat, že jsem nemocná a že bych měla skočit z okna. A teď já jsem měla to mimino a furt mě tlačil směrem k balkónu.*“

Pre respondenta bolo najhoršie emočné násilie, ktoré bolo hlavným, ktoré sa vo vzťahu vyskytovalo a prelínalo sa celou jeho dĺžkou. Rovnako to bol nástroj, ako respondenta udržať vo vzťahu: „*Měla takový nůž na rozbalování krabic a prostě ho najednou vytáhla a v nějakem záchvatu toho napětí se řízla - asi víc než chtěla - do nohy. Má ještě pěknou jízvu. To bylo pro mě stresující. A i tehlecten akt potom používala jako záminku, abych se k ní vrátil.*“

Reakcie na násilie

Reakcie respondentov, rovnako ako aj ich partnerov na násilie boli rôzne. V začiatkoch sa objavovala **viera, že to partner myslí dobre**: „*Zpočátku jsem si myslela, že to dělá, aby mě chránil, že mě má rád. A časem vám to přišlo divné. Už to muselo být po několika letech, kdy už jsem toho měla dost.*“ Taktiež bola prítomná **viera v zlepšenie**: „*Člověk má tendenci, nebo alespoň já jsem si říkala, když to přestane nachvilku, tak člověk furt si říká: tak to bude dobrý, to už bude dobrý.*“ U respondentov tak dochádzalo k problému so správnym vyhodnotením nebezpečnosti situácie.

Jedna respondentka na prvý útok reagovala slovnou obranou a aj správaním, kedy chcela útok partnerovi vrátiť tým, že zvädzala iných mužov. Na nasledujúce útoky už nebola schopná reagovať. Ďalšie respondentky sa **zo začiatku snažili verbálne brániť**, neskôr toho už neboli schopné: „Ze začátku jsem se snažila mu nějak oponovat. Já ani nevím, kde se to zlomilo natolik, že jsem ... Já si pak jenom uvědomuju, že jsem se pak chovala už jinak než normálně. Já jsem to pak řešila vždycky tak, že jsem se úplně stáhla. Když na mě zvýšil hlas, tak jsem se stáhla a vůbec nic jsem neříkala, vůbec jsem to nekomentovala, byla jsem zticha.“ Ďalšia respondentka sa naopak začala **verbálne brániť až neskôr**. Na prvý útok nebola schopná reagovať, pretože bola vyčerpaná kvôli starostlivosti o umierajúceho otca, a až keď násilie vy eskalovalo, začala reagovať: „Jsem mu pak odštěkávala, jsem si pak říkala ... Možná jsem si za to mohla sama. To už jsem byla ... Ne že bych ho vyprovokovala, ale když na mě zaútočil, tak já jsem jako odštěkla vždycky. Místo abych jako poslušně jo, máš pravdu, tak já už jsem nechtěla být taková jako ovce, takže jsem začala vzdorovat, a on začal útočit o to víc. Ono to bylo takový, že fakt se to hrotilo.“

Násilie bolo pre respondentov šokom, objavovali sa **myšlienky na obranu**, ktoré ale respondentky neboli schopné nikdy uskutočniť: „To byl hrozný otrěs. Nejdřív takový: jako co se vlastně stalo? Jak to, že se nejsem schopná bránit vůbec? Jo, pak jsem si říkala: přistě mu teda taky nafackuju. Ale to fakt, on byl hrozně agresivní, tak jak byl nalitej. A to mě chytil třeba, normálně mi zkroutil ruku tak, že jsem se nemohla bránit.“ Potreba sa brániť sa stupňovala, myšlienky u respondentiek začali byť tiež extrémnejšie, ale ich skutočné reakcie pasívnejšie: „Ale taky jsem si někdy říkala, když na mě útočil, tak kolikrát jsem měla, že ho zabiju. Jsem si říkala, že to není normální, ať s tím přestane a že ho zabiju.“, v myšlienkach sa objavovali aj deti, potreba byť v poriadku a môcť sa o ne postarať: „Útočil na mě, strkal do mě a já jsem byla ráda, že jsem to ustála, že jsem nikde neupadla, protože jsem se vždycky bála, abych někde nespadla, abych si nic nezlomila, abych byla schopná se postarat o děti.“ Respondent vníma útoky zo strany partnerky zčasti tak, že ich vyprovokoval a zčasti, že to tak vnímala len ona. Partnerke útoky vracal, na konci raz aj fyzicky: „No ona mě mlátila jakoby pěstí, ale víš co, já to jako by nějak neberu, já jsem jí to potom vrátil. Ale to bylo, hm, jako by že jsem jí právě vyprovokoval k tomu, nebo ona to tak vnímala.“

Zhoršenie násillia vo vzťahu bolo pre respondentov paralyzujúce, strácali schopnosť sa sami rozhodovať, prestávali komunikovať s okolitým svetom, aj keď boli medzi ľuďmi, neschopnosť reagovať sa prejavovala aj na úrovni tela strnulosťou, suchom v ústach a bolesťami žalúdka: „Ale potom, když mě potřetí zbil, tak už pak se hádal svým způsobem sám

se sebou, pretože vždycky, když jsem si otevřela pus, tak jsem za to dostala, tak vždycky, když se chtěl hádat, já jsem najednou ztuhla a nedostala jsem ze sebe ani hlásku.“

Sprevádzali ho aj **pocity viny a hanby**: *„Celou dobu jsem si myslela, že za to můžu já.“* Hanba súvisela s neochotou zdieľať svoju skúsenosť, bola dôvodom, prečo respondentom trvalo dlho sa niekomu zdôveriť: *„Nechtělo se mi o tom povídat, i jsem se styděla za to. Jsem furt přemýšlela, jestli v tom nemám chybu já, že on by přece jenom tak z ničeho nic nevystartoval, a furt jsem nad tím přemýšlela.“* **Sebaobviňovanie** bolo výrazne prítomné u všetkých respondentov, pričom u niektorých je prítomné dodnes: *„I když já jsem si vždycky pak říkala, nemohla jsem ho něčím vyprovokovat, jestli jsem mu třeba blbě neodpověděla. To je takový to sebemrskáčství.“* U respondenta sa objavuje snaha o obecnější pohľad: *„Agrese je takový bludný kruh. Já to nevidím tak, že jeden by byl vyloženě oběť a jeden vyložene agresor. I když teď mi přijde, že se dostávám do takový mentality tý oběti spíš. Prostě se tak fakt jako cejtím, víš. Jakože, hm, i ten největší gauner se může cítit jakože on je ten, co mu všichni ubližují, nevím. Takhle to možná mám, ale možná to mám i vzhledem k tomu, že, hm, se obviňuji, že za to můžu já.“* Najviac sa prejavovalo u respondentov, ktorý zažili viaceré násilné vzťahy. Hovorili častejšie sebaobviňujúce vety a rozhovorom sa častejšie prelínali rôzne výčitky a pochybnosti o sebe samom: *„Schválně jsem to řekl tak, že to vypadalo, že prostě, nevím, aby žártila. Ne vyložene schválně, ale teď mi to tak přijde.“*

U respondentov sa objavoval **strach** z toho, či nastane znova nejaký ďalší útok, postupne začali byť vo vzťahu v neustálom napätí : *„Měla jsem ty pocity, vždycky když přišel domů, tak tam jsou takový ty standartní pocity jako: „Co zase bude? Co zase vymyslí, co jsem zase udělala blbě?“* Náhl'ad sa vytváral postupne, respondenti si situáciu najskôr **nechceli pripustiť**: *„Ono je to, jako když žiješ v režimu komunistickým. To je takový oblak, ale stejně bez tak ho musíš brát tak, jak je. Nebo alespoň v té době jsem si to tak myslel a ona taky.“* Respondenti sa zo začiatku nikomu nezdôverili, dokonca, keď boli priamo opýtaní na zranenie na tele, tak **zapierali**, pôvod zranení si rôzne vymýšľali. Veľmi častou reakciou bolo **popieranie, neprípúšťanie, bagatelizovanie, ospravedlňovanie partnera**: *„Já jsem fungovala jako normální člověk, ale vevnitř jsem byla úplně na kaši, ale navenek jsem se snažila působit, že to mám všechno na háku.“* Objavovala sa aj snaha o **normalizáciu**: *„Pak to nějak eskalovalo, kdy mě i mučil, kdy docházelo i k těm fyzickým atakům, ale furt to bylo, jakože v normě. Jakože. No, já jsem si říkala, že to je v normě. Bylo to strkání, modřiny.“* Respondenti sa snažili aj odosobniť, **disociovať od vlastných emócií**, vraveli si, že musia teraz vydržať, situáciu budú riešiť neskôr, v niektorých štádiách násilného vzťahu ani nevedeli, ako sa cítia: *„Jako ani já sama sebe nedokážu, jako v jakým jsem stavu*

psychickým.“ K disociácii došlo u štyroch respondentiek, a bola pravdepodobne prítomná aj mimo násilné útoky, možno aj z dôvodu, že respondentky napätie vo vzťahu pociťovali neustále, neboli schopné predvídať, kedy a či útok príde. U respondenta dochádzalo k snahe uniknúť pred emóciami pomocou návykových látok (hl. alkohol), a dochádzalo tiež k sebepoškodzovaniu. U jednej respondentky k nej dochádza aj dodnes, napriek tomu, že z násilného vzťahu je preč 7 rokov. Súvisí pravdepodobne so stále prítomným strachom, ktorý je u respondentky výrazne prítomný, napriek tomu, že si ho ona sama nepripúšťa. Taktiež súvisí so strachom a starosťami o malé deti, ktoré ťažko znášajú pobyt u otca : *„Kolikrát teď s nima mluvím jako sociální pracovník a ne jako maminka. Tak jim říkám: „Ale vy máte hoši práva, a když se vám to hoši nelíbí, tak si zajděte na OSPOD. Paní by vám měla říct, jaké máte práva. Měla by vás hájit.“* Tieto pocity súviseli aj s pocitom hanby: *„V tu chvíli jsem nechtěla jako si to přiznat, já jsem se za to styděla.“*

Dve respondentky chceli situáciu riešiť aj prostredníctvom odbornej pomoci, a vyhľadali manželskú poradňu: *„Byla jsem úplně vysílená, ale snažila jsem se to furt nějakým způsobem ustát, takže jsem mu řekla, že budeme muset jít prostě do manželský poradny.“* Partneri sa v poradni správali nevhodne, vulgárne nadávali poradcom, obviňovali partnerky, dokonca sa im vyhrážali aj smrťou pred poradcami. Zvyšné respondentky na druhej strane cítili výraznú **bezmoc**: *„Poslouchala jsem, jak jsem byla celý život zvyklá poslouchat. Poslouchala jsem, neměla jsem na výběr, nikdo to nevěděl.“* Jedna respondentka svoj stav popísala pomocou metafory: *„Tehdy mě to ubíjelo. Já jsem si připadala jako zraněný ptáček, fakt, úplně jako malej ptáček, kterej vypadne z hnízda, má poškozený obě nožičky a křídýlko k tomu a zobáček, nemůže ani jíst pořádně.“*

U respondentov sa objavovala aj **snaha porozumieť** celej situácii. Často si kladli otázku prečo sa ich partner tak správa, prečo to nechali zájsť tak ďaleko. Objavovala sa aj otázka, prečo stále cítia voči partnerovi nejaký záväzok alebo väzbu, napriek tomu, že im veľmi ublížil, a napriek tomu, že vzťah s ním už ukončili: *„Si říkám taky, že jak mi to může dělat takový problém, jakože i přes to všechno, co mi udělal, nebo jak se ke mně chová, tak jako proč? Proč k němu furt mám jakoby takovou nějakou vazbu, že, že ... Předtím, když jsem s někým chodila, tak vždycky prostě pro mě to bylo jednoduchý, že když mě ten kluk přestal bavit, tak prostě jsem neměla problém to během pár dnů utnout. S tímhleťm jsem nikdy neměla problém, tak nechápu, jako proč teďkon je to všechno? Já sama tomu nerozumím, jako že zrovna tenhleťen. Čím se mu to povedlo, že se to dostalo až takhle daleko, nebo že jsem si to prostě nechala všechno.“*

Postupne sa **menil vzťah k partnerovi**. Respondenti začali pociťovať k partnerom odpor, prestali si ich vážiť. Pre jednu respondentku bol zlomový moment, kedy sa chodila starať do nemocnice o chorého otca, ktorý zomieral na rakovinu, a partner reagoval slovami, načo za ním stále chodí, že už sa mu nedá pomôcť. *„To byla poslední kapka, kdy jsem ho začala fakt nenávidět.“* Respondent popísal svoj odpor pomocou metafor: *„Takže možná ten odpor byl i v tom vlastně, když si třeba ve vězení a máš tam plyšovýho medvídku a potom, když tě pustí z vězení tak máš odpor k tomu medvídku. Akože ti připomíná nějaký stav tvoji mysli, kterej si měl.“*

Partneri sa snažili o **uzmierenie** u troch respondentiek. Zahŕňalo to darčeky, ospravedlňovanie, odprosovanie: *„Pak najednou otočil a přinesl kytici a: hrozně mě to mrzí, já už to nikdy neudělám, já tě strašně miluju. Začal mi brečet, fakt, normálně na kolenou mě prosil, brečel. To bylo hrůza úplně. No to už fakt si ho opravdu jako nevážíš ani.“* U jednej respondentky k tomu však došlo až ku koncu vzťahu, kedy začala hovoriť o tom, že ho opustí. U ďalšej respondentky začalo dochádzať k ospravedlňovaniu po tom, čo ho opustila, ale bolo vždy spojené aj s jej urážaním: *„On do toho začal hrozný věci – taková ta fáze těch libánek, že kupoval kytky a omlouval se a házel si popel. „A vždyť víš, jaký jsem měl dětství. A já jsem nechtěl a já jsem to tak nemyslel.“ A tyhle kecy, jenže to už nevěděl, že já si ho nahrávám, protože v jedný větě řekl, že se mi omlouvá, a vzápětí, po čtvrt hodině, že já jsem magor.“*

U väčšiny respondentov však k ospravedlneniu po útokoch nedochádzalo, partneri nemali tendenciu sa udobrovať, snažiť sa čokoľvek napraviť. Väčšinou sa správali, ako by sa vôbec nič nestalo, prípadne tak, že vina je na strane respondentky: *„Vůbec ho netrápilo, že dělá něco, co nemá, a že by měl mít výčitky svědomí, to vůbec. Prostě pak se sebral, odešel si lehnout a ... Jemu to bylo jedno, on se ke mně choval jak ke kusu hadru, opravdu.“*

Udržiavanie

Respondentov vo vzťahu udržiavali jednak externé faktory, a to hlavne finančná závislosť. Svoju rolu hrala aj vyčerpanosť, strach, obavy z toho, ako by situáciu zvládli sami. Svoju rolu hrala aj zotrvačnosť, a vzájomná závislosť: *„My jsme si ze začátku byli hodně blízcí. Ještě jak se s těma rodičema přestal úplně stýkat, tak to jsem měla pocit že fakt jakože. No ale možná že i to vzniklo právě ta strašná fixace z jeho strany. V podstatě měl jenom mně a děti. A naše. Pořád říkal mým rodičům, jako že jsou rodiče, tak je to možný, že i tohleto, taková ta přehnaná závislost, aby nestratil ještě nás.“* A taktiež istota: *„Ale furt jsem jí bral jako takovou jistotu a mám pocit že i ona mě, že jsme byli furt na sebe jako nějaké pijavice, nebo*

něco. A pak jsme si vždycky psali a pak se k sobě vrátili, protože tam byla nějaká ta jistota. Jsme se mohli využívat navzájem.“

K zostávaniu vo vzťahu prispievala aj neistota sa rozhodnúť sám. Vo vzťahu zostávali dlhšie respondenti, ktorí sa cítili neisto zo samostatného rozhodovania. Títo boli taktiež aj po ukončení vzťahu menej schopní nastaviť napr. podmienky styku s deťmi, vlastné hranice. Medzi respondentami sa objavoval aj záchranný motív voči partnerovi, vlastná dôležitosť: *„Já jsem si v tu dobu možná připadala tak jako důležité, že jsem tady pro něj, že on chudák nikoho nemá, tím vlastně ten náš vztah taky začal, když jsem ho zachraňovala od té kámošky.*“

Uvedomenie a rozhodovanie ukončiť vzťah

Prvé zvažovanie o tom, či to, čo sa deje, je v poriadku, prichádzalo s nejakým **zrkadlením z vonku** – od kolegov, rodiny, kamarátov. Niektoré respondentky však boli zahltené inými starosťami (chorý rodič, rizikové tehotenstvo, malé deti) a nemali tak čas ani kapacitu zamýšľať sa a riešiť svoju vzťahovú situáciu: *„A všichni v tý bance, kolegové a kolegyně, mi říkali: Jak si tohle můžeš nechat líbit? No, ja s ním mám děti ... A už jsem jako začala přemýšlet, jestli tohle je v pořádku, no ale tím, jak ten taťka byl nemocnej, tak my jsme se s bráchou snažili pořád hledat nějaké informace a pořád jsem se upínala na to, že mu musíme pomoci. A tohle mi unikalo.*“

Rozhodovanie odísť zo vzťahu sprevádzalo veľa **pochybností**, finančné **obavy**, **nedôvera** vo vlastné schopnosti: *„Jsem měla pořád takovou tendenci, prostě. To je u ženských normální: sama to nezvládnou s těma dětma, neuživím nás, jako co budu dělat, kam pudu, kde budu, nepřežiju to. A musím ty děti nějak ochraňovat. A prostě taky je to jejich táta, má na ně nárok asi. Jo a furt takový myšlenky.*“ Respondenti často, hlavne zo začiatku rozhodovania, vnímali nedostatok sociálnej opory, buď z dôvodu izolácie, alebo z neochoty či nemožnosti respondentov podporiť (najbližší v zahraničí, vlastné starosti a trápenia). Nakoniec však u všetkých respondentov rozhodnutie zo vzťahu odísť bolo **podporené niekým z vonku**, v dvoch prípadoch sa jednalo o psychológa, u respondenta spolužiaci z vysokej školy, u jednej respondentky to boli pracovníce azylového domu, ďalej lekárka, u viacerých zohrali svoju rolu rodinní príslušníci a ich deti – či už kvôli zlému vzoru alebo preto, že partner ubližoval aj im.

Neistota a ambivalencia pri rozhodovaní bola súčasťou po celý čas rozhodovania: *„Bylo mi to líto, že to nevyšlo. Takový pocit zmaru: je mi 35 a nic jsem v životě nedokázala, kromě porodu 2 dcer. Už jsem byla tak rozložená: to nejde, to bych se zbláznila, nechtělo se mi na jednu*

stranu, budoucnost neistá, ale musím to udělat, kvůli dětem, takhle na to nemůžou koukat, už jsou veliký, tehdy jim bylo 6 a 13 let.“

Zhoršovanie násilia tiež pomohlo dospieť k rozhodnutiu a odhodlaniu odísť: *„Takže já jsem nevěděla vůbec, já jsem si říkala: tohle nemá řešení, fakt. Takže vždycky jsem to tak jako potlačila, no a pak jak začal mlátit, tak to jsem si říkala, že to opravdu ne, že to radši chcípne někde ve stoce, než abych se tady nechala zabít. To potom, najednou už ti je to všechno jedno, jenom chceš z toho nepříjemného prostředí jako zmizet.*“

Ukončovanie vzťahu bolo spojené u polovice respondentov aj s **návratmi**. Tie boli vždy sprevádzané s očakávaním, že sa situácia zlepší a partner sa bude správať inak. Násilie po návrate sa však vždy zhoršilo, návrat bol spojený so sebeobviňovaním a výčitkami.

Rozhodnutie ukončiť vzťah a odísť sprevádzali aj pocity **odhodlania, pozitívne myslenie a plánovanie**: *„Říkala jsem si, nějak to zvládnou, s těma dětma. Myslela jsem, žeby jsme mohli být u kamarádky, nastoupím do práce, něco by se vymyslelo, děti ve škole, školce, nějak to půjde, ale bohužel skutečnost byla jiná.*“

Problém zo vzťahu odísť hodnotili respondenti aj obecné, podľa nich sú hlavnými dôvodmi zamilovanosť, finančné problémy, chýbajúca podpora zo strany rodiny, pripútanosť: *„Protože stačí, aby se jeden odpoutal a pak už se může odpoutat i ten druhý. Právě problém byl, že jsme se ani jeden nedokázali odpoutat.*“

Respondenti sa zo strany partnerov stretávali pri ukončovaní a po ukončení vzťahu s nepochopením, obviňovaním z nevery, neprijímaním rozchodu. U viacerých došlo aj prvýkrát k ospravedlňovaniu, noseniu darčiekov, prehováraníu k návratu. Respondent sa snažil ukončiť vzťah cez partnerku, aby sa od neho odpútala. Nakoniec pomohol oddelene strávený čas: *„Mám ji rád a viděl jsem, že se mnou to bude takhle furt dokola, tak jsem zkoušel všechny možné věci, aby se ode mně odpoutala, takže jsem jí i jakoby ubližoval s tím záměrem; jsem jí třeba říkal ošklivé věci, aby mě začala nenávidět ještě víc, ale on ten arousal je obojakej, se dá říct. I ta nenávisť je v zásadě nějaký pouto.*“ Častou reakciou bolo sľubovanie zmeny, nápravy: *„...že se změní, že už má vybavenou práci. A že mi dokáže, že se změnil. Že měl teďkon dost času přemýšlet, že se změní, že on to dokáže.*“

Pocity po odchode a ukončení vzťahu

Respondenti po ukončení vzťahu pociťovali úľavu : *„Hroznou úlevu no, to je pravda. Tím že jsem s ním nebyla v bytě a že jsem bez něj, že se nemusím bát.*“ Na druhej strane aj veľké zúfalstvo a zlosť: *„Zoufale. My jsme si ani nevzali věci pořádně. My jsme měli tašku věcí na dovolenou s sebou. A tam jsem přijela a chtěla jsem si něco odvézt. A normálně on mi sebral i*

spodní prádlo. Prostě žádný věci. Ted' jsem chtěla něco si ještě vzít, pro děti aspoň nějaké hračky, nic prostě. Pak jak jsme tam nemohli, jsem byla tak naštvaná, že jsem mu tam zalepila sirku do zámku.“ Respondentky kratšie po odchode zo vzťahu prežívajú stále ambivalentné pocity: „Jsem měla strašně smíšený pocity. Na jednu stranu jsem měla radost, a na druhou jsem přemýšlela, že za ním pudu.“ Respondent sa dokonca zdôveril s tým, že mu násilný vzťah chýba: „Jakože mi chybí prostě, takový to, taková ta bolest, co mi ten vztah způsoboval. Že to prostě bylo něco, co jsem si prostě asi oblíbil časem, že se mi prostě líbilo i trpět. I díky tomu jsme se mohli pak hádat, nebo debatovat víc, když jeden z nás trpěl. Trochu mi to chybí. Ale zase je to jenom patologické chybění nějakého pocitu.“

Násilie po ukončení vzťahu a proxy stalking

K zisťovaniu informácií medzi ďalšími osobami ešte pred ukončením vzťahu došlo u polovice respondentiek. Informácie ich partneri zisťovali na pracovisku, medzi známymi, rodinou ale aj u lekárov. Okolie v týchto prípadoch niekedy môže zasiahnuť nevhodne: „Jenže jsem přijela domů ... On právě jak furt chodil do práce se ještě vyptávat, jestli třeba něco nevědí. No tak někdo si tam z něj udělal srandu, no takže jsem přijela, a to bylo hned.“

Ublížovanie zo strany partnerov aj po ukončení vzťahu malo rôzne podoby, dochádzalo k nemu u polovice respondentov. Jednalo sa o ničenie vecí respondentov, dve respondentky spomenuli, že nemajú nijaké fotky, za ktorými im je zvlášť ľúto. Ďalšie formy boli nepustenie do obydlija, ohováranie a urážanie medzi spoločnými známymi a blízkymi. K po-vzťahovému násiliu dochádzalo aj na pracovisku, vo forme ohovárania pred vedúcimi, posielanie anonymov, posielanie novej priateľky na pracovisko, aby tam respondentku nahlas obviňovala.

Telefonáty a kontrola boli často prítomné, jednej respondentke počas nášho rozhovoru volal bývalý partner trikrát. Dochádzalo aj k prenasledovaniu, partneri chodili za respondentkami a prehovárali ich k návratu: „On třeba furt dokola volal, furt volal. Šli jsme na pískoviště, on šel za mnou na pískoviště, jo, prostě úplně až takhle, že fakt to bylo na hraně.“

Správanie zo strany partnerov sa zhoršovalo po podaní tretného oznámenia.

Jedna respondentka ho prežíva aktuálne teraz, je od partnera oddelená 3 mesiace a po celý čas zažíva z jeho strany ubližovanie. Jeho správanie sa mierne upokojilo, ale respondentka musí zdvíhať telefóny, hlásiť sa, podávať informácie kde je a čo robila so synom: „Pak se to teda jakože trochu uklidnilo, ale bylo to o tom, že já jsem mu musela zvedat telefony, já jsem s ním musela mluvit, protože on se furt ptá, jakože kde jsme, co děláme.“

Takéto správanie však môže byť úskalím, pretože respondenti pociťujú, že čím viac ustúpia, tým viac potom partner posúva hranice. Respondentky sú však nútené kvôli deťom sa s bývalým partnerom nie len stretávať, ale aj sa s ním dohodnúť : *„Prostě čím víc se snažím vyjít vstříc, tím víc mám pocit, že se to otáčí proti mně.“* Ublížovanie cez deti je častým prostriedkom, ktorý bývalý partner využíva voči svojej bývalej partnerke: *„Protože když zjistil, že co se týká jeho osoby, já už jakoby nereaguju, tak věděl, že jedinej způsob, jak já jsem zranitelná, jako hodně hodně zranitelná, v podstatě nejvíc, tak je syn.“* Respondentky sú konfrontované urážkami pred súdom a čelia žalobám zo strany bývalého partnera: *„On na mě neustále podává žaloby, pořád od soudního řízení a ty děti jsou pořád mezi náma.“*

Sekundárna viktimizácia

Respondenti sa potýkali aj so sekundárnou viktimizáciou. Dochádzalo k nej zo strany polície: *„No a tam vlastně prošel ten chlap, ten policista, a říkal jako jestli s ním mám děti a: „To chcete aby byl táta zavřenej?““*

Taktiež zo strany pomáhajúcich profesií a lekárov, kedy dochádzalo k púšťaniu informácií a nechráneniu obete, taktiež k zlým radám, ktoré mali za následok pokračovanie a zhoršenie násilia: *„(psycholožka:) Já bych Vám doporučila, aby jste to ještě naposled zkusila. Máte ten nověj byt, prostě to tam zkuste a uvidíte.“* Takže já jsem se tam zase slavnostně přestěhovala, s těma dětma a věcma a ty útoky začaly nanovo a byly ještě drastičtější. Házel po mně klíče a prostě něco strašnýho. Byl zlej hlavně na toho staršího syna a mladšího mi shodil z postele a já jsem volala tý psycholožce a řekla jsem, že odcházím. No a ona ... Já nevím, co to bylo za blbýho psychologa. Já jsem měla jasný signály, že jsem oběť domácího násilí, a ona mě poslala zpátky. No a já jsem jí řekla, že odcházím, a ona mi řekla, že by bylo dobrý, kdybych to telefonicky oznámila partnerovi. “

Dochádzalo aj k podávaniu neúplných informácií zo strany polície, a to pri podaní trestného oznámenia: *„Já jsem vůbec nevěděla, co bude následovat. Vůbec mě neupozornili na to, jaký kolečko se rozjede. Něco jsem nahlásila. Já jsem to nahlásila v tom smyslu, že já jsem neměla jako potřebu se mu nějak jako pomstít nebo něco, já jsem prostě chtěla, abych byla v bezpečí, aby jsme měli klid.“*, prípadne dostávanie rôznych informácií od rôznych zdrojov (polícia, súdna psycholožka). Toto správanie nakoniec viedlo k výraznému sklamaniu a strate dôvery vo viaceré zložky zo strany respondentiek, a to hlavne v políciu, súdy a OSPOD, kde sa respondentka stretla s obviňujúcou reakciou: *„A ona, že na dítě má právo každý z rodičů a vy mu nemůžete bránit být s dítětem a vy jste ta, která má dítě s takovým člověkem. To mi řekla. Vy jste za to zodpovědná. A já jí říkám, no já vím, že jsem za to zodpovědná, že jsem tu chybu*

udělala, ale chci to nějakým způsobem vyřešit, ale já se o ty syny bojím. Vždyť já ho kojím a on mi ho třeba nevrátí.“ Dochádzalo aj k chybám v postupe: „ (policista:) „No, tak se sbalte a jděte.“ Ale nepoučili mě, že můžu podat trestní oznámení a hlavně - jeho měli vykázat, ne mě.“ Respondentky ani nedostali informácie o tom, kam sa obrátiť o pomoc alebo o radu. Taktiež sa stávalo, že respondentky boli odradzované od nahlásenia násilného správania partnera priamo políciou, dostávali mylné informácie, že v takom prípade prídu o deti. Pociťovali veľké nepochopenie zo strany inštitúcií a postrádali snahu im v ich situácii pomôcť: „Ty soudy, ty instituce, neustále jako mě oběť, neustále mě nutěj, ať se stýkám s agresorem, abych jako zapomněla, že tady máte děti a jste rodiče a musíte se domluvit. „A to jsou vaše děti a domluvte se.“ Ale že by někdo se mnou pracoval jako s obětí domácího násilí, to jsem nezažila.“ a prejavenie záujmu: „Co jsem vypožoroval, je, že ty odborníci právě často nejsou úplně otevření a mají málo času.“

Zdôverenie sa

Respondentom trvalo dlhší čas, než sa odhodlali zdôveriť niekomu ďalšiemu s tým, čo prežívajú. Predchádzalo mu aj samotné uvedomenie u respondentov, že to, čo sa vo vzťahu deje, je partnerské násilie: „Já jsem dlouho nikomu ani nic neřekla, já jsem ani sama dlouho nějak nedokázala, já jsem ani nevěděla co se děje nebo ... Jako by sama jsem nepoznala. Jako já jsem věděla, že to není normální, ale jako když by mi někdo řekl domácí násilí nebo něco, tak jako to bych koukala jak tele.“ Najčastejšie ich od toho odradzovali pocity hanby, ako bolo spomenuté už vyššie, napriek uvedomovaniu, že chyba nie je na ich strane: „Já jsem to vlastně neřekla nikomu, já jsem se za to styděla ... I když to je taky směšný, protože já za to nemohla, ale ty pocity. Styděla jsem se já.“

Predchádzalo mu vždy zapieranie, a občas aj klamanie o tom, žeby sa vo vzťahu dialo niečo zlé. Respondentky odradzovala aj obava, že by im nikto neuveril: „Já jsem si ho nahrála, protože jsem měla pocit, že mi nikdo neuvěří. Já jsem měla pocit, že mi fakt nikto nevěří, protože on když se mnou šel k doktorovi třeba, tak navenek působil jako mistr světa, jak mě má rád. A před svojí rodinou se prezentoval, jak mě má rád.“

Osoby, ktorým sa respondenti zdôverili, boli rôzne, v niektorých prípadoch sa jednalo odborníkov, v iných o kamarátov a blízkych ľudí. Respondentkám k otvoreniu sa pomáhal aj fakt, že v tom nie sú samy: „Já jsem zjistila, že v tom nejsem sama. Takže prostě nejsem sama a bavím se s nima o tom. Mi to přijde takový ... Jak to mám říct. Ne že to vyprávím úplně každému, ale ... Ale prostě už to dokážu říct.“

Dopady

Dopady, s ktorými sa respondenti museli potýkať, boli mnohé. Niektoré z nich **trvali počas násilného vzťahu**, a po odchode z neho postupne odozneli, prípadne odoznievajú. Jednalo sa o **nespavosť**, ktorú respondenti vedeli pripísať vzťahu: „*Už pak to fakt bylo jako takový krutý, to jsem se fakt bála i třeba večer usnout, aby mi něco neudělal.*“, ale v niektorých prípadoch im súvislosť nenapadla: „*Když jsem věděla, že je doma, tak já jsem se tam v podstatě každý den budila a fakt jsem nevěděla, proč se budím. Nebo já jsem si myslela, že mám problémy se spaním. Já jsem si to nedávala do souvislosti s tím.*“ Násilný vzťah sa prejavil aj v udržiavaní názorov a koníčkov. Viaceré respondentky si **vlastné názory neudržali**, pretože partner o ne nejavil záujem, jediný správny názor bol ten jeho. Na koničky väčšinou nemali čas, a ani energiu. Väčšinou sa respondentom vo vzťahu nedarilo udržiavať ani svoje záujmy. Bolo to kvôli zaneprázdneniu inými povinnosťami, ale aj izolácii.

U jednej respondentky sa dokonca objavila fóbia z tmavých stiesnených priestorov (tunely, výťah). Respondenti taktiež popisovali únavu a vyčerpanosť, až neboli schopní robiť ani bežné každodenné veci, ako napr. umyť riady.

Respondenti taktiež prežívali aj **neschopnosť sa rozhodovať**: „*Pak už se člověk dostává do takovýho jako zvláštního rozpoložení, že si přestává věřit. Pak si připadá úplně jako neschopnej, že já už jsem pak byla v takovém stavu ty poslední měsíce, že jsem pak nebyla schopná, jako vlastně nerozhodná. A nebyla jsem schopná, ani třeba když jsem šla do krámu, jako by nějak co chci. Nebo cokoliv, co si člověk měl vyřešit v soukromém životě, jsem s tím měla problém.*“

Niektoré z dopadov u respondentov pretrvávajú **dlhodobo**. Zatiaľ pretrvávajú intenzívne reakcie na manipulatívne správanie a hlavne na nátlak: „*Tyhle reakce mám do teďka. Jako když přijde jakékoli nátlak nebo tlak, jakýkoliv, tak cítím, že mi to hrozně vadí, že je to hrozně nepříjemný.*“

U respondentiek sa objavuje aj obava o svoje deti, hlavne v zmysle negatívneho mužského vzoru: „*Z toho já mam jako hrůzu do teďka, že bude agresivní, když se přiznám. Protože on takovej je, že jo, jako ten jeho táta.*“

Prežitie domáceho násillia sa výrazne prejavilo na **sebavedomí** respondentov: „*.....strašně snížený sebevědomí. Ale strašně jako. Já jsem si připadala úplně jako nejošklivější, bála jsem se pak vzít na sebe kratší sukni, že asi v tom vypadám hrozně, a já nevím co všechno. A nevím, někdy jako něco, flirtovat nebo něco takovýho, to jsem měla strach, jako co se bude dít.*“

Jedna respondentka si tento dopad všimla na svojom postoji tela: „*Myslím, že to má vliv na postoj toho člověka. Já jsem dřív chodila hodně rovně a měla jsem nějakým způsobem*

sebevědomí a podle, jak se mi neustále děje, tak já se hrbím. To vím a já si to uvědomuju, že to je tím, že mám na sobě takovejhle kámen a nevidím v tom žádný řešení. Nevím, jak se toho kamene můžu zákonně zbavit. Já se ho nemůžu zbavit.“ U jedné respondentky sa veľmi prehĺbili pocity menejcennosti a sebeobviňovania: *„Rodiče mi to v dětství říkali, že nic nedokážu, že jsem k ničemu, tak mě tohle utvrdilo. Celou dobu jsem si myslela, že za to můžu já.“* U tejto respondentky, ktorá prežila dva násilné vzťahy, je taktiež prítomná ruminácia, veľké pocity viny, hanby, sebaurážanie, a to aj po ukončení vzťahu pred 6 rokmi: *„Do dneška jsem se s tím nesmířila – pořád to bolí. Přemýšlím, jestli se něco nedalo udělat jinak, aby to takhle nedopadlo. Smířená s tím nejsem. Budu o tom přemýšlet několik dní, celý zase od začátku do konce.“*

Respondentky popisovali, že im i dnes prebehne hlavou to, že ten človek je otcom ich detí, a tento fakt sprevádzajú **pocity viny**: *„Jenom mi tak jako problesklo hlavou: tak s tímhle chlapem máš ty děti? Jak si s ním mohla žít?“* Výrazným dopadom je neustále pretrvávajúci **strach**: *„Můj názor je, že nemůžu do dneška do toho města – buď on sám by mě potkal, nebo někdo z jeho známých, a myslím si, že by mi nedal pokoj. Do dneška že by mi všechno vyčítal od začátku až do konce, i za těch dvanáct let, co jsem tam nebyla. Bojím se do dneška, aby mi nedělal ostudu, aby mě nezbil.“*, napriek tomu, že bývalý partner respondentku nikdy nijako po ukončení vzťahu nekontaktoval. Ďalšia respondentka má spísanú záveť, odosobnene sa rozpráva so svojimi deťmi technickým jazykom, snaží sa podať situáciu odľahčene a s humorom, ale obava, že jej bývalý partner ublíži, je výrazne prítomná: *„Když mě někdo bude chtít zabít, tak mě zabije, já mu v tom nezabráním. Přece já v sobě ten strach nebudu živit, tak si užívám každý den a je mi dobře. Já jsem si to vyřešila, já mám napsanou závěť, já přece vím, že existuje nějaká konečnost a že tady nebudeme na věky věků. A kdyby se to stalo, tak jsem udělala kroky k tomu, aby to na kluky mělo co nejmenší dopad. Takže pokud, tak si říkám, ať si hlavně najme někoho, kdo to umí dobře, na jednu ránu - ať moc netrpím.“*

U všetkých respondentov sa prejavili rôzne **somatické dopady**. Jednalo sa o rôzne jazvy po tele, zlomené rebrá a končatiny. U respondentov sa objavili aj nepriame psychosomatické dopady, ktoré u nich pretrvávajú aj aktuálne, ako karpálne tunely, problémy s tráviacou a pohlavnou sústavou. Partnerské násilie malo **dopady aj na okolie** respondentov, a to hlavne na ich deti. Tie sa začínali správať agresívne voči matke, zároveň majú strach z otca, väčšinou sú opatrné a skúmajú, akú má náladu, prípadne u nich dochádza k vývojovému regresu po návrate od otca: *„Když byl se mnou doma, začal pomalinku mluvit: máma, táta, žejo, všechno v pohodě. Ale ono se mu to zastavilo a on úplně přestal mluvit. Nebyla jsem schopna ho donutit přestat mít pleny.“* V prípade jednej respondentky bol partner agresívny aj na jej

matku. Pociťované dopady boli aj **ekonomické** a **sociálne**. Jedná sa hlavne o výdaje kvôli súdom ohľadom starostlivosti o deti, a stratu kamarátov, buď kvôli škodeniu a ohováraniu zo strany partnera, alebo sami vzdali snahu pomôcť: „*Pokud Vám někdo říká: „Tak s tím něco udělej“ nabízí Vám řešení, a vy to neakceptujete, tak to člověka unaví. Všichni mají rádi usměvavý, milý, bezproblémový lidi a nemají rádi tyhlety plačky.*“, v prípade respondenta súvisela strata sociálneho okolia s vlastným upnutím sa na partnerku a dobrovoľným zanechaním koníčkov. U respondenta sa taktiež objavilo zneužívanie návykových látok (alkohol, marihuana, pervitín) a sebapoškodzovanie: „*Jsem se řezal, a tak. Prostě takový sebedestruktivní, víš, jakože, sebedestruktivní chování, kterým se snažím manifestovat to, že cítím nějakou negativní emoci. Protože nestačí jenom cítit nějakou emoci, ale já musím všem ukázat, že jí cejtím.*“

Medzi dopadmi partnerského násillia sa objavil aj **negatívny postoj k mužom**. Respondentky to však hodnotili ako prínos, niečo, čo ich partnerské násillie naučilo: „*Nemůže člověk mužům věřit - nejlepší člověk je sám sobě.*“

Prežitie partnerského násillia bolo pre respondentov niečo, na čo už **nikdy nezabudnú**: „*Fakt je, že to je hodně dlouho, ale běží mi to hlavou pořád. To bylo takový, no, hnusný, že seš prostě s člověkem, kterýho sis brala z lásky, a najednou se to zvrtně v takovou až skoro nenávisť.*“

Oporné faktory

Faktorov, ktoré respondentom pomáhali zvládnuť násillný vzťah, nebolo mnoho. Jednalo sa väčšinou o nejaký koníček, záľubu. Jedna respondentka napríklad plietla svetre a robila módné prehliadky. Ďalšia respondentka uviedla, že sa chodila prechádzať do lesa, pretože nechcela byť doma s partnerom. Získala tak pokoj a **čas na premýšľanie** o svojej situácii. „*Já jsem vstávala brzo, rychle jsem uvařila ty 3 jídla, co po mně chtěl, a šla jsem prostě na celý den do lesa, hlavně abych měla prostě klid. Jsem si tam prostě sedla a byl klid. No a tam jsem právě furt přemýšlela, jak to mám vyřešit, na koho se mám obrátit, kdo mi pomůže.*“ Čas na premýšľanie pomohol aj ďalšej respondentke, u nej bol spojený s výletom do Francúzska.

Aktuálne respondentom pomáha hudba, možnosť dať si slúchadlá na uši a vypnúť sa od okolitého sveta: „*Mně strašně pomáhá, když si můžu vzít sluchádka na uši a vůbec nevnímat, co se děje okolo.*“ Respondent spomínal aj hranie šachu, analyzovanie hry, čo mu pomáhalo unikáť od reality. Únik hľadal aj pomocou alkoholu, postupne sa však dostal aj k meditácii a sústredeniu na prítomný okamih. Tiež boli spomínané **knihy**, a to v zmysle oddychu, ale aj informácií – jedna respondentka začala čítať knihy s príbehmi o partnerskom násillí už na

začiatku vzťahu, ďalšia až po ukončení, obidvom však toto čítanie pomohlo. V dvoch prípadoch respondentom pomohlo vypísať sa, respondent si písal denník: „*Některé věci se mi tam trošku tím ujasnily. Jak jsem si je zapsal, tak jsem je vlastně dostal z hlavy pryč a nemusel o nich přemýšlet. To byla taková moje katarze, abych se tím nemusel zabývat, tak jsem si to psal.*“, a jedna respondentka poslala násilnému partnerovi do väzenia 40 stranový list so všetkým, čo mu nedokázala povedať osobne, po ktorom sa jej veľmi uľavilo.

V niektorých prípadoch pomohla rodina, kamaráti, v prípade jednej respondentky jej terajší manžel. Pomoc bola jednak v zrkadlení, že to, čo sa deje, nie je správne, v podpore, a taktiež v materiálnej pomoci, hlavne pomoc s bývaním. Jedna respondentka chodila na konzultácie k známym odborníkom, zisťovala informácie o správaní svojho partnera, o postupe pri riešení, taktiež kvôli regresu detí. Odborná pomoc bola rôzne ponúknutá a zvažovaná u všetkých respondentov. Do terapie pravidelne chodí iba jedna respondentka: „*Od minulého roku a začíná to teď přinášet ovoce. Abych se nedala, byla víc asertivní. Vždycky to nejde, ale snažím se. Mám věci, přes které se nedostanu, ale snažím se.*“ Viacerým respondentom však nepomáha o situácii hovoriť: „*Můžu jí to říct, co se děje, ale že bych se cejtila po tom rozhovoru líp, to ne.*“

Veľmi dôležité sú pre respondentky deti, uvádzali, že ich najviac držia všeto zvládnuť, pretože vedia, že ich deti potrebujú. U respondentov sa objavili aj plány do budúcnosti, napr. začať cvičiť, dokončiť si vzdelanie.

Čo by pomohlo – ako pracovať s obeťou partnerského násillia

Respondenti sa zhodli na tom, že by im pomohlo **viac informácií**. Sami cítili, že to, čo prežívajú, nie je v poriadku, ale nevedeli si to pomenovať, zorientovať sa v tom. Tým pádom im aj dlhšie trvalo sa jednak niekomu zdôveriť, a taktiež začať situáciu riešiť. Informácie by mohli byť prostredníctvom kníh, vzdelávacích seminárov. Celkovo respondenti hodnotili, že o partnerskom násillí je stále málo informácií v spoločnosti, sami väčšinou nevedeli, na koho sa majú obrátiť. Nevedeli, že existujú nejaké pomáhajúce organizácie a do toho dostávali nesúrodé informácie od inštitúcií (polícia, súdy, OSPOD). Jedna respondentka upozorňovala na dôležitosť zdôverenia sa o partnerskom násillí aj v súvislosti s uverením zo strany okolia: „*Pak mi to právě nevěřili, to bolo o to horší. Proto to říkám dneska. Každý by to měl říct rovnou, a ne si to nechávat pro sebe, že pak už to není věrohodný. Ale mě to fakticky ani nenapadlo to někomu říct. Ani to nebylo nic, čím by se člověk mohl chlubit.*“

Výrazná zhoda panovala aj v **spôsobe podávania informácií** obeti partnerského násillia. Respondentka veľmi negatívne hodnotila postup z viacerých organizácií, kde jej okamžite

predostierali jediný správny postup a nútili ju vzťah ukončiť. Respondentka na to reagovala obhajobou svojho partnera, vlastného zotrvávania vo vzťahu, aj keď nesúhlasila s jeho správaním: „*Já říkám: no a já se s ním rozvedu a finančně a ekonomicky na tom budu velmi špatně. A oni: „A to chcete, aby se ty kluci chovali jako Váš manžel?“ No, dávali mi tam docela kapky, jako. Ale ona to byla realita, ale já jsem zrovna nebyla nastavená na to, to takhle přijmout.*“ Jeden zo spôsobov, ktorý respondenti navrhvali ako prijateľný pre obeť, je uvádzať **prevalencie**: „*Když ti řeknou potom třeba, že má s tím taky nějakou zkušenost, nebo je těch ženskej spoustu. Když si uvědomíš, že nejseš sama, jako koho se to týká, tak to taky zvedne trošku, nebo nastíní to trošku.*“ a **příklady**: „*Jestli mají možnost někam jít, tak pak by to chtělo jako nesnažit se jim pomáhat za každou cenu, nebo jim vnucovat, co mají dělat, protože oni to stejně neudělají. Ale spíš jim jako říkat ty příklady, jak to probíhá, aby byly připravený na to, co může následovat. Nebo dát jim nějaké rady, jak postupovat, protože to já jsem taky nevěděla. Já jsem byla opravdu úplně, jak ti to říkám; on byl vždycky přede mnou, o několik kroků přede mnou.*“

Jedna respondentka, ktorá po svojej skúsenosti začala študovať aj sociálne-právnu školu, navrhuje rôzne zmeny v zákonoch, postupe súdov a OSPODu, upozorňuje hlavne na názor a postoj dieťaťa. Vyzdvihuje aj dôležitosť **ospravedlnenia**: „*I lékař, když udělá pochybení, stačí, když se omluví. Nějaký zadostiučinení. Nejde o peníze, nejde o nic, ale pro tu oběť je strašně důležitý, aby ten útočník řekl ano, já jsem udělal chybu. A to je kámen úrazu u toho soudu, že tohle tam prostě nezaznívá, ani v těch rozsudkách. Takže násilníci domácí dostávají podmíněný tresty a jsou vysmátý jako lečo, tím pádem si najdou další oběť a jedou v těch samých kolejích.*“

Práca s obeťami partnerského násillia je nesmierna dôležitá. Obete by sa nemali tlačit' do nijakých rozhodnutí, nemal by na nich byť vyvíjaný nátlak, nemali by sa prehlbovať ich pocity viny. Jedna respondentka sa k tomu vyjadrila: „*Ta práce s obětí je proto tak důležitá, protože všechno, co jí řeknete, tam zůstává, vlastně na celý život.*“

Vnímanie vzťahov dnes

Postoj k vzťahom sa u respondentov líšil. Jedna respondentka je už 20 rokov šťastne vydatá. Po ukončení násilného vzťahu však žiadny ďalší vzťah nechcela. Respondentky kratšie po ukončení vzťahu si nevedia ani predstaviť, aby sa ich niekto dotkol, napriek tomu, že okolie ich k ďalšiemu vzťahu povzbudzuje. Pri predstave, že by jej niekto hovoril, čo má robiť, pociťuje dokonca jedna respondentka strach: „*Když si představím, že mi zase někdo bude říkat, že třeba být v dobrým, jakože kde co mám dělat, jak co mám dělat, nebo že budu mít s*

někým dohromady zase peníze a ... Já vím, že normální lidi se neklepou, ale zase v uvozovkách se klepat, že bude nějaký problém, že mi bude někdo něco vyčítat, tak si to neumím představit.“ Jedna respondentka by dokonca partnerský vzťah vnímala ako krok naspäť, keď už je schopná fungovať sama. Respondentka, ktorá prežila dva násilné vzťahy, stratila úplne vieru v zdravý partnerský vzťah: *„Já už asi žádný vztah nenavážu. Zůstanu do konce života sama, protože mě to poznamenalo. Už se budu bát, že to bude zase něco v tomto stylu.“* U ďalšej respondentky sa prejavuje hlavne opatrnosť, a taktiež pre ňu vzťah nie je prioritou: *„Vztah nemám, protože na to nemám čas a ani nechci. A i kdyby k tomu třeba došlo, tak já bych samozřejmě toho nového partnera nedala hned k dětem, nebo k sobě bych si ho hned nenastěhovala. Dávala bych si pozor.“*

Respondentka a respondent, ktorí prežili viaceré násilné vzťahy, boli negatívnejší ohľadom ďalších vzťahov, podceňovali sa, objavovali sa u nich pochybnosti ohľadom ďalších potenciálnych partnerov: *„Třeba v těch romantickéj vztazích to tak vždycky je, že k někomu vzhlížím a obdivuju ho a přijde mi jako úžasná lidská bytost. A v momentu kdy si uvědomím, že je to jenom člověk, tak mi to vlastně, takový znechucení nad ním asi. A potom s takovými lidma pak, nebo možná to je opodstatněný tím, že lidi, co chtějí přede mnou předvíst nějaký vztah, tak jsou jako z přírody, z přírody s nima musí být něco špatně.“* a tiež: *„Nechci navazovat žádný kontakty. Musím to doklepat sama. Nevěřím, že by byli mezi muži dobří a pracovití, kteří nemají sklony k závislostem, nevěřím tomu. A jestli i jsou, mně se celý život vyhýbají.“*

Postrauematický rozvoj

Najvýraznejší rozvoj bol zrejmý u respondentky, ktorá bola najdlhšie preč z násilného vzťahu. Okrem navrátenej sebaistoty hovorila o odpútaní sa od materializmu, od toho, čo si kto o nej myslí, od naháňania sa za peniazmi a vychutnávaní života tu a teraz: *„Mám pocit, že jsem jako hrozně svobodná, že se nehoním za penězma. Každý jako že musí vydělávat a do důchodu. A já říkam: a co jako do důchodu? Třeba se ho nedožiju vůbec, toho důchodu. Já to nebudu řešit. Já si radši budu užívat toho klidu a toho volna a toho nestresovýho období teď.“* Ďalšia respondentka sa rozhodla, hlavne z hľadsika sekundárnej viktimizácie a sklamaní z fungovania inštitúcií, študovať vysokú školu, aby sa dozvedela všetky chýbajúce informácie, a bola schopná brániť hlavne svoje deti: *„Naivně jsem si myslela, že tady prostě funguje soudnictví. Naivně jsem si myslela, že funguje policie. Naivně jsem si říkala, že tady funguje OSPOD. A díky tomu, že jsem zjistila, že to nefunguje, tak jsem začala studovat tu školu. Abych já vlastně zjistila, jak je to správně - abych mohla svoje vlastní děti bránit proti*

zásahům těch institucí do jejich života. “Chcela by sa taktiež angažovať v pomáhani ženám v podobnej situácii a založiť neziskovú organizáciu, venujúcu sa hlavne deťom. Okrem toho vníma prínos v tom, že by dnes bola schopná sa brániť: „Už na mňa nemôže. Už viem, jak se mám chránit, bránit. A už vím, že ty fyzický útoky, jakmile by na mě šáhnul, tak někde padnu a nechám si zavolat erzetu a dám na něj trestní oznámení za napadnutí. Teď už vím, jak se mám bránit. Takže to je takovej úplně jako posun. “

U respondenta sa vytvoril určitý nadhľad, čo pravdepodobne súvisí aj s jeho vzdelávaním (študent psychológie): *„Pro každého člověka jseš prostě v jiný roli. Jednou můžeš být ty ta oběť, jednou můžeš být ty ten agresor, jednou můžeš být ty ten feminní, jednou můžeš svádět, být sváděný. Takže tohle mě vlastně naučil ten vztah. Třeba si i uvědomit, když jseš v tý roli, a mít pak nad ní nějakou kontrolu ... A vidíš tam nějakou tu ... No, že všechno je relativní vlastně v tom. I ty různé vzorce. Prostě jsem si uvědomil ty vzorce, který tam promítám, nebo i u ní.“*

Primárna rodina

Všetci respondenti uviedli, že ich **partner** mal určitým spôsobom narušené vzťahy vo svojej primárnej rodine. K násiliu zo strany matky alebo otca dochádzalo u štyroch partnerov respondentov. Úplne prerušili kontakt so svojimi rodičmi dvaja z nich.

K násiliu medzi rodičmi dochádzalo u štyroch partnerov respondentov.

U respondentov dochádzalo k násiliu medzi ich rodičmi v dvoch prípadoch. Ďalšie dve respondentky zažili veľmi prísnu výchovu, spojenú s fyzickými trestami. U jednej z nich dochádzalo k vyhrážkam násilia zo strany otca, keď sa chcela zastat matky a u druhej k emočnému násiliu, kedy mala respondentka celé detstvo pocit, že do rodiny nepatrí, že sa nemala narodiť a dodnes má pocity menejcennosti. Ďalšia respondentka popisovala neustále prítomné napätie medzi rodičmi, ktorí spolu prakticky vôbec nekomunikovali, nerobili nič spoločne.

Diferenciácia self

Na všetkých respondentov počas vzťahu veľmi doliehala kritika a hádky, záležalo im na tom, čo si o nich myslia druhí a od toho sa odvíjalo aj ich sebavedomie, taktiež boli veľmi citliví na ublíženie od druhých. Okrem toho sa trápili vecami, ktoré nie je možné zmeniť. Toto správanie a nastavenie sa u respondentiek s väčším odstupom od násilného vzťahu zmenilo, čo zaznačili a aj reflektovali pri vyplňaní dotazníku diferenciácie self.

Respondenti v násilnom vzťahu pociťovali neistotu zo samostatného rozhodovania, ktorá ich vo vzťahu taktiež udržiavala (viz. kategória Udržiavanie). Postupne, ako respondentov násilný vzťah pohlcoval, pociťovali až úplnú neschopnosť sa rozhodovať (viz. kat. Dopady). Diferenciácia self sa prejavila aj v pocitoch horskej dráhy, ktorú prežívala vo vzťahu väčšina respondentov (viz. kat. Začiatok násilného vzťahu).

Násilie malo dopad aj na prijímanie seba samých. Respondenti označovali v dotazníku diferenciácie self, že nie sú vôbec seba prijímajúci, a tí, ktorí ho vyplňovali dvakrát (mali porovnať stav v násilnom vzťahu a súčasnosť) sa z vôbec neplatí posunuli na úplne platí. Prejavilo sa to aj v pocitoch sebaobviňovania a vyčítania (viz. kat. Dopady a Reakcie na násilie), ktoré boli výraznejšie u respondentov, ktorí prežili dva násilné vzťahy.

U respondentov bol rozdiel aj v zvládaní stresových situácií. Čím dlhšie boli respondenti z násilného vzťahu preč, tým označovali vyšším číslom (teda viac platí) položky ohľadom stability a pokoja pod stresom. U oboch respondentiek, ktoré dotazník vyplňovali dvakrát, došlo k výraznému posunu, v súčasnosti s výrokom úplne súhlasia. Respondentky, ktoré sú mimo násilný vzťah len 3 mesiace, so stresovými situáciami majú značný problém, čo respondentka reflektovala aj slovne: *„Pak mám zas takový stavy, že jedu něco někam vyřizovat třeba a nějak se to dotkne tady toho tématu, a hnedka se mi chce brečet. A přitom já nejsem takový typ, že bych se hnedka někde rozbulila. Ted' taky jsem teda to, ale já jinak jsem naopak, takový ten, málokdy jsem dřív brečela.“*. Respondent zaznačil mierny posun k stabilite.

Je teda možné, že diferenciácia self je počas násilného vzťahu nízka a narušená, ale po ukončení a spracovaní je možno ju zase získať a vybudovať, prípadne aspoň zlepšiť. Násilný vzťah môže postupne diferenciáciu self narušovať a stráca sa tak pocit jasného a súdržného self aj vo vzťahu samotnom, čo následne znemožňuje vzťah ukončiť.

Citová väzba

Respondenti vyplňali dotazník citovej väzby (Bartholomew & Horowitz, 1991), ktorý v práci využívame kvalitatívne. Tri respondentky označili istú citovú väzbu ako najviac vystihujúcu. Všetky tri zároveň hovorili o uspokojivých sociálnych vzťahoch, či už v rodine, alebo kamarátskych. Dve z nich majú násilný vzťah za sebou dlhšie, tretia respondentka počas rozhovoru prejavila veľké odhodlanie sa brániť a rozhodnutie nastaviť podmienky styku s deťmi. Taktiež rozprávala o mnohých kamarátskych vzťahoch, ktoré jej pomáhajú. Respondentka, ktorá prežila dva násilné vzťahy, chcela dotazník vyplniť dvakrát, pretože sa väzba u nej zmenila. V minulosti označila za najvystižnejšiu ustarostenú väzbu, a druhú istú.

Aktuálne je pre ňu najvystižnejšia ustrašená väzba, a za ňou nasleduje odmietavá. Tento posun je v súlade so slovami respondentky, ktorá už neverí v partnerské vzťahy, očakáva, že musí zostať sama a má negatívny pohľad na mužov. Ustrašenú väzbu označila aj respondentka, ktorá bola po ukončení násilného vzťahu 3 mesiace, neustále zažívala povťahové násilie. Pre respondenta bola najcharakteristickejšia ustarostená väzba a za ňou odmietavá, spolu s istou väzbou. Tieto charakteristiky sa prejavovali aj u respondenta v správaní, ktorý veľmi nad vzťahmi rozmýšľal, hľadal vysvetlenia, uvedomoval si svoje správanie. Na popis využil metaforu pedestalu: „*Tak to mívam v tých vzťahoch docela často, že buď dám na ten pedestal toho druhého a vzhližím k němu a jsem vlastně závislej na něm, nebo naopak dám sebe na ten pedestal a jsem jakoby lepší než ten druhý v zásadě ... Mi přijdou ti lidi, že když mají zájem se mnou vést nějaký vztah, tak víš co ... Tak mám pocit, že oni mě dávají na ten stupínek, že ke mně vzhlížej a dělají ze mě něco, co já třeba nejsem. Že mě ani neznaj, že mají nějaký ideál toho, jakej bych mohl bejt.*“

9.2 Súhrn odpovedí na výskumné otázky

1. Aké typy násilného vzťahu respondenti zažili?

U respondentov dochádzalo k rôznym typom násilného vzťahu. U respondenta sa jednalo o vzájomné násilné ovládanie, u jednej respondentky o násilný odpor a u zvyšných respondentiek šlo o intímny terorizmus (Johnson, 2008).

Vo vzťahoch dochádzalo k všetkým typom násilia, a to k fyzickému, psychickému, ekonomickému, sociálnemu aj sexuálnemu, detailnejšie sú popísané v kategórii Druhy násilia. Ilustráciu násilia vo vzťahu prináša aj kategória Najhorší zážitok. Násilie sa vo vzťahu neobjavilo okamžite, aj keď v niektorých vzťahoch už na začiatku boli signály, ktoré upozorňovali respondentov na to, že niečo nie je úplne v poriadku (viz. kategória Začiatok násilného vzťahu). Správanie partnerov sa postupne zhoršovalo, verbálne útoky postupne prerástli vo fyzické (viz. kat. Vývoj násilia vo vzťahu). V niektorých vzťahoch bola eskalácia spojená so žiarlivosťou, v iných s finančnými problémami, a svoju rolu hrala aj závislosť na návykových látkach.

Reakcie respondentov na násilie boli rôzne, prechádzali vývojom. U niektorých sa vyskytovala obrana voči násiliu na začiatku, kedy sa násilie vo vzťahu objavilo, u niektorých práve naopak, až keď násilie vy eskalovalo sa boli schopní brániť. Reakcie na prežívané násilie zahŕňali veľa myšlienok, pocitov, obranných mechanizmov, ktoré sú popísané v kategórii Reakcie na násilie.

Súčasťou násilného vzťahu je trvanie násilia aj po ukončení. K po-vzťahovému násiliu dochádzalo u polovice respondentov, a malo podobu stalkingu, kontroly a emočného vydierania. Proxy stalking zažili tri respondentky, a to na pracovisku, medzi známymi aj u lekárov.

2. Aké boli a sú dopady partnerského násilia?

Respondenti pociťovali, a do dnešného dňa pociťujú mnohé dopady súvisiace s násilným vzťahom. Jedná sa o dopady somatické, psychické, ekonomické a sociálne. Výraznými dopadmi sú nespavosť, strach, strata sebavedomia, názorov a koníčkov, negatívne vnímanie mužov (viz. kat. Dopady). Dopady súvisia aj s reakciami na násilie, pretože u respondentov dochádzalo k sebeobviňovaniu, ruminácii, či mali, mohli spraviť niečo inak, výčitkám a pocitom hanby (viz. kat. Reakcie na násilie). Viaceré z dopadov mali tiež súvislosť so zdôverením sa o násilí. Respondentom to trvalo dlho, pretože si nechceli pripustiť čo sa im deje a odradzovali ich aj pocity hanby, ďalšie sú spomenuté v kategórii Zdôverenie sa.

Dopady násilného vzťahu sa výrazne prejavili aj vo vnímaní partnerských vzťahov. Funkčný partnerský vzťah má dnes len jedna respondentka, ktorá je 20 rokov šťastne vydatá. Ďalší respondenti uvádzali, že vzťah nechcú, prípadne si to ani nevedia predstaviť. Konkrétne príklady sú v kategórii Vnímanie vzťahov dnes.

U respondentov sa objavil aj postraumatický rozvoj. Najvýraznejší bol u respondentky, ktorá je z násilného vzťahu najdlhšie preč, a prejavuje sa hlavne v jej sebaistote a odprosteniu od materializmu. Medzi dvomi respondentkami, ktoré sú z násilného vzťahu preč podobne dlhú dobu (5,5 a 7 rokov) bol v tomto smere veľký rozdiel. Treba podotknúť, že jedna z nich prežila dva násilné vťahy, a práve u nej k rozvoju nedošlo. Druhá respondentka sa odhodlala študovať vysokú školu. K rozvoju došlo aj u respondenta, ktorý síce prežil tiež dva násilné vzťahy, a posledný ukončil približne len pred 9 mesiacmi. Súvisí to pravdepodobne so zameraním jeho štúdia (študent psychológie), a s tým súvisiacou introspekciou a sebenáhľadom, snahou a potrebou veciam porozumieť a pracovať na sebe, a psychologickým zmýšľaním.

Medzi dopady násilného vzťahu môžeme zaradiť aj narušenú diferenciáciu self. Respondenti reflektovali, a v súlade s tým aj vypĺňali v dotazníku diferenciácie self podobný trend – jej narušenie počas násilného vzťahu a krátko po ňom, a následné zlepšovanie s odstupom od násilného vzťahu.

3. Ktoré protektívne faktory sa podľa respondentov ukázali ako dôležité?

Väčšine respondentov sa počas násilného vzťahu nedarilo si udržať svoje koníčky, čo súvisí aj s dopadmi partnerského násillia. Jedna respondentka sa venovala pleteniu a ďalšia prechádzkam v lese, ktoré boli ale skôr z nutnosti, aby nemusela byť doma s násilným partnerom, respondent sa venoval šachu. Väčšinou však respondenti nemali čas a energiu, prípadne sa sami izolovali a prestali robiť väčšinu vecí, ktorým sa venovali predtým.

Silným protektívnym faktorom je sociálna podpora, ktorá bola dôležitá aj pri rozhodovaní ukončiť vzťah. Repondentom pomohlo aj odhodlanie, pozitívne myslenie a plánovanie (viz. kat. Uvedomenie a rozhodovanie ukončiť vzťah). Ako oporný faktor pôsobilo aj vedomie, že v tom, čo sa im deje, nie sú sami (viz. kat. Zdôverenie sa). Respondenti uvádzali, aj čo by im pomohlo, ale chývalo im. Najčastejšie sa jednalo o nedostatok informácií a taktiež o nejakú formu ospravedlnenia zo strany partnera (viz. kat. Čo by pomohlo – ako pracovať s obeťou partnerského násillia).

Aktuálne ako oporné faktory fungujú knihy, hudba a pre respondentky deti. Psychoterapiu navštevuje len jedna respondentka (viz. kat. Oporné faktory). Pre ďalšiu respondentku je to vychutnávanie života tu a teraz, a respondentovi pomáha získaný náhľad (viz. kat. Postraumatický rozvoj).

4. Aké rizikové faktory pre vznik partnerského násillia sa objavovali u respondentov?

U dvoch respondentov došlo k prežitiu dvoch násilných vzťahov, u respondenta v adolescentnom veku. Rizikové faktory boli prítomné aj v primárnej rodine respondentov aj ich partnerov. Nerovnováha síl, kontrola zo strany NO a strach na strane OO boli tiež prítomné rizikové faktory (viz. kat. Druhy násillia, Reakcie na násillie).

U respondentov sa objavoval aj problém so správnym vyhodnotením nebezpečnosti situácie. Dochádzalo k bagatelizovaniu, popieraniu a dokonca normalizácii násillia zo strany partnera. Respondenti sa snažili disociovať od vlastných emócií, využívali vyhýbavé stratégie na zvládnutie vlastných emócií (viz. kat. Reakcie na násillie).

U respondentov dochádzalo postupne aj k slabej diferenciacii self, ktorá mohla mať potom za následok ťažšie ukončovanie vzťahu (viz. kat. Udržiavanie) a súvisí taktiež aj s dopadmi partnerského násillia. Charakteristiky citovej väzby, ktoré respondenti označili v dotazníku, odpovedali tomu, ako o svojej väzbe a vzťahoch k ľuďom hovorili v rozhovore celkovo. Najviac riziková vzťahová väzba bola u repondentky, ktorá prežila dva násilné vzťahy.

Okrem výskumných otázok sa ukázali dôležité aj ďalšie kategórie. Menovite sa jedná o Sekundárnu viktimizáciu, s ktorou sa potýkali všetci respondenti. Taktiež boli zaujímavé postrehy od respondentov v kategórii Ako pracovať s obeťou partnerského násilia, kde respondenti upozorňovali na to, čo im chýbalo zo strany odborníkov, rovnako aj na to, čo by im pomohlo.

10. Diskusia

Výskumná časť mapuje celkový vývoj a priebeh násilného partnerského vzťahu, jeho dopady, protektívne faktory spolu s ďalšími charakteristikami, ako je citová väzba, diferenciácia self, primárna rodina a hlavne vlastné reakcie a vnímanie respondentov. Poznatky vyplývajúce z výskumu sú z časti v súlade s odbornou literatúrou, a z časti obsahujú iné charakteristiky, než s akými sa stretneme v odborných prameňoch. Zároveň prinášajú niekoľko nových informácií. V diskusii sa sústreďujeme na prínosy práce, porovnanie výsledkov z výskumu s odbornou literatúrou, limity výskumu a možný smer nasledujúceho výskumu.

Vo vzťahoch dochádzalo k všetkým **typom násilia**, ktoré boli spomenuté aj v teoretickej časti. V každom vzťahu bolo prítomné psychické násilie, ktoré je najčastejším typom a väčšinou sprevádza aj ďalšie formy násilia (Kotková, 2014). V tomto výskumnom súbore tomu nebolo inak. Objavili sa všetky spomínané formy psychického násilia (Dutton, 1992). Zaujímavé je, že v predkladanom výskumnom súbore zažívali respondenti najčastejšie typ intímneho terorizmu (Johnson, 2008), ktorý sa udáva ako najmenej častý typ partnerského násilia (Costa et al., 2015).

Alkohol je v prípade násilných incidentov často prítomnou látkou v partnerskom násilí. Hral rolu aj v tejto výskumnej vzorke. V prípade útoku požila NO alkohol v troch prípadoch, v jednom prípade sa jednalo o požitie pervitínu. Jednalo sa však o menšiu prevalenciu, ako udáva literatúra, kde sa v českom prostredí hovorí o viac ako polovici prípadov (Pikálková, Podaná & Buriánek, 2015).

Vo výskumnej vzorke prežívali respondenti aj **po-vzťahové násilie a proxy stalking**, a to v polovici prípadov. Výskyt násilia po ukončení vzťahu je teda v tejto výskumnej vzorke častejší ako v literatúre, výskyt proxy stalkingu odpovedá prevalencii udávanej v literatúre (Buzawa, Buzawa, & Stark, 2017). Toto správanie naberalo všetky rôzne podoby, a to kontaktovanie cez elektronické zariadenia, ale aj osobne, zamilovanou a odprosovacou formou, ale aj nenávisťou a vyhrožujúcou sa (Kotková, 2014). U respondentov dochádzalo aj k nevhodnému reagovaniu okolia v prípade proxy stalkingu, ktoré malo za následok ďalší útok zo strany NO.

V súlade s **teóriou Walkerovho modelu** (Walker, 2017) začínali násilné vzťahy dvorením. Respondenti vnímali svojich partnerov pozitívne, prišli im dokonca starostliví a empatickí. Napriek tomu však v niektorých vzťahoch bolo od začiatku prítomné napätie a signály, že je partner príliš majetnícky a kontrolujúci. Taktiež 3.fáza ospravedlňovania neprebiehala úplne v súlade s týmto modelom. Dochádzalo k nemu v rámci vzťahu len u dvoch respondentiek, po ukončení vzťahu tiež u dvoch respondentiek. Walker (2017) dodáva, že fáza ospravedlňovania môže byť fázou, v ktorej len nie je prítomná tenzia, avšak ani toto nebolo v zhode s tým, čo prežívali respondenti. Tí udávali, že po vyeskalovaní násilia bolo napätie prítomné vo vzťahu už neustále. Respondenti udávali, že útoky neboli schopní predvídať. Vzťah prirovnávali k horskej dráhe, každý deň mohol vyzerat' inak. Záviselo to hlavne od nálady partnera.

Vo vývoji násilných vzťahov dochádzalo výrazne k **eskalovaniu** násilia, a to nie len z psychického na fyzické, ku ktorému sa pridávali ďalšie formy, ale aj v rámci jedného typu násilia dochádzalo k zhoršovaniu. Je to v kontraste s literatúrou (Gelles, 2007), kde sa stretávame s tvrdením, že pre eskalovanie násilia sa nenašli dostatočné výskumné dôkazy. Na druhej strane sa v predkladanom výskumnom vzorku vyskytoval najčastejšie intímny terorizmus, v ktorom je eskalovanie násilia pravdepodobnejšie ako v iných typoch násilných vzťahov (O'Neal, Tellis, & Spohn, 2015). Eskalácia násilia nám slúži ako výstražný faktor na posúdenie nebezpečnosti násilného vzťahu (Ševčík & Špatenková, 2011). Zaujímavým poznatkom je, že v prípade respondentov poslúžilo ako jeden z faktorov, ktoré im pomohli dospieť k rozhodnutiu ukončiť násilný vzťah, a to aj napriek neistote, strachu a rôznym ďalším prekážkam.

Vo výskumnej vzorke bol veľmi zaujímavý rozdiel v reakcii na násilie v zmysle **obranu**. U niektorých respondentov k nej totiž dochádzalo na začiatku, pri prvých útokoch, pričom neskôr už títo respondenti neboli schopní sa vôbec brániť. Na druhej strane u ďalších respondentov prvé útoky spevádzal šok, nepochopenie a nebránili sa, ani slovne. U týchto k obrane dochádzalo práve naopak neskôr, pri vyeskalovaní násilia a ku koncu vzťahu.

Vo vzťahoch dochádzalo aj k **násiliu voči deťom**, a to v dvoch prípadoch, v ďalšom prípade boli deti svedkami násilných útokov. Faktom teda zostáva, že v rodine, v ktorej je prítomné partnerské násilie, je paralelne prítomné aj násilie voči deťom (Namy et al., 2017).

Vyhýbavé stratégie sa v odbornej literatúre ukázali ako faktor udržujúci cyklus násilia. Zameriavali sa hlavne na **emočnú disociáciu** (Polusny & Follete, 1995). Táto sa objavila aj v predkladanom výskumnom súbore. Prejavovala sa rôznymi spôsobmi, napríklad odosobnenosťou pri rozhovore s deťmi alebo aj nadužívaním alkoholu. Respondenti jej prítomnosť uvádzali neustále, až do bodu uvedomenia a prijatia faktu, že sú v nebezpečnom násilnom vzťahu, prípadne aj po tomto uvedomení. V predkladanom výskumnom súbore sa významnými ukázali **obranné mechanizmy**, a to konkrétne popieranie, bagatelizovanie a snaha o normalizáciu. Rizikovým faktorom je aj nesprávne vyhodnotenie nebezpečnosti situácie. Respondenti boli zo začiatku väčšinou zahľtení inými starosťami, prípadne na vzťahu nejakým spôsobom (väčšinou ekonomickým) závislí. Tieto okolnosti môžu viesť k vytvoreniu obmedzenej kapacity na vnímanie násilia (DePrince, 2005). Významné sa ukázali aj ruminačné tendencie, sebaobviňovanie a výčitky. Boli viac prítomné a intenzívnejšie u respondentov, ktorí prežili dva násilné vzťahy a u respondentky, ktorá sa do vzťahu vrátila. Do vzťahu sa vrátila ešte jedna respondentka. Ani u jednej však rolu nezohrával strach, ako je uvádzané v literatúre (Pain, 2014) ale viera v zlepšenie a v zmenu partnerovho správania. Ukončovanie vzťahu sprevádzali veľké pochybnosti a neistota. Úzkosť, ktorá pramení z rozhodovania ukončiť vzťah, môže prispievať k udržiavaniu vzťahu prostredníctvom vyvolania vzťahového správania, a to hlavne vtedy, ak u jednotlivca neexistuje lepšia alternatíva (Hazan & Shaver, 1994). V zhode s týmto tvrdením aj respondentom v predkladanom výskume trvalo dlhšiu dobu postupne dospieť k rozhodnutiu ukončiť násilný vzťah a k zrealizovaniu tohto rozhodnutia.

Dopady partnerského násilia na OO sú širokospektrálne, a niektoré z nich pretrvávajú dlhé roky aj po ukončení násilného vzťahu. Najvýraznejšími medzi respondentami boli nízke sebavedomie, pretrvávajúci strach z NO, pocity viny a hanby, sebaobviňovanie a sebavyčítky, neudržanie vlastných názorov a koníčkov, nerozhodnosť, nezvládanie nátlaku, negatívny postoj k mužom a celkovo negatívne vnímanie partnerských vzťahov, obava o deti. V súlade s literatúrou (Expósito, 2011) u jednej respondentky aj napriek ukončeniu vzťahu skoro pred 6 rokmi nedochádza k zotaveniu. Jedným z vysvetlení by mohlo byť práve submisívne presvedčenie, že fungovanie rodiny bolo závislé len na nej, a že v tejto úlohe zlyhala. U tejto respondentky sú stále výrazne prítomné sebaobviňujúce myšlienky, a to za dva násilné vzťahy, aj za premrhanie života.

Ďalším dopadom, ktorý je hojne spomínaný aj v literatúre, je ekonomický a **pracovný**. V predkladanom výskumnom súbore mala jedna respondentka zakázané chodiť do práce, ďalšie boli v práci obmedzované kontrolou, či už cez telefón, alebo osobne. Aj po skončení násilného vzťahu pociťovali respondentky dopad v práci, a to buď neschopnosťou získať prácu kvôli nízkemu sebavedomiu a z toho vyplývajúcej nedostatočnej sebareprezentácii, alebo kvôli ohováraniu a anonymov zo strany bývalého partnera. Aj v literatúre sa stretávame s tvrdením, že dopad v pracovnej oblasti môže trvať relatívne dlhú dobu aj po ukončení vzťahu samotného (Lindhorst, Oxford, & Gillmore, 2007). Jedna respondentka spomínala aj vysoké finančné náklady kvôli súdnym procesom s bývalým manželom ohľadom starostlivosti o deti, čo je ďalšou špecifickou oblasťou, kde sa prejavujú finančné dopady.

Jeden z najrizikovejších faktorov pre vznik partnerského násillia, a to predchádzajúca skúsenosť s partnerským násillím (Spencer, Stith, & Cafferky, 2019) bola v tejto výskumnej vzorke prítomná u dvoch respondentov. Ďalším výrazným rizikovým faktorom, ktorým je prítomnosť DN v primárnej rodine (Costa et al., 2015) trpelo nejakým spôsobom päť respondentov, a päť ich partnerov. U respondentov sa jednalo o násillie medzi ich rodičmi, neustále prítomné napätie medzi rodičmi, prísnu výchovu, vyhrážanie násillím. Medzi partnermi respondentov u 4 dochádzalo k násilliu medzi ich rodičmi, z nich ešte voči trom bolo obracané násillie aj smerom k nim a u ďalšieho partnera dochádzalo k násilliu len voči nemu zo strany matky.

U polovice respondentov prevažovala istá **citová väzba**. Druhá polovica mala neistú citovú väzbu. Jednalo sa konkrétne o dvakrát ustrašenú a raz ustarostenú. Ustrašená väzba využíva distanc od ľudí, a vyskytovala sa u dvoch respondentiek, ktoré stále aktuálne prežívali zranenie z partnerského vzťahu. V kontexte partnerského násillia nám to poskytuje však len kusú informáciu, pretože je dôležité zvažovať citovú väzbu aj u partnera, a ako tieto spolu fungujú ako celok. Podľa literatúry sú niektoré kombinácie citových väzieb rizikovejšie pre vznik násillia (Godbout et al., 2009). U respondentov v tomto výskumnom súbore odpovedala nimi označená citová väzba ich aktuálnemu stavu a správaniu. Je možné teda túto informáciu využiť ako vodítko na zistenie, v ktorom štádiu a v akom stave sa obeť partnerského násillia nachádza, a podľa toho prispôbiť intervenciu a pomoc.

Diferenciácia self bola v násilnom vzťahu výrazne narušená. Respondenti ťažko znášali kritiku, bolo u nich zhoršené sebeduprijímanie, emočná stabilita, veľmi sa trápili hádkami

a výčitkami, mali problém s rozhodovaním, trápili sa vecami, ktoré sa nedajú zmeniť. Narušená bola aj individualita vo vzťahu, respondenti uvádzali, že ich partner postupne úplne pohltil, neboli schopní si udržať vlastné názory a koničky, ani si udržať autonómne myslenie (Kerr & Bowen, 1988). Tento stav sa zlepšil u respondentov po odchode z násilného vzťahu. Je teda možné, že násilný vzťah samotnú diferenciáciu self postupne narušuje, ale po odchode z násilného vzťahu je možné si ju zase vybudovať či zlepšiť. Tento koncept v kontexte partnerského násillia je nový, zastrešuje viaceré prejavy v správaní a charakteristiky, ktoré sa podľa predkladaného výskumu ukázali v súvislosti s partnerským násillím a jeho dopadmi.

Protektívne faktory sú jednou z prínosných oblastí, na ktorú sa zameriaval predkladaný výskum. Ako upozorňujú viaceré štúdie (Zamir & Lavee, 2014; Howell, Thurston, Schwartz, Jamison, & Hasselle, 2018), výskum protektívnych faktorov v oblasti DN výrazne zaostáva za ďalšími aspektami tejto problematiky. Sociálna opora sa ukazuje ako veľmi dôležitý oporný faktor. Na druhej strane predkladaný výskum naznačuje, že sa respondenti v dôsledku pocitov viny, a hlavne hanby, zdráhajú niekomu zdôveriť. Taktiež vo svojej situácii na začiatku mali pocit, že nijaká sociálna opora v ich okolí neexistuje, a boli schopní ju vidieť až neskôr. V partnerskom násillí dochádza väčšinou k izolácii zo strany NO, a udržanie sociálnych väzieb je teda náročnejšie. Vo výskumnej vzorke dochádzalo u respondenta k izolácii aj dobrovoľne, pretože si s partnerkou vytvárali vzťah len sami pre seba, a spolu sa izolovali od okolitého sveta.

Literatúra v rámci oporných faktorov vyzdvihuje **duchovnosť** (Howell et al., 2018), ktorú spomenul len respondent. Ten však vzhľadom na to, že prežil dva násilné vzťahy a od ukončenia druhého neuplynula až taká dlhá doba, bol z hľadiska dopadov a vyrovňavania sa s násilnými vzťahmi v najťažšej pozícii. Napriek tomu u neho došlo nie len k spracovaniu vzťahu, ale aj postraumatickému rozvoju, ktorý nastal len u polovice respondentov. Okrem duchovného zamerania by rolu mohlo hrať aj vzdelanie (Howell et al., 2018). Vzhľadom na špecifický typ štúdia u respondenta (psychológia) by sme mohli usudzovať, že rolu hrá nie len vzdelanie samotné, ale aj zameranie. Môžeme predpokladať, že tento typ štúdia súvisí aj s rozvojom tzv. **psychologického zmýšľania**, ktoré je tiež protektívnym faktorom aj z hľadiska reviktimizácie (Zamir & Lavee, 2014).

Jedna z otázok v literatúre sa týka **partnerského poradenstva** v kontexte odmäčeho násillia (Gelles, 2007). Vo výskumnom súbore navštívili dve respondentky manželskú poradňu.

V prípade jednej fungovala efektívne v zmysle reflektovania situácie, a bol to jeden z dôležitých podnetov vzťah ukončiť. V prípade druhej fungovala podobne, respondentka videla, že nie sú schopní si s manželom nastaviť ani základné limity. Na druhej strane však dostala respondentka aj radu, aby sa vrátila do násilného vzťahu, pričom sa po tomto návrate násilie veľmi zhoršilo. Na základe skúseností respondentov je teda manželská poradňa užitočná v zmysle zrkadlenia aktuálneho stavu, a je lepšie, keď OO vyhľadajú aspoň nejakú pomoc. V oboch prípadoch sa ukázalo, že dlhodobá práca s párom, kde je rozvinuté nebezpečné partnerské násilie, nie je možná.

Respondeti upozornili aj na **intervenciu pri vzťahovom násilí**. Upozorňovali a poukazovali na chyby, ku ktorým pri práci s OO dochádza. Na základe vlastných skúseností doporučovali respondeti konkrétne príklady. Išlo hlavne o spôsob komunikácie s OO a obsah zdelenia, a to uvádzanie prevalencií a príkladov. Veľmi dôležité je OO do ničoho netlačiť, nenútiť ju partnera opustiť a pod. Takéto správanie u OO vedie k odporu a obhajobe partnera, napriek tomu, že s jeho správaním nesúhlasí. Okrem toho prehlbuje už tak veľmi intenzívne pocity viny a hanby u OO, ktoré sa ukázali ako jedny z najväčších prekážok pri zdôverení sa so svojou situáciou. Nátlak teda môže prehĺbiť uzatvorenie sa OO a zintenzívnenie obranných mechanizmov, ktoré udržiujú v chode samotné násilie. Zároveň ale potrebuje v tejto situácii OO jasnú a jednoznačnú podporu v odchode, a musí jej byť jednoznačne zdelené nebezpečenstvo takéhoto vzťahu (napr. aj kvôli vyššie spomínaným špecifikám, ako je podceňovanie nebezpečenstva, obranné mechanizmy).

Predkladaný výskum má viaceré **limity**, na ktoré je potrebné myslieť pri interpretovaní výsledkov. Prvým je výskumná vzorka. Proces výberu prebiehal pomocou inštitúcií a známych. Výskumná vzorka bola závislá hlavne na ochote respondentov o svojej skúsenosti rozprávať a zveriť sa neznámej osobe, a taktiež na ich dostupnosti. Podarilo sa vytvoriť do určitej miery širokú a rôznorodú vzorku partnerského násillia, nesmieme však zabúdať na nižší počet respondentov a ich špecifické zloženie. Výskumu sa zúčastnili len respondenti, ktorí prežili heterosexuálny partnerský vzťah, a len jeden muž. Kvôli tomu môžeme na rôzne zistenia vyplývajúce z výskumu len usudzovať, naznačujú nám smer, ktorým by sa mohol uberať nasledujúci výskum.

Zber dát prebiehal pomocou pološtruktúrovaného rozhovoru. Tento formát umožňoval odviesť rozhovor aj iným smerom, dopýtať sa na iné oblasti a skúsenosti. Kvôli tomu však

neprebiehali rozhovory rovnako, neboli v nich pokladané vždy úplne rovnaké otázky. Odpovede taktiež záviseli na introspekcii a ochote respondentov zdeliť svoju skúsenosť, ktorá sa u respondentov rôzne líšila, a taktiež sa v priebehu rozhovorov ochota vyvíjala. Odpovede taktiež mohli súvisieť aj s únavou respondentov, pretože každý rozhovor trval približne tri hodiny. Rozhovory okrem toho prebiehali každý na inom mieste. V kvalitatívnom výskume je veľmi dôležitá osoba výskumníka, preto aj predkladané dáta sú závislé od mojej osoby – od jej vnímania respondentami, ich dôvere, a taktiež na mojich schopnostiach získať relevantné dáta. Ďalšie možné skreslenia mohol spôsobiť aj čas a pamäť, pretože u niektorých respondentov došlo k zážitku partnerského násillia pred mnohými rokmi.

Výskum sa zameriaval hlavne na subjektívne prežívanie partnerského násillia, jeho vývoj, dopady a protektívne faktory. Nie je jeho cieľom, ani nie je v jeho možnostiach zachytiť celú problematiku partnerského násillia. Nedostatkom, na ktorý poukazuje aj odborná literatúra, je to, že vo výskume partnerského násillia je dôležité sa zaoberať obidvomi členmi páru. Tento výskum sa sústredil len na obe domáceho násillia. Nie je tak možné získať informáciu o celej párovej dynamike, ktorá je vo výskume zameranom na túto problematiku dôležitá pre získanie uceleného obrazu a tak lepšieho pochopenia.

V **nasledujúcom výskume** by mohlo byť zaujímavé pozorovať výskumný súbor dlhšiu dobu. Vzhľadom na jeho rôznorodosť a rôznyi odstup od násillného vzťahu by za pozornosť stálo skúsiť vypozerovať vývoj spracovávanía a dopadov násillného vzťahu. Taktiež sa ako špecifická oblasť javí postraumatický rozvoj, a možné okolnosti, ktoré s ním súvisia.

Ako dôležité sa vo výskume javili aj reakcie na násillie, pretože niektorí respondenti sa bránili na začiatku, keď sa násillie objavilo, a ďalší ku koncu, keď násillie vyeskalovalo. V ďalšom výskume by mohlo byť zaujímavé zmapovať charakteristiky jednotlivých skupín podľa reakcie, eventuálne vplyvy, ktoré s týmto môžu súvisieť. Ďalšou reakciou na násillie bola aj emočná disociácia. V budúcom výskume by bolo možné sa zamerať, či disociácia súvisí s osobnostnými charakteristikami, alebo skôr okolnosťami útoku, prípadne typom násillného vzťahu.

Dôležitou oblasťou v partnerskom násillí je aj podľa literatúry, aj predkladaného výskumu, citová väzba. Otázkou do ďalšieho výskumu zostáva citová väzba aj u partnerov OO, a ich

vzájomná interakcia a kombinácie citových väzieb – či sa niektoré prejavujú ako rizikovejšie, prípadne či súvisia s nejakým konkrétnym typom partnerského násillia.

V predkladanom výskume sa ako nový fenomén v kontexte partnerského násillia javila diferenciácia self. Vo výskumnej vzorke dochádzalo k jej premene v súvislosti s násilným vzťahom, a síce k jej zhoršeniu počas trvania vzťahu, a zlepšovaniu po odchode z násilného vzťahu. Bolo by zaujímavé zistiť, či k podobnému trendu dochádza obecnne u obetí partnerského násillia a sústrediť sa aj na skúmanie efektívnosti intervencie v tomto smere – či pri posilňovaní diferenciácie self dochádza k nejakej zmene v správaní zo strany OO, napr. skoršiemu ukončeniu násilného vzťahu, rýchlejšiemu zotaveniu po ňom a pod.

Špecifickou oblasťou je aj rozdiel medzi obeťami partnerského násillia, ktoré zažijú viaceré násilné vzťahy, prípadne sa do jedného opakovane vracajú. Výskum by sa mohol zamerať na porovnanie týchto skupín obetí domáceho násillia. V predkladanom výskume sa ukazovalo, že respondenti, ktorí zažili viaceré násilné vzťahy, viac trpeli pocitami viny, sebeobviňovaním, negatívnym náhľadom na seba obecnne, ako aj vo vzťahoch, negatívne vnímanie ďalších vzťahov a potenciálnych partnerov. Bola u nich tendencia skôr k neistej citovej väzbe.

Taktiež by bolo zaujímavé do výskumu zaradiť homosexuálne páry a väčší podiel mužov, čo by umožnilo väčšie porovnanie medzi respondentami, prípadné odlišnosti a podobnosti v prežívaní.

Záver

Predkladaná práca sa sústredila na problematiku domáceho násilia, pozornosť bola konkrétne venovaná partnerskému násiliu. Väčšina predkladaných výskumov sa týkala žien ako obetí partnerského násilia, napriek tomu, že tento fenomén zasahuje aj mužov. Obetí partnerského násilia je však viac medzi ženami, aj preto väčšina výsledkov hovorí o manželkách a partnerkách. Taktiež sa vyskytuje aj v homosexuálnych pároch, v možnostiach práce však nebolo obsiahnuť aj tieto špecifiká.

Práca sa zaoberala definíciou, teóriami, modelmi a typmi domáceho násilia, ktoré sú dôležité pri snahe porozumieť predkladanému fenoménu a čo najlepšej pomoci jeho obetiam. Upozorujú na rôzne špecifiká, ktoré sa pri partnerskom násilí vyskytujú, na jeho začiatky a vývoj. Sústredila sa aj na rizikové faktory pre viktimizáciu a reviktimizáciu v partnerskom násilí, ktoré upozorňujú na potenciálnu náchylnosť a ukazujú nám, kde je potreba smerovať prevenciu. Pozornosť je v práci venovaná aj protektívnym faktorom, ktorým je v literatúre stále poskytované menej priestoru než iným súvislostiam v tejto problematike. Práca obsahuje aj kapitolu o postraumatickom rozvoji a procese zmeny, pričom jednotlivé štádiá zmeny sú dôležité pri práci s obeťou v rámci cieľenej a efektívnej intervencie.

Empirická časť bola realizovaná prostredníctvom zakotvenej teórie a rozhovorov s obeťami partnerského násilia. Snahou bolo hlbšie porozumieť dynamike násilného vzťahu, reakciám na násilie a jeho ukončovaniu z pohľadu obetí. Pomocou analýzy sa ukázali niektoré oblasti, ktoré sú dôležité pri skúmaní viktimizácie a reviktimizácie v domácom násilí.

Domáce násilie je fenoménom, ktorý napriek zvýšenej pozornosti v posledných rokoch stále zostáva v spoločnosti veľkým problémom. Napriek zvyšujúcej sa snahe o osvetu, šírenie informácii, zmenám v zákonoch a vznikaniu organizácii, ktoré obetiam domáceho násilia pomáhajú a poskytujú podporu, sa potrebné informácie nedostávajú k všetkým, ktorí by ich potrebovali, ako ukázal aj predkladaný výskum. Preto je dôležité o tomto probléme hovoriť, preniesť ho pred zatvorené dvere a problematiku stále otvárať. Je to dôležité pre všetkých, ktorých sa tento problém priamo týka, aj pre ich blízkych, rovnako aj pre odbornú verejnosť, aby mohla stále zlepšovať a efektívnejšie pomáhať tým, ktorí to potrebujú.

Zoznam literatúry

- Agnew, R. (2001). Building on the Foundation of General Strain Theory: Specifying the Types of Strain Most Likely to Lead to Crime and Delinquency. *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 38(4), 319–362. <https://doi.org/10.1177/0022427801038004001>
- Allison, C. J., Bartholomew, K., Mayseless, O., & Dutton, D. G. (2008). Love as a Battlefield: Attachment and Relationship Dynamics in Couples Identified for Male Partner Violence. *Journal of Family Issues*, 29(1), 125–150. <https://doi.org/10.1177/0192513X07306980>
- Anderson, S.A. (2001). Clinical Evaluation of Violence in Couples: The Role of Assessment Instruments. *Journal of Family Psychotherapy*, 12(1), 1. https://doi.org/10.1300/J085v12n01_01
- Anderson, D. K., Saunders, D. G., Yoshihama, M., Bybee, D. I., & Sullivan, C. M. (2003). Long-Term Trends in Depression Among Women Separated From Abusive Partners. *Violence Against Women*, 9(7), 807. <https://doi.org/10.1177/1077801203009007004>
- Anderson, K. L. (2008). Is Partner Violence Worse in the Context of Control? *Journal of Marriage & Family*, 70(5), 1157–1168. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00557.x>
- Anderson, K. M., Renner, L. M., & Danis, F. S. (2012). Recovery: Resilience and Growth in the Aftermath of Domestic Violence. *Violence Against Women*, 18(11), 1279–1299. <https://doi.org/10.1177/1077801212470543>
- Ansara, D. L., & Hindin, M. J. (2010). Psychosocial Consequences of Intimate Partner Violence for Women and Men in Canada. *Journal Of Interpersonal Violence*, 26(8), 1628–1645. <http://doi.org/10.1177/0886260510370600>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226–244. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.226>
- Blizard, R. A., & Bluhm, A. M. (1994). Attachment to the abuser: Integrating object-relations and trauma theories in treatment of abuse survivors. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 31(3), 383–390. <https://doi.org/10.1037/0033-3204.31.3.383>

- Beeble, M. L., Bybee, D., & Sullivan, C. M. (2010). The impact of resource constraints on the psychological well-being of survivors of intimate partner violence over time. *Journal of Community Psychology*, 38(8), 943–959. <https://doi.org/10.1002/jcop.20407>
- Bograd, M. (1984). Family systems approaches to wife battering: a feminist critique. *The American Journal Of Orthopsychiatry*. 54(4), 558-568. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1984.tb01526.x>
- Bohall, G., Bautista, M.-J., & Musson, S. (2016). Intimate Partner Violence and the Duluth Model: An Examination of the Model and Recommendations for Future Research and Practice. *Journal of Family Violence*, 31(8), 1029-1033. <https://doi.org/10.1007/s10896-016-9888-x>
- Boxall, H., Rosevear, L., & Payne, J. (2015). Domestic violence typologies: What value to practice? *Trends & Issues in Crime & Criminal Justice*, (494), 1-9. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=sih&AN=108771106&lang=cs&site=eds-live&scope=site>
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Brock, K. & Stenzel, A. (1999). When Men Murder Women: An Analysis of 1997 Homicide Data: Females Murdered by Males in Single Victim/Single Offender Incidents. *When Men Murder Women: An Analysis of 1997 Homicide Data: Females Murdered by Males in Single Victim/Single Offender Incidents*. Washington, D.C.: Violence Policy Center.
- Burge, S. K., Katerndahl, D. A., Wood, R. C., Becho, J., Ferrer, R. L., & Talamantes, M. (2016). Using complexity science to examine three dynamic patterns of intimate partner violence. *Families, Systems & Health*, 34(1), 4-14. <https://doi.org/10.1037/fsh0000170>
- Buzawa, E. S., Buzawa, C. G., & Stark, E. D. (2017). *Responding to domestic violence: the integration of criminal justice and human services* (Fifth Edition). Los Angeles: SAGE Publications.
- Campbell, J. C. (2002). Health consequences of intimate partner violence. *Lancet*, 359(9314), 1331. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)08336-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08336-8)

- Cavanaugh, M. M., & Gelles, R. J. (2005). The utility of male domestic violence offender typologies: new directions for research, policy, and practice. *Journal Of Interpersonal Violence*, 20(2), 155–166. <http://doi.org/15601787>
- Coolidge, F. L., & Anderson, L. W. (2002). Personality Profiles of Women in Multiple Abusive Relationships. *Journal of Family Violence*, 17(2), 117–131. <https://doi.org/10.1023/A:1015005400141>
- Coker, A. L., Smith, P. H., Bethea, L., King, M. R., & McKeown, R. E. (2000). Physical health consequences of physical and psychological intimate partner violence. *Archives Of Family Medicine*, 9(5), 451–457. <http://doi.org/10.1001/archfami.9.5.451>
- Costa, B. M., Kaestle, C. E., Walker, A., Curtis, A., Day, A., Toumbourou, J. W., & Miller, P. (2015). Longitudinal predictors of domestic violence perpetration and victimization: A systematic review. *Aggression & Violent Behavior*, 24, 261–272. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.06.001>
- Cui, M., Ueno, K., Gordon, M., & Fincham, F. D. (2013). The Continuation of Intimate Partner Violence From Adolescence to Young Adulthood. *Journal of Marriage & Family*, 75(2), 300–313. <https://doi.org/10.1111/jomf.12016>
- Čírtková, L. (2014). *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál.
- DePrince, A. P. (2005). Social cognition and revictimization risk. *Journal Of Trauma & Dissociation: The Official Journal Of The International Society For The Study Of Dissociation (ISSD)*, 6(1), 125–141. http://doi.org/10.1300/J229v06n01_08
- DiLillo, D., Peugh, J., Walsh, K., Panuzio, J., Trask, E., & Evans, S. (2009). Child maltreatment history among newlywed couples: A longitudinal study of marital outcomes and mediating pathways. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 77(4), 680–692. <https://doi.org/10.1037/a0015708>
- Dietrich, A. (2007). Childhood maltreatment and revictimization: the role of affect dysregulation, interpersonal relatedness difficulties and posttraumatic stress disorder. *Journal Of Trauma & Dissociation*, 8(4), 25–51. https://doi.org/10.1300/J229v08n04_03
- Drake, J. R. (2011). *Differentiation of Self Inventory – Short Form : Creation and Initial Evidence of Construct Validity*. (Dissertation). Kansas City, Missouri.

- Dutton, D.G., & Starzomski, A.J. (1993). Bordeline Personality in Perpetrators of Psychological and Physical Abuse. *Violence & Victims*, 8(4), 327-337. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib&db=edselc&AN=edselc.2-52.0-0027860415&lang=cs&site=eds-live&scope=site>
- Dutton, D.G. (2006). *Rethinking Domestic Violence*. Vancouver : UBC Press.
- Dutton, M.A. (1992). *Empowering and Healing the Battered Woman : A Model for Assessment and Intervention*. New York : Springer Publishing Company.
- Ellsberg, M., & Heise, L. (2005). *Researching violence against women: a practical guide for researchers and activists*. Washington, DC: Program for Appropriate Technology in Health (PATH).
- Expósito, F. (2011). Violencia de género. *Mente y Cerebro*, 2011(48), 20-25.
- Foa, E. B., Cascadi, M., Zoellner, L. A., & Feeny, N. C. (2000). Psychological and Environmental Factors Associated With Partner Violence. *Trauma, Violence & Abuse*, 1(1), 67. <https://doi.org/10.1177/15248380000001001005>
- Gayford, J. J. (1975). Battered Wives. *Medicine, Science and the Law*, 15(4), 237–245. <https://doi.org/10.1177/002580247501500404>
- Gelles, R. J. (2007). The Politics of Research : The Use, Abuse, and Misuse of Social Science Data – The Cases of Intimate Partner Violence. *Family Court Review*, 45(1), 42-51. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2007.00127.x>
- Godbout, N., Dutton, D. G., Lussier, Y., & Sabourin, S. (2009). Early exposure to violence, domestic violence, attachment representations, and marital adjustment. *Personal Relationships*, 16(3), 365–384. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2009.01228.x>
- Goode, W.J. (1971). Force and Violence in the Family. *Journal of Marriage & Family*, 33(4), 624-636. <https://doi.org/10.2307/349435>
- Griffin, D., & Bartholomew, K. (1994). Models of the Self and Other: Fundamental Dimensions Underlying Measures of Adult Attachment. *Journal of Personality & Social Psychology*, 67(3), 430–445. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.3.430>

- Griffing, S., Ragin, D. F., Sage, R. E., Madry, L., Bingham, L. E., & Primm, B. J. (2002). Domestic Violence Survivors' Self-Identified Reasons for Returning to Abusive Relationship. *Journal of Interpersonal Violence*, 17(3), 306. <http://dx.doi.org/10.1177/0886260502017003005>
- Griffing, S., Ragin, D. F., Morrison, S. M., Sage, R. E., Madry, L., & Primm, B. J. (2005). Reasons for Returning to Abusive Relationships: Effects of Prior Victimization. *Journal of Family Violence*, 20(5), 341-348. <https://doi.org/10.1007/s10896-005-6611-8>
- Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Attachment as an Organizational Framework for Research on Close Relationships. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0501_1
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání). Praha: Portál.
- Herman, K., Rotunda, R., Williamson, G., & Vodanovich, S. (2014). Outcomes From a Duluth Model Batterer Intervention Program at Completion and Long Term Follow-Up. *Journal of Offender Rehabilitation*, 53(1), 1-18. <https://doi.org/10.1080/10509674.2013.861316>
- Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child Abuse & Neglect*, 32(8), 797–810. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.02.004>
- Howell, K. H., Thurston, I. B., Schwartz, L. E., Jamison, L. E., & Hasselle, A. J. (2018). Protective factors associated with resilience in women exposed to intimate partner violence. *Psychology of Violence*, 8(4), 438–447. <https://doi.org/10.1037/vio0000147>
- Jacob, C. J. (2013). Domestic Violence and Couples Counseling: The Importance of Assessment and Understanding Typologies in Treatment. *Journal of Family Psychotherapy*, 24(4), 286-295. <https://doi.org/10.1080/08975353.2013.849553>
- Jelínek, J. (2009). *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges.
- Johnson, M. P. (2008). *A Typology of Domestic Violence : Intimate Terrorism, Violent Resistance and Situational Couple Violence*. Boston : Northeastern University Press.

- Johnson, H., Ollus, N. & Nevala, S. (2008). *Violence against women : an international perspective*. New York : Springer.
- Kaneko, S. Y. (1984). The Family System, Temporary or Permanent Auxiliary Ego: The Differential Fate of Self-Objects. *Clinical Social Work Journal*, 12(4), 303-319. <https://doi.org/10.1007/BF00808459>
- Karakurt, G., Smith, D., & Whiting, J. (2014). Impact of Intimate Partner Violence on Women's Mental Health. *Journal of Family Violence*, 29(7), 693–702. <https://doi.org/10.1007/s10896-014-9633-2>
- Kavak, F., Aktürk, Ü., Özdemir, A., & Gültekin, A. (2018). The relationship between domestic violence against women and suicide risk. *Archives Of Psychiatric Nursing*, 32(4), 574–579. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2018.03.016>
- Kerr, M. E., & Bowen, M. (1988). *Family evaluation: an approach based od Bowen theory*. New York : Norton.
- Kodytková, V. (2009). *Citová vazba a užívání strategií vztahové údržby v manželství*. (Diplomová práce). Brno.
- Kotková, M. (2014). *Domácí násilí v kontextu rodiny a práce*. Brno : Spondea.
- Kuijpers, K., Knaap, L., & Winkel, F. (2012). Risk of Revictimization of Intimate Partner Violence: The Role of Attachment, Anger and Violent Behavior of the Victim. *Journal of Family Violence*, 27(1), 33-44. <https://doi.org/10.1007/s10896-011-9399-8>
- Lawson, J. (2012). Sociological Theories of Intimate Partner Violence. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22(5), 572-590. <https://doi.org/10.1080/10911359.2011.598748>
- Lloyd, S. (1997). The effects of domestic violence on women's employment. *Law & Policy*, 19(2), 139 - 167. <https://doi.org/10.1111/1467-9930.00025>
- Lindhorst, T., Oxford, M., & Gillmore, M. R. (2007). Longitudinal effects of domestic violence on employment and welfare outcomes. *Journal Of Interpersonal Violence*, 22(7), 812–828. <http://doi.org/10.1177/0886260507301477>

- Lesse, S. (1979). The Status of Violence against Women : Past, Present and Future Factors. *American Journal of Psychotherapy*, 33(2), s. 190-200. <https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.1979.33.2.190>
- Levendosky, A. A., Huth-Bocks, A., & Semel, M. A. (2002). Adolescent peer relationships and mental health functioning in families with domestic violence. *Journal Of Clinical Child And Adolescent Psychology: The Official Journal For The Society Of Clinical Child And Adolescent Psychology, American Psychological Association, Division 53*, 31(2), 206–218. <http://doi.org/10.1207/153744202753604485>
- López-Fuentes, I., & Calvete, E. (2015). Building resilience: A qualitative study of Spanish women who have suffered intimate partner violence. *American Journal of Orthopsychiatry*, 85(4), 339–351. <https://doi.org/10.1037/ort0000070>
- Mareš, J. (2012). *Posttraumatický rozvoj člověka*. Praha: Grada.
- Mbilinyi, L. F., Logan-Greene, P. B. ., Neighbors, C., Walker, D. D. ., Roffman, R. A. ., & Zegree, J. (2012). Childhood Domestic Violence Exposure among a Community Sample of Adult Perpetrators: What Mediates the Connection? *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 21(2), 171–187. <https://doi.org/10.1080/10926771.2012.639203>
- McIntosh, J. E. (2002). Thought in the face of violence: a child's need. *Child Abuse & Neglect*, 26(3), 229. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(01\)00321-0](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(01)00321-0)
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, P. (2001). *Sex differences in Antisocial Behaviour : Conduct Disorder Delinquency, and Violence in the Dunedin Longitudinal Study*. Cambridge, UK : Cambridge University Press.
- Namy, S., Carlson, C., O'Hara, K., Nakuti, J., Bukuluki, P., Lwanyaaga, J., Namakula, S., Nanyunja, B., Wainberg, M. L., Naker, D., & Michau, L. (2017). Towards a feminist understanding of intersecting violence against women and children in the family. *Social Science & Medicine*, 184, 40-48. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.04.042>
- National Research Council. (1998). *Violence in Families: Assessing Prevention and Treatment Programs*. Washington : National Academy Press.

- Nishith, P., Mechanic, M. B., & Resick, P. A. (2000). Prior interpersonal trauma: The contribution to current PTSD symptoms in female rape victims. *Journal of Abnormal Psychology, 109*(1), 20-25. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.109.1.20>
- Noll, J. G., Horowitz, L. A., Bonanno, G. A., Trickett, P. K., & Putnam, F. W. (2003). Revictimization and self-harm in females who experienced childhood sexual abuse: results from a prospective study. *Journal Of Interpersonal Violence, 18*(12), 1452–1471. <http://dx.doi.org/10.1177/0886260503258035>
- Norcross, J. C., Krebs, P. M., & Prochaska, J. O. (2011). Stages of change. *Journal of Clinical Psychology, 67*(2), 143–154. <https://doi.org/10.1002/jclp.20758>
- O'Leary, V. E. (1998). Strength in the face of adversity: Individual and social thriving. *Journal of Social Issues, 54*(2), 425-446. <http://dx.doi.org/10.1111/0022-4537.751998075>
- O'Neal, E. N., Tellis, K. & Spohn, C. (2014). When the Bedroom Is the Crime Scene: To What Extent Does Johnson's Typology Account for Intimate Partner Sexual Assault? *Journal of Child Custody, 11*(4), 278-303. <https://doi.org/10.1080/15379418.2014.943450>
- Pain, R. (2014). Seismologies of emotion: fear and activism during domestic violence. *Social & Cultural Geography, 15*(2), 127–150. <https://doi.org/10.1080/14649365.2013.862846>
- Panyayong, B., Tantirangsee, N., & Bogojan, R. R. D. (2018). Psychiatric disorders associated with intimate partner violence and sexual violence in Thai women : A result from the Thai National Mental Health Survey. *Shanghai Archives of Psychiatry, 31*(2), 68-75. <https://doi.org/10.1136/gpsych-2018-000008>
- Pikálková S., Podaná Z., & Buriánek, J. (2015). *Ženy jako oběti partnerského násilí : sociologická perspektiva*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON).
- Priest, J. B. (2015). A Bowen Family Systems Model of Generalized Anxiety Disorder and Romantic Relationship Distress. *Journal of Marital & Family Therapy 41*(3), 340-353. <https://doi.org/10.1111/jmft.12063>
- Polusny, M. A., & Follette, V. M. (1995). Long-term correlates of child sexual abuse: Theory and review of the empirical literature. *Applied and Preventive Psychology, 4*(3), 143–166. [https://doi.org/10.1016/S0962-1849\(05\)80055-1](https://doi.org/10.1016/S0962-1849(05)80055-1)

Ratner, P. A. (1993). The incidence of wife abuse and mental health status in abused wives in Edmonton, Alberta. *Canadian Journal Of Public Health = Revue Canadienne De Sante Publique*, 84(4), 246–249.

Ruddle, A., Pina, A., & Vasquez, E. (2017). Domestic violence offending behaviors: A review of the literature examining childhood exposure, implicit theories, trait aggression and anger rumination as predictive factors. *Aggression & Violent Behavior*, 34, 154–165. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.016>.

Shorey, R. C., Brasfield, H., Febres, J. & Stuart, G. L. (2011). The association between impulsivity, trait anger, and the perpetration of intimate partner and general violence among women arrested for domestic violence. *Journal Of Interpersonal Violence*, 26(13), 2681–2697. <http://dx.doi.org/10.1177/0886260510388289>

Showalter, K. (2016). Women's employment and domestic violence: A review of the literature. *Aggression & Violent Behavior*, 31, 37–47. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.06.017>

Schnurr, P. P., & Green, B. L. (2004). Understanding Relationships Among Trauma, Post-Traumatic Stress Disorder, and Health Outcomes. *Advances in Mind-Body Medicine*, 20(1), 18–29.

Schumacher, J. A., Feldbau-Kohn, S., Slep, A. M., & Heyman, R. E. (2001). Risk factors for male-to-female partner physical abuse. *Aggression & Violent Behavior*, 6(2/3), 281–352. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(00\)00027-6](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(00)00027-6)

Skowron, E. A., & Friedlander, M. L. (1998). The Differentiation of Self Inventory: Development and initial validation. *Journal of Counseling Psychology*, 45(3), 235–246. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.45.3.235>

Skowron, E. A., & Schmitt, T. A. (2003). Assessing Interpersonal Fusion: Reliability and Validity of a New Dsi Fusion with Others Subscale. *Journal of Marital & Family Therapy*, 29(2), 209–222. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2003.tb01201.x>

Spencer, C. M., Stith, S. M., & Cafferky, B. (2019). Risk markers for physical intimate partner violence victimization: A meta-analysis. *Aggression & Violent Behavior*, 44, 8–17. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.10.009>

Stark, E. (2007). *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*. Oxford: Oxford University Press.

Stith, S. M., Smith, D. B., Penn, C. E., Ward, D. B., & Tritt, D. (2004). Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk factors: A meta-analytic review. *Aggression & Violent Behavior, 10*(1), 65-98. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2003.09.001>

Stith, S. M., Rosen, K. H., McCollum, E. E., & Thomsen, C. J. (2004). Treating Intimate Partner Violence within Intact Couple Relationships: Outcomes of Multi-Couple Versus Individual Couple Therapy. *Journal of Marital & Family Therapy, 30*(3), 305-318. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2004.tb01242.x>

Stover, C. S., Meadows, A. L., & Kaufman, J. (2009). Interventions for intimate partner violence: Review and implications for evidence-based practice. *Professional Psychology: Research and Practice, 40*(3), 223-233. <https://doi.org/10.1037/a0012718>

Straus, M. A., Gelles, R. J., & Steinmetz, S. K. (2006). *Behind Closed Doors : violence in the American family* ([Transaction ed.]). New Brunswick, N.J.:Transaction Publishers.

Strube, M. J., & Barbour, L. S. (1983). The Decision to Leave an Abusive Relationship: Economic Dependence and Psychological Commitment. *Journal Of Marriage And The Family, 45*(4), 785. <https://doi.org/10.2307/351791>

Sunday, S., Kline, M., Labruna, V., Pelcovitz, D., Salzinger, S., & Kaplan, S. (2011). The role of adolescent physical abuse in adult intimate partner violence. *Journal Of Interpersonal Violence, 26*(18), 3773-3789. <https://doi.org/10.1177/0886260511403760>

Swanberg, J. E., & Logan, T. K. (2005). Domestic Violence and Employment: A Qualitative Study. *Journal of Occupational Health Psychology, 10*(1), 3-17. <https://doi.org/10.1037/1076-8998.10.1.3>

Ševčík, D. (2009). Domáci násilí. In *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie* (pp.63-67). Praha : Portál.

Ševčík, D., & Špatenková, N. (2011). *Domáci násilí : kontext, dynamika a intervence*. Praha : Portál.

- Taft, C. T., Vogt, D. S., Mechanic, M. B., & Resick, P. A. (2007). Posttraumatic stress disorder and physical health symptoms among women seeking help for relationship aggression. *Journal of Family Psychology*, 21(3), 354–362. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.21.3.354>
- Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01
- United Nations. (1993). Declaration on the elimination of violence against women. *Declaration on the Elimination of Violence against Women*. [online],[citované 24.1.2019], Dostupné na <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>
- Van der Kolk, B. A. (1989). The compulsion to repeat the trauma. Re-enactment, revictimization, and masochism. *The Psychiatric Clinics Of North America*, 12(2), 389–411. [https://doi.org/10.1016/S0193-953X\(18\)30439-8](https://doi.org/10.1016/S0193-953X(18)30439-8)
- Walker, L. E. A. (2006). Battered Woman Syndrome: Empirical Findings. *Annals Of The New York Academy Of Sciences*, 1087(1), 142–157. <http://doi.org/10.1196/annals.1385.023>
- Wemmers, J. A., Cyr, K., Chamberland, C., Lessard, G., Collin-Vézina, D., & Clément, M. E. (2018). From Victimization to Criminalization: General Strain Theory and the Relationship Between Poly-victimization and Delinquency. *Victims & Offenders*, 13(4), 542–557. <https://doi.org/10.1080/15564886.2017.1383958>
- World Health Organization. (2017). *Violence against women* [Online]. Získané 14. júla 2019 z: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
- Yoshihama, M., & Horrocks, J. (2010). Risk of Intimate partner violence: Role of childhood sexual abuse and sexual initiation in women in Japan. *Children & Youth Services Review*, 32(1), 28–37. <http://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.06.013>
- Zamir, O., & Lavee, Y. (2014). Psychological mindedness as a protective factor against revictimization in intimate relationships. *Journal Of Clinical Psychology*, 70(9), 847–859. <https://doi.org/10.1002/jclp.22061>
- Zosky, D. L. (1999). The Application of Object Relations Theory to Domestic Violence. *Clinical Social Work Journal*, 27(1), 55–69. <https://doi.org/10.1023/A:1022861331105>

Prílohy

1. Dotazník Citová väzba
2. Dotazník Citová väzba v anglickom jazyku
3. Dotazník Diferenciácia self
4. Dotazník Diferenciácia self v anglickom jazyku
5. Informovaný súhlas pre účastníka výskumu
6. Dohoda o mlčanlivosti

Relationship Questionnaire (RQ) – (Bartholomew & Horowitz, 1991)

1. Přečtěte si prosím každý z následujících odstavců A, B, C, D a ZAKROUŽKUJTE písmeno jednoho odstavce, který vás nejlépe vystihuje nebo se nejvíce podobá tomu, jak se cítíte ve vztahu s blízkými lidmi.

2. Nyní si prosím znovu přečtěte všechny čtyři odstavce a u každého z nich označte pomocí čísel od 1 do 7 do jaké míry Vás uvedený popis vystihuje.

A. Je pro mne snadné zažívat ve vztahu s druhými lidmi citovou blízkost. Cítím se příjemně, když se mohu spoléhat na druhé a oni se mohou spoléhat na mne. Nemám obavy, že bych mohl/a být osamocený/á nebo že by mne ostatní lidé neakceptovali.

B. Je pro mne nesnadné zažívat ve vztahu s druhými lidmi citovou blízkost. Chtěl/a bych mít důvěrné vztahy, ale je pro mne těžké druhým lidem věřit a spoléhat se na ně. Mám strach, že bych mohl/a být zraněn/a pokud se příliš přiblížím k ostatním lidem.

C. Chtěl/a bych zažívat ve vztahu s druhými lidmi opravdovou citovou blízkost, ale vnímám, že se ostatní často zdráhají být mi tak citově nablízku, jak bych si přál/a. Je pro mne nepříjemné být bez blízkých vztahů, ale někdy se obávám, že by mne blízcí lidé neoceňovali tak, jako oceňuji já je.

D. Cítím se dobře i bez blízkých citových vztahů s druhými lidmi. Je pro mne velice důležité být nezávislý/á a soběstačný/á a dávám přednost tomu, abych se nespoléhal/a na druhé a oni se nespoléhalí na mě.

RELATIONSHIP QUESTIONNAIRE (Bartholomew & Horowitz, 1991)

1. Following are descriptions of four general relationship styles that people often report. Please read each description and **CIRCLE** the letter corresponding to the style that *best* describes you or is *closest* to the way you generally are in your close relationships.
2. Please rate each of the following relationship styles according to the extent to which you think each description corresponds to your general relationship style.
 - A. It is easy for me to become emotionally close to others. I am comfortable depending on them and having them depend on me. I don't worry about being alone or having others not accept me.
 - B. I am uncomfortable getting close to others. I want emotionally close relationships, but I find it difficult to trust others completely, or to depend on them. I worry that I will be hurt if I allow myself to become too close to others.
 - C. I want to be completely emotionally intimate with others, but I often find that others are reluctant to get as close as I would like. I am uncomfortable being without close relationships, but I sometimes worry that others don't value me as much as I value them.
 - D. I am comfortable without close emotional relationships. It is very important to me to feel independent and self-sufficient, and I prefer not to depend on others or have others depend on me.

Následující otázky se vztahují k Vaším myšlenkám a pocitům ohledně sebe a k vztahům s druhými lidmi. Prosim, přečtěte si pečlivě každé tvrzení a rozhodněte se, nakolik pro Vás obecně platí na škále od **1 (vůbec neplatí)** po **6 (zcela platí)**. Pokud máte pocit, že se Vás daná položka netýká (např. nejste ženatý/á nebo v blízkém partnerském vztahu), prosím odpovězte na položku dle svého nejlepšího odhadu svých myšlenek a pocitů v dané situaci. Ujistěte se, že jste zodpověděli všechny položky a snažte se být co nejvíce přesní a upřímní ve svých odpovědích.

1. Máám tendenci zůstat celkem v klidu dokonce i pod stresem.	1	2	3	4	5	6
2. Obvykle potřebuji hodně povzbuzení od druhých, když začínám s novou náročnou prací nebo úkolem.	1	2	3	4	5	6
3. Nezáleží na tom, co se v mém životě stane, vím, že nikdy neztratím smysl o tom, kdo jsem.	1	2	3	4	5	6
4. Máám tendenci držet si od druhých odstup, když se ke mně dostanou příliš blízko.	1	2	3	4	5	6
5. Když mě můj manžel/ka / partner/ka kritizuje, trápí mě to ještě několik dní.	1	2	3	4	5	6
6. Občas mě mé pocity převládají a mám problém myslet jasně.	1	2	3	4	5	6
7. Je mi často nepříjemné, když se ke mně lidé dostanou příliš blízko.	1	2	3	4	5	6
8. Pociťuji potřebu schválení prakticky od každého v mém životě.	1	2	3	4	5	6
9. Někdy se cítím jako na emoční horské dráze.	1	2	3	4	5	6
10. Nemám smysl trápit se věcmi, které nemůžu změnit.	1	2	3	4	5	6
11. Jsem příliš citlivá/ý na kritiku.	1	2	3	4	5	6
12. Jsem celkem sebepřijímající.	1	2	3	4	5	6
13. Často souhlasím s druhými, jen abych je uspokojil/a.	1	2	3	4	5	6
14. Když se s partnerem/kou / manželem/kou pohádáme, myslím na to celý den.	1	2	3	4	5	6
15. Když se nějaký z mých vztahů stane příliš intenzivní, pociťuji nutkání z něj utéct.	1	2	3	4	5	6
16. Když je na mě někdo naštvaný, nemůžu to jen tak lehce nechat být.	1	2	3	4	5	6
17. Často se necítím jistě, když mám udělat rozhodnutí a někdo není poblíž, aby mi pomohl.	1	2	3	4	5	6
18. Jsem velmi citlivá/á na ublížení od druhých lidí.	1	2	3	4	5	6
19. Mě sebevědomí hodně závisí na tom, co si o mě druzí myslí.	1	2	3	4	5	6
20. Máám tendenci cítit se docela stabilně pod stresem.	1	2	3	4	5	6

These are questions concerning your thoughts and feelings about yourself and relationships with others. Please read each statement carefully and decide how much the statement is generally true of you on a 1 (not at all) to 6 (very) scale. If you believe that an item does not pertain to you (e.g., you are not currently married or in a committed relationship, or one or both of your parents are deceased), please answer the item according to your best guess about what your thoughts and feelings would be in that situation. Be sure to answer every item and try to be as honest and accurate as possible in your responses.

	Not at all characteristic of me.						Very character of me.
1. I tend to remain pretty calm even under stress.	1	2	3	4	5	6	IP1
2. I usually need a lot of encouragement from others when starting a big job or task.	1	2	3	4	5	6	FO1
3. No matter what happens in my life, I know that I'll never lose my sense of who I am.	1	2	3	4	5	6	IP2
4. I tend to distance myself when people get too close to me.	1	2	3	4	5	6	EC1
5. When my spouse/partner criticizes me, it bothers me for days.	1	2	3	4	5	6	FO2
6. At times my feelings get the best of me and I have trouble thinking clearly.	1	2	3	4	5	6	ER1
7. I'm often uncomfortable when people get too close to me.	8	2	3	4	5	6	EC2
8. I feel a need for approval from virtually everyone in my life.	1	2	3	4	5	6	FO3
9. At times, I feel as if I'm riding an emotional roller-coaster.	1	2	3	4	5	6	ER2
10. There's no point in getting upset about things I cannot change.	1	2	3	4	5	6	IP3
11. I'm overly sensitive to criticism.	1	2	3	4	5	6	ER3
12. I'm fairly self-accepting.	1	2	3	4	5	6	IP4
13. I often agree with others just to appease them.	1	2	3	4	5	6	FO4
14. If I have had an argument with my spouse/partner, I tend to think about it all day.	1	2	3	4	5	6	ER4
15. When one of my relationships becomes very intense, I feel the urge to run away from it.	1	2	3	4	5	6	EC3

16. If someone is upset with me, I can't seem to let it go easily.	1	2	3	4	5	6	ER5
17. I often feel unsure when others are not around to help me make a decision.	1	2	3	4	5	6	FO5
18. I'm very sensitive to being hurt by others.	1	2	3	4	5	6	ER6
19. My self-esteem really depends on how others think of me.	1	2	3	4	5	6	IP5
20. I tend to feel pretty stable under stress.	1	2	3	4	5	6	IP6

DSI-SF Scoring Key: As with the DSI-R (Skowron & Schmitt, 2003) several of the items in the DSI-SF are reverse scored (i.e. a 6 = 1, 5 = 2, 4 = 3, etc.). Reverse score the following items: EC1, EC2, EC3, ER1, ER2, ER3, ER4, ER5, ER6, FO1, FO2, FO3, FO4, FO5, FO6, and IP5. To calculate a subscale score take the average of all items within a subscale (i.e. the average of EC1+EC2+EC3).

INFORMOVANÝ SOUHLAS PRO ÚČASTNÍKY VÝZKUMU

Název práce: Viktimizace v domácím násilí z pohledu obětí.

Řešitel: Bc. Monika Kováčová.

Já, níže podepsaný/á, jsem byl/a o studii informován/a, rozumím jí a souhlasím s účastí v rozhovoru. Dávám své svolení výzkumnici, aby materiál, který jsem jí poskytla, použila za účelem sepsání diplomové práce, popř. odborného článku a pro jakékoliv další odborné publikace a prezentace vycházející z tohoto výzkumu.

Byl/a jsem obeznámen/a s tím, že kazuistická práce bude zpracována anonymně a že informace, které sdělím tazateli, budou uchovány, zpracovány a publikovány tak, aby nebyla možná identifikace mé osoby. Souhlasím s nahráváním mého rozhovoru s výzkumnicí a s analýzou výsledného zvukového záznamu a jeho přepisu.

Dávám souhlas k tomu, že výzkumnice může v odborné publikaci citovat informace, které jí poskytují. Rozumím tomu, že pokud se v průběhu rozhovoru objeví pro mne obtížná témata, mohu odmítnout odpovědět na jakoukoliv otázku nebo kdykoliv ukončit rozhovor.

V _____ dne _____

Podpis účastníka rozhovoru

Dohoda o mlčenlivosti ohledně výzkumných dat

Já, níže podepsaná, souhlasím se zachováním absolutní mlčenlivostí ohledně výzkumných dat a informací, které jsem slyšela při přepisu rozhovoru, který se konal v rámci výzkumného projektu diplomové práce s názvem: Viktimizace v domácím násilí z pohledu obětí. Byla jsem poučena o citlivosti dat a důležitosti ochrany údajů respondentky/respondenta.

V _____ dne _____

Jméno a podpis